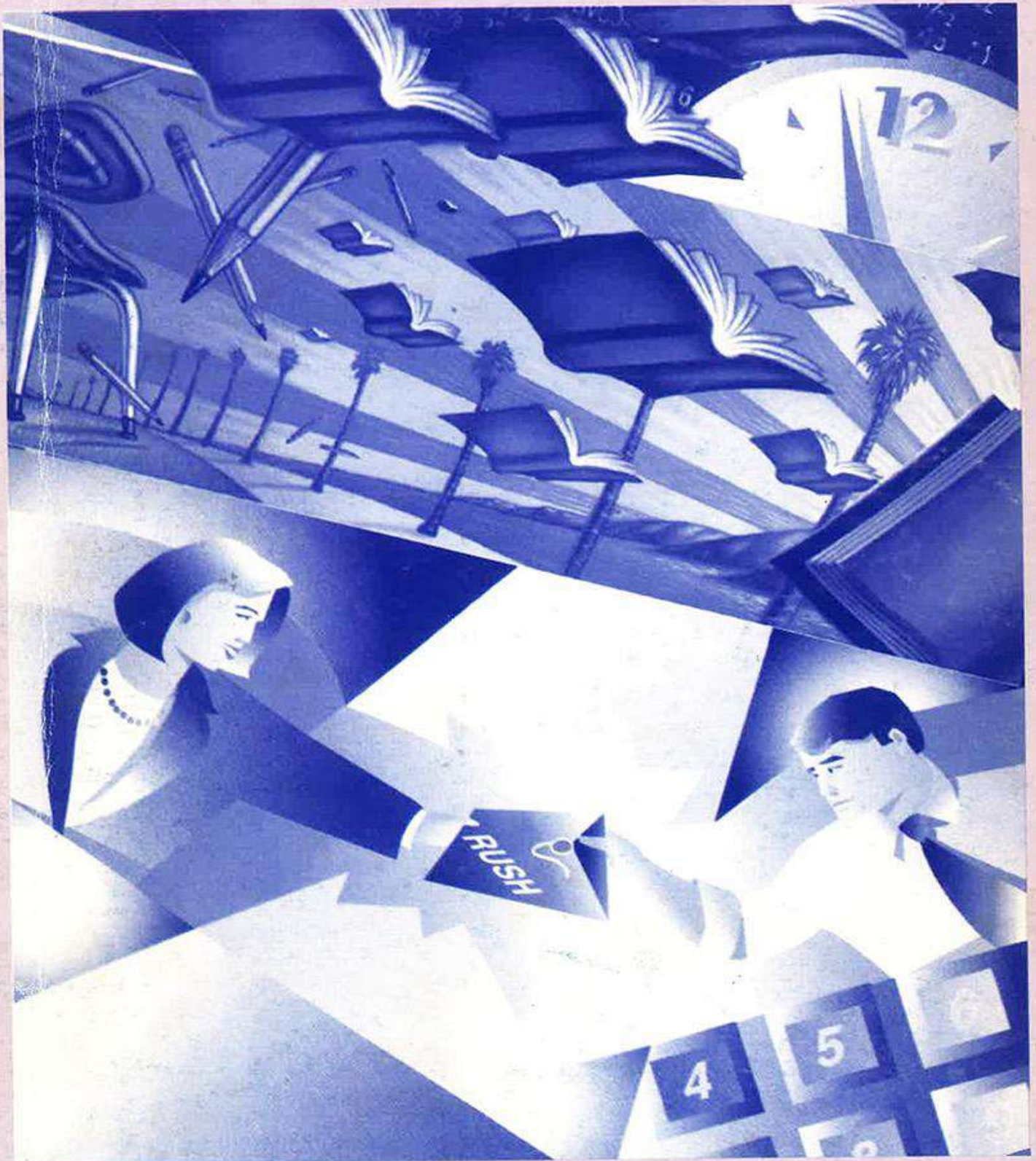

รังสิตสารสมุดไทย

วารสารวิชาการทางบรรณารักษศาสตร์ และสารนิเทศศาสตร์
ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2542 ISSN 0859-1814

รังสิตสารสนเทศ

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2

กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ.2542

ISSN 0859-1814

วารสารวิชาการของสำนักหอสมุดและศูนย์สารสนเทศ

มหาวิทยาลัยรังสิต

วัตถุประสงค์ :

1. ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์
2. ส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางด้านวิชาชีพและวิชาการ บรรณารักษศาสตร์

กำหนดออก : ปีละ 2 เล่ม (มกราคม-มิถุนายน และกรกฎาคม-ธันวาคม)

ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ : ดร.สุพัทธ์ พุ่มภา ศ.ดร.ธีระยุทธ กลิ่นสุคนธ์
นายนิพนธ์ มาตะวิสุทธิ์ ดร.มานิต บุญประเสริฐ
ดร.พรสิริ ปุณเกษม

ที่ปรึกษา : ดร. อุทัย หุติยะโพธิ์

บรรณาธิการประจำฉบับ : นฤมล จันทร์เด่นดวง

กองบรรณาธิการ : พัชรินทร์ ไวยสุศรี กาญจนา เฟื่องคำศรี
เยาวรัตน์ เอกตะ จำเรียง ประสงค์ดี
สุภาพร เกตุแก้ว

อัตราค่าสมาชิก : จำหน่ายปลีก ฉบับละ 40 บาท
สมาชิกรายปี ปีละ 80 บาท
ติดต่อได้ที่ นางสาวชะยอน พันถัน

สำนักหอสมุดและศูนย์สารสนเทศ มหาวิทยาลัยรังสิต
เมืองเอก ถ.พหลโยธิน อ.เมือง ปทุมธานี 12000
โทร. 533-9020-4, 533-9050-7, 997-2222 ต่อ 3261

รูปเล่มและจัดพิมพ์ : ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต

วารสารรังสิตสารสนเทศยินดีเป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน โดยท่านผู้อ่านทุกท่านสามารถส่งบทความได้ที่ สำนักหอสมุดและศูนย์สารสนเทศ มหาวิทยาลัยรังสิต

รังสิตสารสนเทศ

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2542

ISSN 0859-1814

สารบัญ

	หน้า
☐ บทบรรณาธิการ	
☐ ข้อคิดเกี่ยวกับคุณภาพและกลยุทธ์การสร้างระบบคุณภาพ..... อริชัย วรรณภักดิ์	5
☐ การประกันคุณภาพห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา..... รศ.ทัศนาศิลป์ สลัดยะนันท์	9
☐ ศูนย์สนเทศและหอสมุดมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กับระบบคุณภาพ ISO 9002..... รศ.กมลลา รุ่งอุทัย	16
☐ หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี กับการประกันคุณภาพ..... มศ.กนก จันทร์ทอง	21
☐ การประกันคุณภาพในห้องสมุด : กรณีการประเมินผลการปฏิบัติงาน บุคลากร ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์..... มศ.อรพรรณ บัณฑิต	28
☐ สารบัญวารสารออนไลน์..... เบญจมา รุ่งเรืองศิลป์	47
☐ การจัดทำฐานข้อมูลภาพ..... สุขเกษม อุต	54
☐ หนังสือแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น..... วีรวัดน์ อัมพันธ์สุข	61
☐ งานเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา..... พัชรินทร์ ไวยสุศรี	76
☐ แนะนำเว็บไซต์เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา..... เยาวรัตน์ เอกตะ	86
☐ Internet ระบบใหม่.....	93

บ ร ร ร ณา ธิ ก า ร

ก่อนอื่น กองบรรณาธิการต้องขอภัยที่รังสิตสารสนเทศ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน ก.ค.-ธ.ค. 2542 ออกล่าช้ากว่ากำหนด

ในขณะนี้ การศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย มีการตื่นตัวมากในเรื่องของ "คุณภาพ" และห้องสมุดก็เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในเรื่องนี้ ที่จะช่วยทำให้เกิดขึ้นในสถาบันการศึกษานั้นๆ ด้วยเหตุนี้ กองบรรณาธิการจึงได้เชิญท่านผู้มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการทำประกันคุณภาพของห้องสมุดในระดับอุดมศึกษา มาเขียนบทความเพื่อให้ความรู้ และให้เกิดมุมมองที่จะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่าน ประกอบด้วยเรื่อง "ข้อคิดเกี่ยวกับคุณภาพและกลยุทธ์การสร้างระบบคุณภาพ" "การประกันคุณภาพห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา" "ศูนย์สนเทศและหอสมุดมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์กับระบบคุณภาพ ISO 9002" "หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี กับการประกันคุณภาพ" และ "การประกันคุณภาพในห้องสมุด : กรณีประเมินผลการปฏิบัติงานบุคลากร ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์"

นอกจากนี้ยังมีบทความอื่นๆ ที่น่าสนใจและให้ความรู้เรื่องต่างๆ อีกคือ "สารบัญญาวสารออนไลน์" "การจัดทำฐานข้อมูลภาพ" "หนังสือแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น"

อนึ่ง เนื่องจากในปี พ.ศ.2542 เป็นปีแห่งการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ มีพระชนพรรษาครบ 6 รอบ จึงได้รวบรวมเกี่ยวกับงานเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา และแนะนำเว็บไซต์ที่น่าสนใจจากหน่วยงานต่างๆ มาให้ท่านผู้อ่านได้ทราบพอสมควร

กองบรรณาธิการต้องขอกราบขอบพระคุณต่อท่านผู้ที่เขียนบทความทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่าเขียนบทความลงในวารสาร ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้และสาระเป็นอย่างมาก และหากมีข้อผิดพลาดประการใดขอได้โปรดแจ้งยังกองบรรณาธิการ เพื่อที่จะได้นำมาแก้ไขและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

บรรณาธิการประจำฉบับ

ข้อคิดเกี่ยวกับคุณภาพและกลยุทธ์การสร้างระบบคุณภาพ

อริชัย วรรณภักดิ์*

เมื่อเอ่ยถึงคำว่า "คุณภาพ" ทุกคนมักจะทำท่าเข้าใจว่าหมายถึงอะไร (นึกในใจว่าฉันรู้ ฉันเข้าใจ) แต่เมื่อให้ตอบเป็นภาษาเขียนหรือภาษาพูด ที่ชัดเจนกระชับได้ใจความแล้ว ท่านจะไม่ค่อยได้คำตอบ หรือมักจะได้อาตรอบที่คลุมเครือไม่ชัดเจน เมื่อท่านเปิดพจนานุกรม ท่านก็จะได้อาตรอบที่หลากหลาย ซึ่งอาจทำให้ท่านสับสนยิ่งขึ้นกว่าความเข้าใจ และความรูสึกเดิมๆ

ปัจจุบันคนทุกคนต่างพูดถึง "คุณภาพ" รวมทั้งต้องการสินค้าที่มีคุณภาพ (สูง...ดี) ราคาข้อมเขา (ถูก) ทำไมเมื่อก่อน (หลายๆ ปีก่อน) เราไม่เคยเอ่ยถึงหรือไม่สนใจเสาะแสวงหาทำได หรือว่าเมื่อก่อนนี้ สินค้ามีคุณภาพดีเป็นที่พอใจอยู่แล้ว (ข้อสังเกต) หรือเศรษฐกิจการค้าเทคโนโลยีเมื่อเจริญมากขึ้น ทำให้เกิดวัตถุนิยมก่อเกิดความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ การเอาวัดเอาเปรียบ ความไม่ซื่อสัตย์ต่อกู้ค้า (ใครมือยาวสาวได้สาวเอา) ก่อเกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ขาดความเชื่อมั่นต่อกันและกัน (ปนปลอมสินค้า)รวมความได้ว่า "ขาดจริยธรรมและคุณธรรม" จนต้องมีการสร้างมาตรการ หรือระบบมาตรฐานต่างๆ มารับรองและรับประกันคุณภาพของสินค้าหรือบริการต่างๆ รวมทั้งคน การสร้างมาตรการเหล่านี้ ทำให้สินค้าหรือบริการ มีคุณภาพจริงหรือ (สงสัย)

สินค้าหรือบริการทั้งหลายทั้งปวงล้วนต้อง ผ่านกระบวนการ ซึ่งกระทำโดยคน (งาน) ทั้งสิ้น ถ้าคนมีคุณภาพ (มีความรู้ จริยธรรม และคุณธรรม จะเกิดจิตบริการ) จะทำกิจกรรมที่ดีและถูกต้องแม่นยำต่อระบบของกระบวนการนั้นๆ และยังพร้อมที่จะพัฒนาปรับปรุงได้อย่างต่อเนื่อง (ใช้คนเป็นศูนย์กลาง..สร้างคนก่อนแล้วสร้างงาน) อย่างไรก็ตาม นักคุณภาพชาวอเมริกันชื่อ ดร.เดมมิ่ง (Dr.W. Edwards Deming) ได้ให้ข้อแนะนำว่า "ข้อผิดพลาดส่วนมากเกิดจากระบบงานถึง 80% แต่เกิดจากคนเพียง 20% ในขณะที่เดียวกันปรัชญาของเขา 14 ข้อ เกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการ เพื่อการพัฒนาปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ข้อที่ 12 กล่าวไว้ว่า ให้หลายอุปสรรค (ผลของงานอยู่ที่คนของใคร?) ที่จะทำให้พนักงานท้อแท้ กับงานของพวกเขา การบริหารจัดการที่ดี ผู้บริหาร ต้องรับฟังคำแนะนำ ข้อเสนอแนะ รวมทั้งข้อร้องเรียนของพนักงาน และพนักงานทุกคนทุกระดับ เป็นส่วนร่วมที่สำคัญของธุรกิจ มิได้เป็นปรบักษ์ เห็นได้ชัดว่า ดร.เดมมิ่ง สนใจทรัพยากรมนุษย์ (คน) ไม่น้อยเลย เพราะมนุษย์เท่านั้นที่สามารถนำความรู้ เทคนิค ความชำนาญ มาใช้พัฒนาปรับปรุงระบบ การทำงานได้ แต่เครื่องจักร อุปกรณ์ ไม่สามารถ พัฒนาตัวเองได้ (นิยาม มนุษย์ คือ คนที่สั่งสอน ฝึกอบรมได้)

คุณภาพ คืออะไรกันแน่. จากหนังสือหลายเล่มพอจะสรุปได้ว่า คุณภาพ คือคุณลักษณะโดยรวมของสินค้าหรือบริการที่เหมาะสมต่อการใช้งาน และก่อให้เกิดความพึงพอใจ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิศวกรรมอุตสาหการ กลุ่มคณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยรังสิต

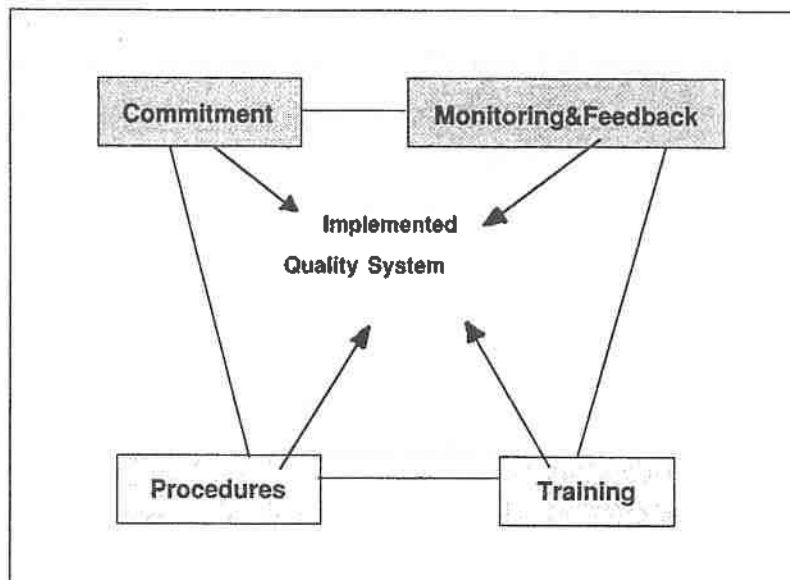
ปัจจุบันองค์กรต่างๆ ได้ใช้ระบบประกันคุณภาพสำหรับการบริหารคุณภาพองค์กรตามความเหมาะสม เช่น ISO9000 QS9000 TQM TPM QCC เป็นต้น สำหรับระบบ ISO 9000 นั้นเป็นที่รู้จักและได้ถูกนำมาใช้กัน อย่างแพร่หลายทั่วโลกตั้งแต่ปี ค.ศ.1992

ระบบคุณภาพ

โดยทั่วไประบบคุณภาพมิได้เพิ่มค่าให้กับ ผลิตภัณฑ์แต่จะสร้างความมั่นใจว่า จะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสม่ำเสมอตรงตามความคาดหวังหรือตามข้อกำหนดของลูกค้า จะเห็นได้ว่าระบบคุณภาพ ก็คือกระบวนการที่รวมถึงกระบวนการทั้งหลายทั้งปวงอันก่อให้เกิดผลผลิตที่มีคุณภาพอย่างสมบูรณ์เมื่อผลิตภัณฑ์ถึงมือลูกค้า ซึ่งทำให้ขอบข่ายของระบบนั้นมีมากกว่าฝ่ายผลิตเพียงอย่างเดียว ระบบคุณภาพจึงจำเป็นต้องครอบคลุมฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วิศวกรออกแบบ ผู้แทนฝ่ายขาย อาจารย์ผู้ส่งมอบที่ผลิตชิ้นส่วนหรือวัตถุดิบจนกระทั่งการให้ข้อมูลข่าวสาร การฝึกอบรมและบริการ เป็นต้น

ระบบคุณภาพ ประกอบด้วยหลักการใหญ่ๆ 4 ประการคือ

1. **วิธีการปฏิบัติการ (Procedures)** ซึ่งต้องครอบคลุมทั่วทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งต้องชัดเจน เข้าใจง่าย สะดวกต่อการปฏิบัติการ พร้อมกับกำหนดการแล้วเสร็จ
2. **การฝึกฝนอบรม (Training)** เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานจะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างเพียงพอ สามารถปฏิบัติงานตามวิธีการปฏิบัติการที่กำหนดไว้ การฝึกอบรมนี้เป็นภารกิจที่ควรกระทำอย่างต่อเนื่อง
3. **การตรวจติดตามและป้อนกลับข้อมูล (Monitoring & Feedback)** ระบบการบันทึกข้อมูล การตรวจติดตามผลการปฏิบัติงาน พร้อมกับการป้อนกลับข้อมูลข่าวสารต่อฝ่ายบริหาร เป็นส่วนสำคัญยิ่งกับระบบคุณภาพ
4. **คำมั่นสัญญาต่อคุณภาพ** การเอาใจจริงเอาใจกับคำมั่นสัญญาของพนักงานทุกระดับชั้นที่เกี่ยวกับคุณภาพเท่านั้นจึงจะทำให้ระบบคุณภาพบรรลุผล

กลยุทธ์การสร้างระบบคุณภาพ

องค์กรส่วนใหญ่จะประกอบด้วยฝ่ายหรือแผนกต่างๆ หลากหลาย ขึ้นกับลักษณะของธุรกิจ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะประกอบด้วย ฝ่ายตลาด ฝ่ายขาย ฝ่ายผลิต ซ่อมบำรุง บัญชี การเงิน จัดซื้อ คลังสินค้า ควบคุมคุณภาพ ฝ่ายพัฒนาธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งแต่ละฝ่ายมักมีการวางแผน วางกลยุทธ์ เช่น กลยุทธ์การตลาด กลยุทธ์การขาย เป็นต้น แล้วก็มักจะละเลยวางแผนการสร้างระบบคุณภาพ

กลยุทธ์การสร้างระบบคุณภาพควรเริ่มจาก การทำให้ทุกคนภายในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้บริหารระดับสูงเกิดความรู้ความเข้าใจว่าคุณภาพ นั้นมีความสำคัญเพียงใดต่อการอยู่รอดขององค์กร เรื่องนี้เป็นส่วนที่วิกฤติที่สุดของการสร้างระบบ หลังจากนั้นการพัฒนา ระบบคุณภาพจะต้องร่างสร้างระบบขึ้นภายใต้ความรับผิดชอบของฝ่ายต่างๆ (ตัวแทน) โดยผู้บริหารต้องให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่กำลัง เมื่อระบบคุณภาพฉบับร่างแล้วเสร็จจะต้องนำระบบคุณภาพฉบับร่างนี้มาทำการทบทวนแก้ไข (ถ้ามีข้อบกพร่อง) ให้สมบูรณ์ โดยพนักงานทุกระดับชั้นที่เกี่ยวข้อง จนกระทั่งได้รับอนุมัติจากผู้บริหารระดับสูงสุด ด้วยกลยุทธ์การสร้างระบบคุณภาพเช่นนี้มักจะเป็นที่ยอมรับ และจะได้รับการสนับสนุนเมื่อนำระบบคุณภาพไปใช้งานจริง

สิ่งที่ควรจัดทำขึ้นและเป็นหัวใจ (?) ของระบบคุณภาพคือ การทำให้ระบบนั้นๆ มีการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่องด้วยระบบตนเอง (Self Continuously Improvement) การพัฒนาปรับปรุง คุณภาพอย่างต่อเนื่องนี้จะช่วยทำให้ระบบเป็นระบบ ที่มีชีวิตชีวา (Dynamic System) ไม่หยุดนิ่ง เป็นการเพิ่มผลผลิต (Productivity Improvement) ตลอดเวลา การพัฒนาปรับปรุงคุณภาพ เพื่อเพิ่มผลผลิตนี้ต้องอาศัยองค์ความรู้หลายแขนง ประกอบกัน ส่วนองค์ความรู้พื้นฐานที่สำคัญและเป็นหลักสำหรับใช้ร่วมกับองค์ความรู้อื่นๆ คือ สถิติ (Statistics) สถิติเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูล (รวมข่าวสาร) นำมาจัดระเบียบใหม่ เพื่อนำเสนอให้เห็นได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดความเข้าใจถึงความเข้ามา (In-put) เป็นไป (Out-put) ของข้อมูลที่เกิดขึ้น รวมทั้งก่อให้เกิด การวินิจฉัย วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีเหตุมีผล เป็นไปอย่างวิทยาศาสตร์ (เชื่อถือได้?) เพื่อการคาดการณ์ อย่างแม่นยำมั่นใจ

บรรณานุกรม

1. Hernandez, Arnaldo. **Just-in-time quality : a practical approach.** Englewood Cliffs, N.J. : PTR Prentice Hall, 1993.
2. Peach, Robert W. **The ISO 9000 handbook.** 3d ed. Chicago : Irwin, 1997.

การประกันคุณภาพห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา

รศ.ทัศนาว สลัดยะพันธ์*

1. บทนำ

กระแสความตื่นตัวด้านการประกันคุณภาพ การศึกษาในระดับอุดมศึกษาของไทย เริ่มจุดขึ้น ประมาณกลางปี พ.ศ. 2539 เมื่อนิตยสารเอเชียวิค จัดลำดับมหาวิทยาลัย 50 แห่ง ในเอเชียและปรากฏ ว่ามีเพียงสองสามมหาวิทยาลัยในไทยติดอันดับ ท้ายๆ สร้างความรู้สึกต่างๆ กันในหมู่มหาวิทยาลัย บ้างรู้สึกเฉยๆ บ้างรู้สึกเสียหน้า บ้างแย้งว่า การติดต่อขอข้อมูลเพื่อจัดลำดับไม่ชัดเจน ดัชนี บ่งชี้คุณภาพไม่ครอบคลุม อย่างไรก็ตามนับว่านั่น เป็นจุดหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยเริ่มให้ความสำคัญ ต่อคุณภาพ ในขณะที่ภาครัฐกิจได้ก้าวนำไปก่อน แล้ว โดยมีการนำระบบบริหารเพื่อคุณภาพและ มาตรฐานคุณภาพสากลเข้ามาใช้ เพื่อให้ได้รับรอง มาตรฐานของกระบวนการผลิตสินค้า และบริการ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่องค์การการค้าโลก (WTO) ได้กำหนดให้มาตรฐานของ International Organization for Standardization เป็นข้อกำหนดทางการค้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538

2. การประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดม-ศึกษา

ทบวงมหาวิทยาลัยได้ประกาศนโยบาย และแนวปฏิบัติในการประกันคุณภาพการศึกษา ระดับอุดมศึกษาเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2539 เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการของสถาบันอุดมศึกษา ต่อจากนั้นได้จัดประชุมสัมมนาเพื่อสร้างความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญ และให้มีการ ดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาขึ้นในสถาบัน อุดมศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน

2.1 ความหมายของการประกันคุณภาพ การศึกษา

การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือแนวปฏิบัติใด ๆ ที่หากได้ดำเนิน ตามระบบและแผนที่ได้วางไว้แล้ว จะทำให้เกิดความ มั่นใจว่าจะได้ผลผลิตของการศึกษาที่มีคุณภาพตาม คุณลักษณะที่พึงประสงค์¹

การประกันคุณภาพของอุดมศึกษา บ่งบอกว่า นโยบาย ระบบ และกระบวนการ ทั้งหลายมุ่งที่จะให้ความมั่นใจว่า จะมีการรักษา และยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถาบัน ระบบ ประกันคุณภาพเป็นวิธีซึ่งสถาบันรับรองแก่ตนเอง และผู้อื่น ว่าสถาบันอยู่ในสถานะที่นักศึกษาจะบรรลุ ถึงมาตรฐานที่สถาบันกำหนดไว้²

2.2 การประกันคุณภาพตามพระราช-บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 6 ว่าด้วย "มาตรฐานและการ ประกันคุณภาพการศึกษา" กำหนดไว้ 5 มาตรา ด้วยกัน ครอบคลุมการศึกษาทุกระดับ โดยมาตรา 47 กำหนดว่า "ให้มีระบบการประกันคุณภาพการ ศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ทุกระดับ ประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพ ภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก" มาตรา 48 ระบุว่า "ให้ถือว่า การประกันคุณภาพ ภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการ ศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง..." และต้อง เปิดเผยต่อสาธารณชน มาตรา 49 ระบุว่าให้มีการ ประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาอย่าง น้อยห้าปีครั้ง

*อาจารย์ประจำภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

และที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ "หากผลประเมินภายนอกของสถานศึกษาใดไม่ได้มาตรฐานที่กำหนด ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาจัดทำข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้ปรับปรุงแก้ไขภายในเวลาที่กำหนด" แต่หากยังไม่ดำเนินการดังกล่าว ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานรายงานต่อคณะกรรมการการอุดมศึกษา (มาตรา 51)³

จึงเป็นที่แน่ชัดว่าสถาบันการศึกษาทุกระดับต้องจัดให้มีระบบและดำเนินการเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาอย่างจริงจัง และโดยมีกำหนดระยะเวลาแน่นอน

2.3 บทบาทของทบวงมหาวิทยาลัย
ทบวงมหาวิทยาลัยได้ออกประกาศเรื่อง"นโยบายและแนวปฏิบัติในการประกันคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษา 2539" ในเดือนกรกฎาคม 2539 แจ้างไปยังมหาวิทยาลัยต่างๆ พร้อมเอกสารแนบท้ายประกาศทบวงมหาวิทยาลัย ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลักการและแนวปฏิบัติในการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษา และเนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่ รองปลัดทบวงฯ ในขณะนั้น (รศ. ดร. วันชัย ศิริชนะ) จึงเดินทางไปยังมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและความเห็นด้วยในนโยบายหลักการ แนวทาง และรูปแบบการประกันคุณภาพฯ และนับแต่นั้นมา มหาวิทยาลัยก็เริ่มดำเนินการตามนโยบาย และแนวปฏิบัติของทบวงฯ โดยการจัดประชุม สัมมนา ตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบงานในระดับมหาวิทยาลัย คณะ ภาควิชา หรือสาขาวิชา

ต่อจากนั้นทบวงมหาวิทยาลัยได้ตั้งสำนักมาตรฐานอุดมศึกษาขึ้น จัดทำเอกสารเผยแพร่แนวคิดรูปแบบ กระบวนการในการประกันคุณภาพ ตลอดจนจัดประชุมสัมมนาเป็นระยะๆ ทบวงฯ ระบุบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาการประกันคุณภาพไว้เป็นลายลักษณ์ ดังนี้

- 1) สนับสนุนการพัฒนาาระบบกลไกการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 2) เผยแพร่และประชาสัมพันธ์งานประกันคุณภาพการศึกษา
 - 3) พัฒนาบุคลากรการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 4) ส่งเสริมการประกันคุณภาพภายในและดำเนินการประกันคุณภาพภายนอก
 - 5) ประเมินระบบและติดตามผลการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 6) บริหารงานประกันคุณภาพการศึกษา⁴
- ทั้งนี้ทบวงฯ ได้กำหนดแผนงานระหว่าง พ.ศ. 2540-2545 ไว้

2.4 การดำเนินงานประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัย เมื่อมหาวิทยาลัยรับนโยบายและแนวทางจากทบวงฯ แล้ว จึงดำเนินการตามนโยบายและแนวทางที่ทบวงฯ กำหนด เริ่มตั้งแต่สร้างความเข้าใจในระดับผู้บริหารระดับสูง แล้วจึงลงสู่ประชากรของมหาวิทยาลัยทุกระดับ ตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบระดับคณะและหน่วยงาน ภาควิชา สาขาวิชาตามลำดับ จัดทำแนวทางการประกันคุณภาพ คู่มือ คัดนี้ และมาตรฐาน โดยยึดแนวทางของทบวงฯ เป็นกรอบ ศึกษาและเลือกระบบคุณภาพขึ้นใช้ การพัฒนาระบบ เกณฑ์ คัดนี้ ฯลฯ เหล่านี้ บางมหาวิทยาลัยทำคู่ขนานไปกับทบวงฯ แต่ในที่สุดก็ต้องปรับเข้าหาเกณฑ์ คัดนี้ ฯลฯ ซึ่งทบวงฯ สร้างขึ้น

ในบรรดาคอ้งค์ประกอบที่มีผลต่อคุณภาพการศึกษานั้น ห้องสมุดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ต้องมีการตรวจสอบและประเมิน

3. หัตถสมุด : หนึ่งในองค์ประกอบของ คุณภาพการศึกษา

ทบวงมหาวิทยาลัยกำหนดให้หัตถสมุดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของคุณภาพการศึกษา ให้นิยามของกลไกการควบคุมมาตรฐานหัตถสมุดไว้เมื่อกันยายน 2540 ดังนี้

1) คุณภาพหัตถสมุด : จำนวนและคุณค่าของบุคลากรที่ดูแลให้บริการตำรา หนังสือ อุปกรณ์สารสนเทศต่างๆ ที่มีใช้ในหัตถสมุด รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ พื้นที่ จำนวนที่นั่ง การถ่ายเทอากาศ เป็นต้น

2) ระบบติดตามประเมินผลการใช้หัตถสมุด : ข้อมูลที่แสดงให้เห็นระบบการติดตามการใช้หนังสือ วารสารเอกสาร สิ่งพิมพ์สารสนเทศต่างๆ

3) การให้บริการ : การให้คำแนะนำการใช้บริการด้านต่างๆ แก่ผู้ใช้หัตถสมุด

ดัชนีบ่งชี้คุณภาพหัตถสมุด

เป็นที่น่าสังเกตว่าในปีถัดมาคือ 2541 ทบวงฯ ได้จัดทำและเผยแพร่กรอบการพัฒนาดัชนีบ่งชี้คุณภาพ การดำเนินงานของสถาบันการศึกษา โดยระบุดัชนีบ่งชี้คุณภาพของหัตถสมุดเพียง 2 ประเด็น คือ

1) คุณภาพหัตถสมุด ดัชนีบ่งชี้คุณภาพ ได้แก่ : จำนวนบุคลากรในหัตถสมุด/จำนวนหนังสือในหัตถสมุดประเภท ตำรา/วารสาร จำนวนตำราหลักที่ใช้แยกตามคณะ/สาขาวิชา/จำนวนคอมพิวเตอร์ที่มีระบบอินเทอร์เน็ต/ห้องค้นคว้าที่ใช้ระบบสารสนเทศ จำนวนและประเภทของตำรา, วารสาร สิ่งพิมพ์ในหัตถสมุด/อัตราส่วนนักศึกษาต่อจำนวนหนังสือ/จำนวนที่นั่งในหัตถสมุด

2) ระบบการติดตามประเมินผลการใช้หัตถสมุด ดัชนีบ่งชี้คุณภาพ ได้แก่ : อัตราเฉลี่ยการใช้บริการหัตถสมุดของนักศึกษาต่อคน/อัตราเฉลี่ยของผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ต

ประเด็นที่ตัดทอนออกไปคือ การให้บริการล่าสุดทบวงฯ ได้ปรับลดองค์ประกอบคุณภาพการศึกษาลงเหลือเพียง 9 องค์ประกอบซึ่งในองค์ประกอบทั้ง 9 นี้ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับหัตถสมุดกลายเป็นประเด็นย่อยๆ ภายใต้องค์ประกอบที่ 2 คือ การเรียน การสอน ภายใต้องค์ประกอบย่อย 2.6 ปัจจัยเกื้อหนุน ระบุกรอบดัชนีไว้ว่า : ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับหัตถสมุดต่อนักศึกษา ซึ่งหากมองในภาพกว้างว่า การตรวจสอบหรือประเมินจะพิจารณาเพียงว่ามีหรือไม่มี รับรองหรือไม่รับรองยังไม่อาจบ่งชี้ถึงคุณภาพ ได้คณะหรือมหาวิทยาลัยควรต้องจัดทำมาตรฐานเชิงคุณภาพขึ้นเพื่อเป็นขีดกำหนดว่าทั้งทรัพยากรและการบริการของหัตถสมุดจะพัฒนาไปสู่มาตรฐานอย่างแท้จริง

4. TQM ในหัตถสมุด

เมื่อทบวงมหาวิทยาลัยเผยแพร่แนวทางและนโยบายการประกันคุณภาพการศึกษาไปยังมหาวิทยาลัยต่างๆ ทบวงฯ ได้แนะนำระบบการประกันคุณภาพแก่มหาวิทยาลัย 5 ระบบ และได้กำหนดให้แต่ละคณะ, มหาวิทยาลัยเลือกใช้หรือพัฒนาระบบการประกันคุณภาพขึ้นใช้ โดยระบุว่า "ระบบและกลไกการประกันคุณภาพ" เป็นองค์ประกอบที่ 9

ผู้เขียนได้ศึกษาถึงระบบต่างๆ โดยสังเขปและเห็นว่าแนวคิดของระบบการจัดการแบบ TQM (Total Quality Management) เป็นแนวคิดของระบบการจัดการที่น่าสนใจ องค์กรทั้งภาครัฐกิจ เอกชนและรัฐวิสาหกิจ ในหลายประเทศได้นำไปใช้แล้ว ปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจ ได้รับความนิยมใช้และศึกษาอย่างกว้างขวางปัจจุบันมีองค์กรที่เผยแพร่ความรู้และจัดฝึกอบรมการจัดการแบบ TQM หลายแห่ง *

4.1 แนวคิดพื้นฐานของ TQM ได้แก่

1. องค์กรประกอบด้วยระบบอันซับซ้อนของผู้รับ (customer) และผู้จัดส่ง (suppliers)

และบุคลากรทุกคนนับแต่ผู้บริหารผู้จัดการและพนักงานต่างทำหน้าที่ของทั้งผู้รับและผู้จัดส่ง

2. คุณภาพเป็นที่พึงพอใจของผู้รับเป็นเป้าหมายสำคัญอันดับต้นและเป็นกุญแจสู่ความอยู่รอดและความเจริญเติบโตขององค์กร

3. การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เป็นหลักสำคัญ องค์กร TQM เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และขึ้นอยู่กับประชากรขององค์กรที่จะเพิ่มพูนทักษะประสบการณ์และความคิดริเริ่ม

4. การทำงานเป็นหมู่คณะ เป็นเสมือนยานที่จำเป็นในการวางแผนและการแก้ปัญหา

5. การพัฒนาสัมพันธภาพแห่งความเปิดเผย และไว้วางใจกันระหว่างมวลสมาชิกขององค์กรทุกระดับเป็นกุญแจสำคัญของความสำเร็จ

ข้อ 1 และ 2 ให้ความสำคัญแก่ผู้รับ หรือลูกค้า, ข้อ 3 ให้ความสำคัญแก่การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ข้อ 4 และ 5 ให้ความสำคัญแก่การทำงานเป็นหมู่คณะ และความสัมพันธ์อันดีต่อกันในหมู่ผู้ร่วมงานทุกระดับ

คำกล่าวที่ว่า"ลูกค้าเป็นบุคคลสำคัญที่สุด" หรือ "ลูกค้าเป็นฝ่ายถูกเสมอ" คงเป็นคำกล่าวที่คุ้นหู วงการธุรกิจได้นำมาเป็นข้อเตือนใจพนักงานมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว แต่ในระบบ TQM "ลูกค้า" หรือ ที่ผู้เขียนขอใช้คำว่า ผู้รับ (customers) นั้น มิได้หมายถึงผู้ที่เป็นลูกค้าผู้ซื้อสินค้าหรือบริการขององค์กรเท่านั้น ผู้จัดส่ง (suppliers) มิได้หมายถึงผู้ส่งมอบสินค้าหรือให้บริการแก่ลูกค้าขององค์กรเท่านั้น หากหมายรวมถึงภายในองค์กรเดียวกัน แต่ละแผนก งาน หรือฝ่าย ย่อมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ฝ่ายที่ให้ข้อมูลหรือบริการ หรือส่งงานให้ฝ่ายอื่นจัดว่าเป็นผู้ "จัดส่ง" ส่วนฝ่ายที่ขอหรือรับข้อมูลหรือบริการจากฝ่ายอื่นจัดว่าเป็น "ผู้รับ" เช่น ในห้องสมุดฝ่ายจัดซื้อ-จัดหาเป็นผู้ "จัดส่ง" หนังสือแก่ฝ่ายแคตตาล็อก ฝ่าย

แคตตาล็อก เป็นผู้รับ และฝ่ายจัดซื้อ ก็เป็น"ผู้รับ" แจ้งรายชื่อเอกสารจากผู้ใช้ห้องสมุด ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา หรือจากฝ่ายอ้างอิง ฯลฯ ดังนี้เป็นต้น ข้อที่ 1 และ 2 จึงหมายถึงให้ทุกคน ทุกฝ่ายทำหน้าที่ของตนให้เป็นที่พึงพอใจของผู้ที่มาติดต่อด้วยทั้งภายในหน่วยงานเอง และผู้ติดต่อจากภายนอก

ข้อ 3 คือการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เป็นแนวคิดเดียวกับระบบไคเซน ทำได้โดยการมีระบบข้อมูลสถิติ กำหนดมาตรฐานดัชนีบ่งชี้คุณภาพ และเป้าหมาย คุณภาพ Bourne ให้ตัวอย่างการกำหนด มาตรฐานคุณภาพไว้ว่า สมมติห้องสมุดกำหนดมาตรฐานไว้ที่ 90 % โดยระบุว่า ห้องสมุดจะต้องทำความพอใจให้ผู้ใช้ 90 % (อาจกำหนดตัวเลขอื่นก็ได้) ดังนี้ อาจกำหนดมาตรฐานไว้ว่า :

- สารสนเทศที่ผู้ใช้ต้องการจะได้รับการจัดหาให้ภายในเวลาไม่เกิน n วัน
- การสืบค้นทำได้ในเวลาไม่เกิน n วัน
- ข่าวสารทันสมัยพร้อมข้อมูลประกอบการแหล่งปฐมภูมิต้องเข้าภายใน n วัน
- การดำเนินการ...ใช้เวลา n วัน s^o

หากทำไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดก็พิจารณาหาสาเหตุ และหาทางปรับปรุงต่อไป และมาตรฐานนั้นก็อาจกำหนดให้สูงขึ้นจากเดิม เนื่องจากมาตรฐานทำให้เราต้องแข่งกับตนเองในอันที่จะทำงานให้ดีขึ้น

ในข้อ 4 และ ข้อ 5 ซึ่ง TQM ให้ความสำคัญแก่การทำงานเป็นหมู่คณะ และความสัมพันธ์อันดีต่อกันในระหว่างพนักงานทุกระดับขององค์กร หมายความว่า ทุกคน ทุกระดับล้วนมีความสำคัญ ผู้อำนวยการห้องสมุด หรือหัวหน้าฝ่ายต้องรับฟังเจ้าหน้าที่ให้ยืม เพราะเจ้าหน้าที่เคาน์เตอร์ให้ยืมจะทราบปัญหาของผู้ใช้ห้องสมุดมากกว่า

สถาบันคุณภาพแห่งสหพันธรัฐอเมริกา เปรียบเทียบการจัดองค์การแบบเดิม และแบบ TQM ไว้โดยสรุป ดังนี้

การจัดองค์การแบบเดิม	การจัดองค์การแบบ TQM
โครงสร้างองค์การเป็นลำดับขั้น สายการแบ่งงาน ระบุอำนาจหน้าที่	โครงสร้างองค์การมีลำดับขั้นน้อยลง ยืดหยุ่น ได้
เน้นการรักษาสถานภาพที่เป็นอยู่ (หากไม่เสีย ไม่ต้องซ่อม)	เน้นการปรับปรุงระบบและกระบวนการทำงาน อย่างต่อเนื่อง (ปรับปรุงโดยต่อเนื่องแม้ไม่เสีย)
พนักงานมองที่ปรึกษาเป็นนาย	พนักงานมองที่ปรึกษาเป็นผู้ฝึกและอำนวยความสะดวก ผู้จัดการคือผู้นำ
ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับลูกน้องอยู่ใน ลักษณะของการพึ่งพิง ความเกรงกลัวและการ ความคลุม	ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง เปลี่ยนเป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ไร้วางใจ และตกลงร่วมกัน
เน้นที่ความสำเร็จของพนักงานแต่ละคน พนักงาน จึงแข่งขันกัน	เน้นที่ความสำเร็จของคณะ พนักงานถือว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ
ผู้จัดการถือว่าแรงงานและการฝึกอบรมเป็น ค่าใช้จ่าย	ผู้จัดการถือว่าแรงงานเป็นสินทรัพย์และการฝึกอบรมเป็นการลงทุน
ผู้จัดการเป็นผู้กำหนดว่าคุณภาพคืออะไร สมควร จะจัดให้มีหรือไม่	องค์การขอให้ "ผู้รับ" เป็นผู้กำหนดคุณภาพ แล้วพัฒนา เกณฑ์ตัดสินว่าเป็นไปตามความ ประสงค์ของผู้รับหรือไม่
การตัดสินใจขึ้นต่ออารมณ์ความรู้สึก และสัญชาตญาณ	การตัดสินใจขึ้นต่อเท็จจริง และระบบ ^๑

ปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งที่จะทำให้ องค์การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง กระบวนการทำงาน ทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคลากรในองค์กรได้ ก็ คือ ผู้บริหารสูงสุดขององค์กร ผู้บริหารสูงสุดต้อง เข้าใจ เห็นความสำคัญเอาใจใส่ และสนับสนุน อย่างจริงจัง ต่อเนื่อง และให้ข้อตกลงที่ชัดเจนตาม หลักการของ TQM ในห้องสมุดมหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดไม่ว่าจะเป็นบรรณารักษ์ หรือไม่กี่ตามต้องรับบทบาทนี้ ในส่วนของห้องสมุด

คณะ แม้ว่าโดยสายการบังคับบัญชาจะขึ้นต่อผู้ อำนวยการสำนักหอสมุด แต่การสนับสนุนด้าน งบประมาณ สถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์ต่างๆ ยังขึ้น อยู่กับคณะด้วย ฉะนั้นคณะก็ต้องให้ความสำคัญ และเข้าใจหลักของระบบ TQM ด้วย

4.2 คุณภาพของห้องสมุด ดังได้กล่าว แล้ว ดัชนีบ่งชี้คุณภาพห้องสมุด ไม่อาจบ่งชี้คุณภาพ ห้องสมุดได้อย่างแท้จริง ส่วนในรายงานการศึกษา ตนเอง (Self Study Report) ของมหาวิทยาลัย

ในหัวข้อที่ว่าด้วยห้องสมุดและสื่อการศึกษา มีรายละเอียดที่สถาบันจะต้องรายงาน ได้แก่

- โครงสร้างระบบงานห้องสมุดคณะ
 - จำนวนและคุณภาพของบุคลากรห้องสมุด
 - การบริหารห้องสมุด
 - งบประมาณห้องสมุด จำแนกหมวดรายการ และสัดส่วนต้องบ่งดำเนินการ
 - สถิติจำนวนวารสาร หนังสือ สื่อทัศนูปกรณ์ การใช้ประโยชน์ ความร่วมมือระหว่างห้องสมุด
 - ผลการประเมินและพัฒนาห้องสมุด
- ประเด็นทั้ง 6 ดังกล่าวข้างต้นหากจะให้

เป็นไปตามหลักการของ TQM ต้องคำนึงถึง "ผู้รับ" ห้องสมุดควรสำรวจความต้องการ ความพึงพอใจของผู้ใช้ห้องสมุดทุกฝ่าย โดยไม่ลืมหือคิดเห็น ปัญหาข้อเสนอแนะจาก "ผู้รับ" ในห้องสมุดเองด้วย นั่นคือควรสำรวจทั้งด้านงานบริการ งานเทคนิค และงานบริหาร กำหนดแบบสำรวจ (รายละเอียดดูได้จากบทความของ Whitehall¹⁰⁾ เพื่อให้มองเห็นปัญหา เปิดใจกว้าง ยอมรับฟังปัญหา ข้อร้องเรียน ข้อเสนอแนะ แล้วหาทางปรับปรุง กำหนดมาตรฐานของงานต่างๆ ขึ้น พยายามให้เจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกฝ่ายมีส่วนร่วมปรับปรุงคุณภาพงานในความรับผิดชอบของตน และเมื่องานปรับปรุงคุณภาพไปแต่ละระดับ ผู้บริหารควรให้รางวัลเป็นกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน

4.3 ความสำเร็จและความล้มเหลวของการใช้ระบบการจัดการ TQM แม้ว่าจะมีการนำแนวคิดและวิธีการจัดการ TQM ไปใช้ในงานต่างๆ รวมทั้งงานห้องสมุดหลายแห่ง แต่มีข้อว่าจะประสบความสำเร็จโดยง่าย Schmidt ชี้ให้เห็นว่าความล้มเหลวของการจัดการอันเกิดขึ้นได้เช่นกัน เขาระบุว่ากุญแจแห่งความสำเร็จ ได้แก่

- การสนับสนุนอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง และให้ข้อตกลงอย่างชัดเจนของผู้บริหารสูงสุดขององค์กร

- การวิเคราะห์และวางแผนทำอย่างรอบคอบ
 - คณะกรรมการอำนวยการไม่วางตนเป็นนายเท่านั้น
- ส่วนความล้มเหลวอาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุ ดังต่อไปนี้
- ดีพ้องร้องบ่าว (ถึงด้านดี) ของระบบ TQM มากเกินไป
 - กำหนดความคาดหวังไว้ต่ำเกินไป
 - วิเคราะห์สถานการณ์ไม่รอบคอบ
 - ล้มเหลวในการฝึกอบรม
 - ทำให้การปรับปรุงอย่างต่อเนื่องมีความยุ่งยากซับซ้อนเกินไป ไม่เป็นธรรมชาติ
 - ไม่ยกย่องชมเชยผู้ทำงานได้ดีเด่น ไม่เฉลิมฉลองความสำเร็จ¹¹

5. สรุป

หากห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษามีความจริงจังในการปรับปรุงคุณภาพ ย่อมไม่เพียงแต่เขียนหรือทำไปตามฟอร์ม หัวข้อที่บวบๆ กำหนดในรายงานการศึกษาตนเองดัชนีบ่งชี้ เท่านั้น แต่ควรศึกษาระบบประกันคุณภาพที่เห็นว่า เหมาะแก่การนำมาใช้ในงานห้องสมุดใช้แล้วพัฒนาคุณภาพงานได้ แล้วดำเนินการตามหลักการ กระบวนการต่างๆ อย่างเอาจริงเอาจังและต่อเนื่อง จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและวัฒนธรรมองค์กรบางประการ อย่าลืมนึกว่า "ผู้รับ" เป็นผู้มีความสำคัญที่จะเป็นผู้ชี้บอกว่าคุณภาพของเราอยู่ที่ใด ห้องสมุดควรประเมินตนเองในเชิงคุณภาพด้วย นอกเหนือจากเชิงปริมาณ โดยการสำรวจความต้องการ ปัญหาและข้อเสนอแนะจากผู้ใช้งานห้องสมุดและ "ผู้รับ" ภายในห้องสมุดเองด้วย

เอกสารอ้างอิง

¹ ทบวงมหาวิทยาลัย, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา, แนวทางการประกันคุณภาพ การศึกษาระดับอุดมศึกษา, กรุงเทพฯ : 2541, หน้า 2.

² World Conference on Higher Education, Paris:1998, **Higher Education in the Twenty-First Century : Vision and Action**, Paris : UNESCO, 1998, p. 35.

³ "พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542," ราชกิจจานุเบกษา, ฉ. กฤษฎีกา, ล. 11, ตอน 74 ก, 19 ส.ค. 2542.

⁴ ทบวงมหาวิทยาลัย, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

⁶ ทบวงมหาวิทยาลัย, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา, **ดัชนีบ่งชี้คุณภาพการดำเนินงาน (Performanace Indicators) ของสถาบันอุดมศึกษา**, กรุงเทพฯ : 2540, หน้า 12.

^๑ อุทุมพร จามรมาน, **ดัชนี เกณฑ์ตัดสิน การเขียน SSR และการเขียนคู่มือดำเนินงานประกันคุณภาพ**, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542, หน้า 4.

⁷ Schmidt, Warren H., and Finnigan, Jerome P., **TQManager : a Practical Guide for Managing in a Total Quality Organization**. Sanfrancisco, Calif. : Jossey-Bass, 1993, pp. 4-5.

^๘ Bourne, C.P., "Some Users Requirements Stated Quantitatively in Terms of the 90 % Library," in Kent, A. and Taulbee, O.E. (Eds), **Electronic Information Handling**, Washington, D.C. : Spartan Books, 1965, pp. 110.

^๙ Federal Quality Institute, **Introduction to Total Quality Management in the Federal Government**, Washington, D.C. : U.S. Office of Personnel Management, 1991, pp. 16-17.

¹⁰Whitehall, Tom, "Quality in Library and Information Service : a Review," in O'Neil, Rosanna M. (Ed.), **Total Quality Management in Libraries : a Sourcebook**. Englewood, Colo. : Libraries Unlimited, 1994, pp. 100-115.

¹¹Schmidt, Ibid., pp. 17-29.

ศูนย์สนเทศและหอสมุด มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กับระบบคุณภาพ ISO 9002

รศ.กมล รุ่งอุทัย*

นโยบายการประกันคุณภาพการศึกษา สำหรับสถาบันอุดมศึกษา จัดทำขึ้นเพื่อให้การผลิตบัณฑิตมีคุณภาพออกมารับใช้สังคม เป็นงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างสำคัญยิ่ง ทบวงมหาวิทยาลัยพิจารณาเห็นว่า การพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และคุณภาพตามมาตรฐานสากล จำเป็นต้องมีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษาขึ้น โดยทบวงมหาวิทยาลัยได้จัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ขึ้นเมื่อวันที่ 23 เมษายน ต่อจากนั้นทบวงมหาวิทยาลัยได้ประกาศนโยบายและแนวปฏิบัติในการประกันคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2539 เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาทราบแนวนโยบายและการปฏิบัติ โดยเน้นหลักการให้สถาบันอุดมศึกษามีระบบการควบคุมคุณภาพทางวิชาการ และปรับปรุงการปฏิบัติภารกิจทุก ๆ ด้านอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานของควมมีเสรีภาพทางวิชาการ และอิสรภาพในการดำเนินงานที่สังคม หรือหน่วยงานภายนอกยังคงเข้าไปตรวจสอบได้

สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัยได้จัดทำคู่มือการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาสำหรับสถาบันอุดมศึกษาขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบและกลไกการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถาบันอุดมศึกษา

การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือการปฏิบัติใดๆ ที่ได้ดำเนินการตามระบบและแผนที่ได้วางไว้แล้ว จะทำให้เกิดความ

เชื่อมั่นได้ว่า จะได้บัณฑิตที่มีคุณภาพตามคุณลักษณะที่ประสงค์ การประกันคุณภาพนี้จะมีประสิทธิผลก็ต่อเมื่อได้มีการประเมินผลการดำเนินงานของระบบผลิตบัณฑิต และปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพของบัณฑิตอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งได้มีการทบทวนและติดตามกระบวนการผลิตโดยใกล้ชิด หลักการและวิธีการประกันคุณภาพที่สถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนนำมาใช้แตกต่างกันไป แต่มีวัตถุประสงค์เดียวกันในอันที่จะนำพาให้องค์กรพัฒนาสู่ระบบคุณภาพมาตรฐาน

ขณะนี้สถาบันอุดมศึกษาของเอกชนบางแห่ง มองเห็นความสำคัญของการประกันคุณภาพ เพื่อให้ผู้มาใช้บริการสามารถทราบถึงมาตรฐานการผลิตนักศึกษาที่มีคุณภาพออกมารับใช้สังคม สถาบันใดมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะจัดการวางระบบ แบบแผนการดำเนินงานให้อยู่ในมาตรฐานที่ดี ได้เริ่มนำเอาระบบคุณภาพมาตรฐานมาวัดและจัดการ โดยเฉพาะมาตรฐาน ISO 9002 เป็นระบบที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตใช้เป็นข้อกำหนดของมาตรฐานในการประกันคุณภาพ และประกาศใช้ระบบคุณภาพ ISO 9002 เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2542

นโยบายคุณภาพได้กำหนดโดยคณะผู้บริหาร เพื่อแสดงถึงเจตนารมณ์ในการพัฒนาคุณภาพบัณฑิตและยึดถือเป็นหลักปฏิบัติดังนี้

"มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต มีความมุ่งมั่นในการจัดการศึกษา เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถ และมีคุณธรรม พร้อมทั้งจะออกมารับใช้สังคม"

* ผู้อำนวยการศูนย์สนเทศและหอสมุด มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ศูนย์สนเทศและหอสมุดเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยมีหน้าที่ให้บริการวิชาการแก่คณาจารย์ นักศึกษา จำเป็นจะต้องตรวจสอบระบบการทำงาน เพื่อการพัฒนาให้อยู่ในมาตรฐานที่ดีตามนโยบายคุณภาพของมหาวิทยาลัย

ในฐานะที่พวกเราชาวห้องสมุดทราบนโยบายหลักของมหาวิทยาลัย ในการจะนำการพัฒนาองค์กรให้เกิดความเจริญก้าวหน้า โดยเลือกระบบ ISO 9002 ประกันคุณภาพในการจัดการและการบริหารองค์กรให้ได้มาตรฐานสากล จึงเริ่มสนใจหาหนังสือเอกสารที่กล่าวถึงระบบ ISO 9002 มาอ่านเพื่อความเข้าใจถึงความสำคัญ คุณลักษณะ วิธีการนำมาใช้ในการประกันคุณภาพ

ISO ย่อมาจาก International Organization for Standardization หรือองค์กรระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน ก่อตั้งปี ค.ศ 1994 สำหรับมาตรฐานฉบับภาษาไทยที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน (พ.ศ 2538) นั้น อ้างอิงจาก ISO 9002 ฉบับปี ค.ศ 1987 ซึ่งเป็นฉบับแรก

ISO 9000 เป็นมาตรฐานระบบคุณภาพ ที่องค์กรทั่วโลกเลือกใช้ เพื่อรับรองระบบการบริหาร การจัดวางระบบ เพื่อสร้างความมั่นใจในคุณภาพที่สามารถตรวจสอบได้โดยผ่านระบบเอกสารอนุกรม มาตรฐาน ISO 9000 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ฉบับ คือ ISO 9000, ISO 9001, ISO 9002, ISO 9003 และ ISO 9004

ISO 9002 เป็นเนื้อหาที่ว่าด้วยมาตรฐานระบบคุณภาพ ซึ่งกำกับดูแลเฉพาะการผลิต การติดตั้งและการบริการ ในการตรวจเพื่อรับรองคุณภาพตามมาตรฐานสากล ISO 9000 นั้น ต้องใช้หน่วยงานภายนอกที่เรียกว่า Certification Body เป็นผู้ทำการตรวจ การรับรอง ตามข้อกำหนดของการตรวจที่ถูกควบคุมมาตรฐานเช่นเดียวกันด้วย ข้อกำหนดที่นำมาใช้ในมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เป็นฉบับที่ประกาศใช้ในปี ค.ศ 1994 และในปี ค.ศ 2000 จะมีการประกาศใช้ฉบับใหม่ การตรวจจาก

หน่วย Certification Body จะมีทุกๆ 6 เดือน หลังจากได้รับการรับรองคุณภาพแล้ว ฉะนั้นจึงเป็นหลักประกันได้ว่า ระบบคุณภาพที่กำหนดและปฏิบัติตามนี้ จะคงอยู่ตลอดไปตราบนานถึงวันที่หน่วยงานมิได้ปฏิบัติตามข้อกำหนด หน่วยงานนั้น จะหลุดจากการรับรองได้โดยง่าย

ก่อนที่จะเส้าถึงประสบการณ์ในการเตรียมการขอการรับรองมาตรฐานสากล ISO 9002 ขอสรุปหัวข้อกำหนดระบบคุณภาพที่ต้องการคือ

1. ความผูกพันของฝ่ายบริหาร คือการระบุชี้ความต้องการของลูกค้าคัดเลือกระบบคุณภาพที่เหมาะสม เตรียมจัดทำ "นโยบายคุณภาพ" แต่งตั้ง "คณะกรรมการอำนวยการ" คัดเลือก "ตัวแทนฝ่ายบริหาร" (Management Representative) การสื่อความกับพนักงานทั้งองค์กร จัดตั้งระบบการทบทวนการจัดการของฝ่ายบริหาร (Management Review)

2. ข้อกำหนดในระบบคุณภาพ และคู่มือเกี่ยวกับนโยบายคุณภาพ (Quality Management and Quality Assurance Standard)

ตอนที่ 4 แนะนำข้อกำหนดในระบบคุณภาพตาม ISO 9002 : 1994

- 4.1 ความรับผิดชอบด้านการบริหาร (Management Responsibility)
- 4.2 ระบบคุณภาพ (Quality System)
- 4.3 ทบทวนข้อตกลง (Contract Review)
- 4.4 การควบคุมการออกแบบ (Design Control)
- 4.5 การควบคุมเอกสารและข้อมูล (Document and Data Control)
- 4.6 การจัดซื้อ (Purchasing)
- 4.7 การควบคุมผลิตภัณฑ์ที่ส่งมอบโดยลูกค้า (Control of Customer-Supplied Product)

- 4.8 การบ่งชี้และสอบกลับได้ของผลิตภัณฑ์ (Product Identification and Traceability)
- 4.9 การควบคุมกระบวนการ (Process Control)
- 4.10 การตรวจและการทดสอบ
- 4.11 การควบคุมเครื่องตรวจ เครื่องวัด และเครื่องทดสอบ (Control of Inspection Measuring and Test Equipment)
- 4.12 สถานะการตรวจและการทดสอบ (Inspection and Test Status)
- 4.13 การควบคุมผลิตภัณฑ์ที่ไม่เป็นไปตามข้อกำหนด (Control of Non-conforming Product)
- 4.14 การปฏิบัติการแก้ไขและป้องกันปัญหา (Corrective and Preventive Action)
- 4.15 การเคลื่อนย้าย การเก็บ การบรรจุ การรักษาสภาพและการส่งมอบ (Handling, Storage, Packaging, Preservation and Delivery)
- 4.16 การควบคุมบันทึกคุณภาพ (Control of Quality Records)
- 4.17 การตรวจติดตามคุณภาพภายใน (Internal Quality Audits)
- 4.18 การฝึกอบรม (Training)
- 4.19 การบริการ (Servicing)
- 4.20 กลวิธีทางสถิติ (Statistical Techniques)

มหาวิทยาลัยได้เริ่มดำเนินการฝึกอบรม "ตัวแทนฝ่ายบริหาร" ได้แก่ คณบดี ผู้อำนวยการ และผู้อำนวยการฝ่าย เข้าอบรมเพื่อให้เข้าใจถึงระบบคุณภาพ ISO 9002 หลังจากได้รับการอบรมแล้ว ประธานกรรมการอำนวยการระบบคุณภาพ เรียกประชุมกำหนดวางแผนการปฏิบัติงาน และ

ติดตามงานในระบบคุณภาพ ประสานงานแก้ไข ปัญหาในทางปฏิบัติ

หน้าที่ของตัวแทนฝ่ายบริหาร (Quality Management Representative) คือ

1. ดูแลให้มีการจัดทำระบบคุณภาพเพื่อนำไปปฏิบัติตามข้อกำหนด
2. จัดทำระบบรายงานผลการปฏิบัติต่อฝ่ายบริหาร เพื่อทบทวนและพัฒนาปรับปรุงการเตรียมการเข้าสู่ระบบ ISO 9002 ของศูนย์สนเทศและหอสมุด
1. จัดตั้งคณะกรรมการจัดทำเอกสารในระบบคุณภาพ และปรับปรุงแก้ไขการจัดทำเอกสารต่างๆ ตามที่เป็นจริงในการปฏิบัติงานจริง
2. จัดประชุมบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงาน เพื่อกำหนดรูปแบบของเอกสารในระบบคุณภาพ
3. แก้ไขขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อน โดยตัดกระบวนการทำงานให้สั้นและรัดกุม
4. ประชุมบุคลากรทุกคนให้เข้าใจและมีความพร้อมที่จะเข้าสู่ระบบคุณภาพ ชี้แจงวัตถุประสงค์ ของการนำระบบคุณภาพ ISO 9002 เพื่อพัฒนางานให้เข้ามาตรฐานสากล และคงไว้ซึ่งคุณภาพนั้นตลอดไป
5. นำเอกสารที่จัดทำขึ้น ไปปฏิบัติจริงในระบบคุณภาพ เพื่อทดสอบเอกสารที่จัดทำขึ้นว่ามีข้อบกพร่องอย่างไรในการปฏิบัติจริง
6. อบรมทำความเข้าใจกับบุคลากร ในเรื่องที่ต้องแก้ไขเพื่อให้การปฏิบัติมีความต่อเนื่อง ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ
7. ตรวจสอบวิธีปฏิบัติงานเพื่อความถูกต้อง พร้อมทั้งให้ผู้ตรวจสอบภายในทำการตรวจสอบการดำเนินงานในระบบคุณภาพทั้งระบบ
8. เมื่อพบข้อบกพร่อง ต้องแก้ไขจนถูกต้อง และมั่นใจว่าระบบเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด

ขั้นตอนที่กล่าวข้างต้น คือการเตรียมการ เพื่อจะขอจดทะเบียนรับรอง โดยคณะกรรมการ อำนวยการจะเป็นผู้ดำเนินนโยบาย กำหนดเวลาใน โอกาสต่อไป

อุปสรรคและปัญหาในการปฏิบัติการ เตรียมการเข้าสู่ระบบ ISO 9002

1. การทำงานเป็นทีม คือปัจจัยสำคัญที่ จะช่วยให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี งาน ของศูนย์สนเทศในขั้นตอนตั้งคณะกรรมการจัดทำ เอกสารในระบบคุณภาพล้มเหลวถึง 2 ครั้ง เนื่อง จากมีความขัดแย้งกัน จึงทำให้การทำงานเป็นทีม ไม่มีประสิทธิภาพ

2 ความรับผิดชอบในหน้าที่ คณะ กรรมการยังไม่เข้าใจถึงวิธีปฏิบัติ ไม่สามารถจะ ปฏิบัติงานที่มอบหมายให้เสร็จตามเวลาที่กำหนด

3. ความซ้ำซ้อนของงานที่ปฏิบัติ งานที่ ทำซ้ำซ้อนกันในแต่ละแผนกหรือฝ่ายจะต้องตัดทอน ลง ดังนั้นงานส่วนใด แผนกใดที่ไม่จำเป็น ต้อง ตัดออก จึงมีผู้สูญเสียและเปลี่ยนแปลงจากงานที่ เคยปฏิบัติมาเป็นเวลานาน

4. ผู้ปฏิบัติงานจริงแต่ผลงานไม่ได้มีส่วน ร่วมในระยะเริ่มต้น เพราะให้หัวหน้าหน่วยงาน เป็นกรรมการดำเนินงาน

จากประสบการณ์ในครั้งนี้ จึงมีความ เห็นว่าเมื่อเริ่มต้นนั้นจะต้องประชุมปรึกษาหารือคณะ บุคลากรทั้งหมดให้เข้าใจถึงภาระกิจที่ทุกคนต้อง ร่วมแรงร่วมใจกันไปสู่ระบบคุณภาพมาตรฐาน และ ต้องฝึกการทำงานเป็นทีม การฝึกอบรมให้ผู้ ที่ เกี่ยวข้องทั้งหมดเกิดความเข้าใจร่วม แสดงความ คิดเห็น และชี้แนะถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการ เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ศูนย์สนเทศมุ่งไปสู่ระบบคุณภาพ ISO 9002 อย่างมีประสิทธิภาพ

□□□

บรรณานุกรม

วีระพงษ์ เกลิมจิระรัตน์ คู่มือพัฒนาระบบคุณภาพสู่มาตรฐาน กรุงเทพฯ : นำอักษร
การพิมพ์, 2540.

Peach, Robert W. The ISO 9000 : Handbook, 3 ed . 3rd, ed. New York :
McGrawhill International Editions, 1997.

ทอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี กับการประกันคุณภาพ

ผศ.กนก จันทร์ทอง*

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาทุกวงการให้ความสำคัญในเรื่องการประกันคุณภาพกันมากยิ่งขึ้น โดยถือว่าเป็นความรับผิดชอบที่สำคัญต่อสังคมประการหนึ่ง ในอันที่จะสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค หรือผู้ใช้บริการให้มีความมั่นใจว่า สินค้าและบริการที่ได้รับเป็นสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ

องค์กรทางการศึกษาในประเทศไทยทุกระดับตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียนจนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษานับเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญในเรื่องของการประกันคุณภาพ (Quality Assurance) ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีการควบคุมคุณภาพ มีการตรวจสอบคุณภาพทั้งจากภายในและภายนอก เพื่อให้องค์กรได้พัฒนาคุณภาพของผลผลิต คุณภาพของการทำงาน คุณภาพของการบริการ ตลอดจนการสร้าง ความมั่นใจให้แก่สังคม

ดังนั้นจึงมีการนำระบบคุณภาพหลายระบบมาประยุกต์ใช้ในองค์กรทางการศึกษา เช่น ISO 9000 (BS 5750), TQM (Total Quality Management) และ The Malcom Baldrige National Award เป็นต้น

ทำไม... มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ต้องมีการประกันคุณภาพ ?

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของภาคใต้ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2510 เปิดทำการผลิตบัณฑิตให้แก่สังคมไทยมาแล้ว 30 ปี มีขอบข่ายความรับผิดชอบครอบคลุมพื้นที่ของภาคใต้อย่างทั่วถึง โดยวิธีการขยายวิทยาเขต (Campus) ออกไป ซึ่งในปัจจุบันมี

วิทยาเขตทั้งหมด 5 แห่ง ใน 5 จังหวัด ได้แก่ ปัตตานี สงขลา ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี และตรัง จากระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนานประกอบกับการขยายตัวของสาขาวิชาต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม การประกันคุณภาพการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จะต้องดำเนินการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสังคมด้วยเหตุผลหลักดังต่อไปนี้

1. ความตระหนักและความรับผิดชอบต่อการผลิตบัณฑิตให้แก่สังคม รวมถึงภาระกิจทางด้านการศึกษา การบริการวิชาการแก่สังคม และการทำงานบำรู้งติลปพัฒน์ธรรม

2. ทบวงมหาวิทยาลัยมีนโยบายในการประกันคุณภาพการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สังคมว่ามหาวิทยาลัยสามารถผลิตบัณฑิตออกมามีคุณภาพ และตรงกับความต้องการของสังคม

3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในหมวด 6 ซึ่งกำหนดไว้ว่า ให้มีการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ

4. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้น ทั้งในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทย และหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

5. เกณฑ์การตรวจสอบและประเมินคุณภาพอุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งเริ่มตรวจสอบกระบวนการผลิตบัณฑิตของคณะต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นไป

* ผู้อำนวยการสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิสัยทัศน์และพันธกิจของสำนักวิทยบริการ

สำนักวิทยบริการเป็นหน่วยงานกลางของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีฐานะเทียบเท่าคณะที่มีภาระงานหลักในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา โดยมีการดำเนินงานหอสมุดที่อยู่ในความรับผิดชอบทั้งหมด 3 แห่ง คือ หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี (วิทยาเขตปัตตานี) หอสมุด คุณหญิงหลงอรรรถกรวิสุนทร และหอสมุดวิทยาศาสตร์สุขภาพ (วิทยาเขตหาดใหญ่) และเพื่อสนองตอบวิสัยทัศน์ (Vision) ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งได้กำหนดวิสัยทัศน์ 2555 ไว้ดังนี้

"มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จะเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำทางวิชาการเพื่อพัฒนาภูมิภาคภายในปี พ.ศ. 2555"

จากวิสัยทัศน์ดังกล่าวนี้ สำนักวิทยบริการจึงกำหนดวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกัน ดังนี้

"เทคโนโลยีก้าวไกล ข้อมูลทันสมัย บริการประทับใจ เค้นในภูมิภาค"

สำนักวิทยบริการได้กำหนดพันธกิจ (Mission) โดยประยุกต์คำสำคัญจากวิสัยทัศน์ คือ เทคโนโลยี (Technology) ข้อมูล (สารสนเทศ : Information) และบริการ (Service) ไว้ดังนี้

1. นำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการผลิตและบริการทรัพยากรสารสนเทศ
2. บริการทรัพยากรสารสนเทศอย่างเหมาะสม เพียงพอและทันสมัย
3. วิจัยและพัฒนางานบริการสารสนเทศ
4. ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและการบริการสารสนเทศให้แก่ประชาคม
5. พัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพมาตรฐานสากล

การเริ่มต้นการประกันคุณภาพของหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี

หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี ซึ่งมีหน้าที่ดำเนินงานสนับสนุนกิจการของมหาวิทยาลัยตามแผนงานปรับปรุงคุณภาพการศึกษาในฐานะ "หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี" ได้เตรียมการประกันคุณภาพมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เพื่อสนองตอบต่อเกณฑ์การตรวจสอบและประเมินคุณภาพอุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับห้องสมุดโดยตรง คือ เกณฑ์ข้อที่ 2 การเรียนการสอน "2.6 ปัจจัยเกื้อหนุน" สถาบันอุดมศึกษาพึงจัดปัจจัยเกื้อหนุนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักศึกษาอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ มีห้องสมุด ตำรา หนังสือ วารสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ มีเครื่องคอมพิวเตอร์สื่อการเรียนการสอน และวัสดุอุปกรณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการสืบค้นและเสาะแสวงหาความรู้จากทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีอาณาบริเวณและบรรยากาศที่เสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์และการใฝ่รู้ใฝ่เรียนของนิสิตนักศึกษา"

หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี จึงเริ่มต้นกระบวนการของระบบคุณภาพอย่างจริงจังเพื่อก้าวไปสู่องค์กรคุณภาพ

ห้องสมุดควรมีคุณภาพอย่างไร ?

แม้ว่าการพัฒนาคุณภาพของห้องสมุดให้เป็นที่ยอมรับของผู้ใช้บริการเป็นเรื่องยาก แต่ก็มี ความพยายามที่จะหาดัชนีและเกณฑ์ที่เหมาะสมมาใช้ ได้แก่ "ร่างเกณฑ์มาตรฐานห้องสมุด มหาวิทยาลัย พ.ศ." ซึ่งดำเนินการยกร่างโดย คณะอนุกรรมการปรับปรุงเกณฑ์มาตรฐานห้องสมุด โดยการปรับปรุงมาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัย ฉบับ พ.ศ. 2529 ของทบวงมหาวิทยาลัย และผนวกกับมาตรฐานห้องสมุดของสหรัฐอเมริกา (Association of College and Research Library

: ACRL Standard for College Libraries, 1995) ซึ่งยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการ ยังไม่ได้ประกาศใช้ แต่อย่างไรก็ตามห้องสมุดสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี

ร่างเกณฑ์มาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัยฉบับนี้มีสาระที่น่าสนใจพอสรุปได้ดังนี้

1. มีผู้บริหารห้องสมุดที่มีคุณภาพและมีโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสม
2. ห้องสมุดอาจจะมีแห่งเดียว หรือมีห้องสมุดกลางและห้องสมุดสาขา
3. ห้องสมุดควรได้รับงบประมาณอย่างน้อยร้อยละ 8 ของงบดำเนินการทั้งหมด
4. มีบุคลากรปฏิบัติงานในห้องสมุดทุกประเภทอย่างเพียงพอ (บรรณารักษ์ นักเอกสารสนเทศ นักวิชาการในสาขาต่างๆ)
7. มีงานพื้นฐานด้านต่างๆ ครบทุกด้าน
8. มีการจัดหาและรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศทุกรูปแบบ และมีหลักเกณฑ์ในการเพิ่มจำนวนอย่างเป็นระบบ
9. มีอาคารห้องสมุดที่เป็นเอกเทศ สะดวก มีเนื้อที่และมีครุภัณฑ์สำหรับกิจกรรมต่างๆ อย่างเหมาะสม และเพียงพอ
10. มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยสำหรับการให้บริการและการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างรวดเร็ว
11. มีความร่วมมือระหว่างห้องสมุดที่ประหยัดและมีประสิทธิภาพ

นอกจากการนำร่างเกณฑ์มาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัยดังกล่าวนี้มาประยุกต์ใช้แล้ว จะต้องเลือกระบบคุณภาพที่เหมาะสมมาควบคุมกระบวนการในการให้บริการทั้งหมด ระบบคุณภาพที่หอสมุดจอห์น เอฟ.เคนเนดี เลือกใช้ คือระบบ ISO 9002

ขั้นตอนการเตรียมการเพื่อให้ได้การรับรอง ISO 9002

หอสมุดจอห์น เอฟ.เคนเนดี เลือกระบบ ISO 9002 มาใช้ในการประกันคุณภาพโดยใช้ข้อกำหนด 19 ข้อ (ยกเว้น ข้อ 4.4 การควบคุมออกแบบ) ซึ่งเริ่มดำเนินการเตรียมการขึ้น พื้นฐานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ดังนี้

1. ปฏิรูปภายในองค์กร
 2. ให้ความรู้แก่บุคลากรทุกคนในเรื่องของระบบมาตรฐาน ISO 9000
 3. ศึกษางานหน่วยงานที่ได้รับใบรับรอง ISO 9002 ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน
 4. ทำกิจกรรม 5 ส ภายในห้องสมุด
- ขั้นตอนที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ คือแผนการดำเนินการให้เสร็จสมบูรณ์ภายใน 8 เดือน (ตุลาคม 2542 - พฤษภาคม 2543) โดยมีแผน 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 จัดเตรียม

1. จัดตั้ง Steering Committee และฝึกอบรม ตุลาคม 2542
2. นโยบายคุณภาพและ Quality Manual (Q.M) พฤศจิกายน-ธันวาคม 2542
3. Quality Procedures (Q.P.), Work Instructions (W.I.) มกราคม 2543
4. Supporting Documents (S.D.) กุมภาพันธ์ 2543
5. ทบทวนฝ่ายบริหาร กุมภาพันธ์ 2543

ระยะที่ 2 ดำเนินการ

1. ฝึกอบรมเอกสารคุณภาพ 3 ระดับ มกราคม - กุมภาพันธ์ 2543
2. ทบทวนคู่มือคุณภาพ มีนาคม - เมษายน 2543
3. ตัวแทนฝ่ายบริหาร QMR ติดตามกิจกรรม ตุลาคม - พฤษภาคม 2543

ระยะที่ 3 การตรวจติดตาม

1. ตรวจติดตามภายใน เมษายน 2543
2. ปฏิบัติการแก้ไข เมษายน 2543
3. ประเมินก่อนประเมินจริง เมษายน

2543

ระยะที่ 4 ขอบริการรอง

1. ขึ้นทะเบียน มีนาคม 2543
2. ตรวจเยี่ยมสถานที่ เมษายน 2543
3. ตรวจประเมิน พฤษภาคม 2543
4. แก้ไขข้อบกพร่อง พฤษภาคม 2543
5. ผลองความสำเร็จ มิถุนายน 2543

ภารกิจที่ได้กระทำไปก่อนหน้านี้ คือ ผู้อำนวยการได้ประกาศนโยบายคุณภาพของสำนักวิทยบริการ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2542 ไว้ดังนี้ "สำนักวิทยบริการมุ่งให้บริการห้องสมุดและเทคโนโลยีอย่างมีคุณภาพ"

การจัดทำคู่มือคุณภาพ

การจัดทำคู่มือคุณภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการตามระบบ และการขอใบรับรองคุณภาพ โดยบริษัทที่ได้รับการรับรองจะส่งผู้ตรวจสอบ (Assessor) เข้ามาวิเคราะห์ ตรวจสอบการปฏิบัติงานของผู้ขอตามคู่มือที่จัดทำขึ้น การจัดทำคู่มือประกอบด้วย

1. คู่มือคุณภาพ (Quality Manual)
2. คู่มือขั้นตอนปฏิบัติ (Procedure Manuals)
3. วิธีปฏิบัติ (Work Instructions)
4. เอกสารสนับสนุน (Supporting Documents)

ข้อกำหนดระบบคุณภาพ (Quality System Requirements)

ห้องสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี ใช้ระบบคุณภาพ ISO 9002 ซึ่งมีข้อกำหนดระบบคุณภาพ 19 ข้อ ยกเว้นข้อ 4.4 การควบคุมการออกแบบ

ข้อกำหนดคุณภาพของ ISO 9002 ที่ต้องเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

4.1 ความรับผิดชอบทางการบริหาร (Management Responsibility) แบ่งส่วนราชการของห้องสมุดอย่างชัดเจน แต่งตั้งทีมงานเพื่อทบทวนระบบการจัดการคุณภาพ

4.2 ระบบคุณภาพ (Quality System) จัดทำระบบคุณภาพและระบบโครงสร้างเอกสาร

4.3 การทบทวนบทบาท (Contract Review) ทบทวนความต้องการของผู้ใช้บริการและบทบาทของห้องสมุดตามวัตถุประสงค์

4.5 การควบคุมเอกสารและข้อมูล (Document and Data Control) กำหนดระบบในการควบคุมเอกสารและข้อมูลทั้งจากภายในและภายนอกทั้งหมด

4.6 การจัดหาและจัดซื้อ (Purchasing) จัดหาทรัพยากรสารสนเทศ วัสดุอุปกรณ์เข้าสู่วัสดุกระบวนการให้บริการ จัดหาวัสดุอุปกรณ์ และเตรียมสถานที่ตามขั้นตอนและเกณฑ์ที่กำหนด

4.7 การควบคุมผลิตภัณฑ์ที่ส่งมอบโดยลูกค้า (Control of Customer Supplied Product / Service / Information) ควบคุมการจัดเก็บและดูแลทรัพยากรสารสนเทศทุกชนิด วัสดุต่างๆ รวมทั้งบุคลากรที่ให้บริการที่ส่งมอบโดยลูกค้าตามข้อตกลงหรือมาตรฐาน

4.8 การชี้บ่งสอบกลับได้ของผลิตภัณฑ์ (Product / Service Identification and Traceability) ทำทะเบียนร้านค้าหรือบริษัทที่ติดต่อซื้อทรัพยากรสารสนเทศ ห้องสมุดเครือข่ายที่ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศ ตารางการให้บริการ ติดป้ายบริการที่มีการกำหนดที่จัดวางหรือให้บริการทรัพยากรสารสนเทศและการให้บริการของบุคลากร เพื่อให้สามารถชี้บ่งและสอบกลับได้

4.9 การควบคุมกระบวนการ (Process Control) พัฒนาระบวนการในการผลิต ติดตั้ง

และบริการทรัพยากรสารสนเทศเพื่อให้บริการ ที่ดำเนินการภายใต้ภาวะควบคุม โดยมีคณะกรรมการควบคุมภาพควบคุมทุกขั้นตอนของการให้บริการ

4.10 การตรวจและการทดสอบ (Inspection and Testing) ตรวจและทดสอบตั้งแต่การตรวจรับผลิตภัณฑ์ จนกระทั่งส่งมอบ (ให้บริการ) เพื่อให้ได้มาตรฐานคงที่

4.11 การควบคุมเครื่องตรวจ เครื่องวัด และเครื่องทดสอบ (Control of Inspection Measuring and test Equipment) ควบคุมดัชนีและเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ (จากร่างเกณฑ์มาตรฐานห้องสมุดอุดมศึกษา การทบทวนความต้องการของผู้ใช้บริการและสมรรถนะของห้องสมุดที่มี) เพื่อตรวจสอบกระบวนการทุกขั้นตอนสำหรับการบริการที่มีคุณภาพ

4.12 สถานะการตรวจสอบและการทดสอบ (Inspection and Test Status) ต้องรู้สถานะของการตรวจ การทดสอบของผลิตภัณฑ์ทุกขั้นตอนว่า ผลิตภัณฑ์ได้มีการตรวจ การทดสอบหรือไม่ และผลเป็นอย่างไร

4.13 การควบคุมผลิตภัณฑ์ที่ไม่เป็นไปตามข้อกำหนด (Control of Nonconforming Product / Service) แยกทรัพยากรสารสนเทศหรือการบริการที่ไม่ผ่านเกณฑ์หรือมาตรฐานออกมา และต้องปรับแก้ให้ตรงตามมาตรฐานก่อนนำออกบริการ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการนำผลิตภัณฑ์ที่มีข้อบกพร่อง ไปใช้งานโดยไม่ตั้งใจ

4.14 การปฏิบัติการแก้ไข (Corrective and Preventive Action) แก้ไขข้อบกพร่องและป้องกันการเกิดซ้ำ

4.15 การเคลื่อนย้ายกับการบรรจุ การรักษาและการส่งมอบ (Handling, Storage, Preservation and Delivery of Product) ตรวจสอบทรัพยากรสารสนเทศทุกประเภทขั้นสุดท้ายก่อนออกบริการ ตรวจสอบวิธีการให้บริการ ตรวจสอบคุณสมบัติของบุคลากรที่ให้บริการ และการ

รับรองการให้บริการ เพื่อให้คงสภาพที่เหมาะสมแก่การให้บริการ

4.16 การควบคุมบันทึกคุณภาพ (Control of quality records) บันทึกคุณภาพที่ต้องถูกต้อง ครบถ้วน ชัดเจน และอ่านได้ และมีวิธีการในการจัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบสามารถเรียกใช้ได้ง่าย

4.17 การตรวจติดตามคุณภาพภายใน (Internal Quality Audits) ตรวจติดตามคุณภาพภายใน เพื่อสอบทานกิจกรรมการให้บริการ ว่าทำตามที่ยื่น เขียนตามที่ทำ และตรงตามข้อกำหนด ISO 9002 หรือไม่

4.18 การฝึกอบรม (Training) ฝึกอบรมบุคลากรทุกระดับให้มีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย นอกจากนี้ยังมีการฝึกอบรมเพื่อเสริมพื้นฐานที่จำเป็น ได้แก่ ระบบคุณภาพ เทคนิคการบริการ ภาษาอังกฤษ (เน้นทางด้านเอกสารและการบริการ) และจิตวิทยาในการบริการ

4.19 การบริการ (Servicing) บริการหลังการบริการของห้องสมุด ได้แก่ การบริการพิเศษ การรับประกันการบริการ การบริการชุมชน และการบริการวิชาการ เป็นต้น

4.20 กลวิธีทางสถิติ (Statistical Techniques) นำเทคนิคทางสถิติมาวิเคราะห์ข้อมูลจากบันทึกคุณภาพทุกขั้นตอน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การนำระบบมาตรฐาน ISO 9002 มาประยุกต์ใช้ ได้ตั้งความคาดหวังไว้ว่า ไม่ว่าจะได้รับการรับรองมาตรฐาน ISO 9002 หรือไม่ก็ตามองค์กรจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. มีการวางแผนที่ดีในการทำงาน
2. การเตรียมทรัพยากรสารสนเทศและการให้บริการจะมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

3. บริการที่จัดให้กับผู้ใช้บริการจะได้มาตรฐาน

4. การทำงานจะง่ายขึ้น และส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

5. การบริหารจะง่ายขึ้น

6. ประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

7. ได้รับความเชื่อมั่นจากผู้ให้บริการ

8. สามารถพัฒนาการให้บริการได้อย่างต่อเนื่อง

ปัญหาและอุปสรรค

การประยุกต์ใช้ระบบมาตรฐาน ISO 9002 อาจจะเจอกับอุปสรรคใหญ่ๆ บางประการ ได้แก่

1. ข้าราชการไม่คุ้นเคยกับการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความรับผิดชอบต่อเป้าหมายขององค์กร

2. ผู้ปฏิบัติงานที่ไม่ใช่ภาคเอกชนอาจจะขาดความมุ่งมั่นในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อีกทั้งยังขาดระเบียบและกฎเกณฑ์ที่ดีในการควบคุม

3. คนไทยชอบทำโดยไม่เขียนหรือแม้แต่เขียนไว้ก็ไม่ทำ เพราะไม่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อหน้าที่การงานโดยตรง

4. การบริหารบุคคลในหน่วยราชการให้เป็นไปตามความคาดหวังเป็นสิ่งที่ยากมาก

จากปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ ผู้บริหารจะต้องบริหารด้วยความระมัดระวัง ต้องเลือกใช้ยุทธศาสตร์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ หากสามารถสร้างความเข้าใจ พัฒนาความร่วมมือและความรักต่อองค์กรขึ้นมาได้ ความสำเร็จคงจะอยู่ไม่ไกล

ข้อเสนอแนะ

การนำระบบคุณภาพมาประยุกต์ใช้สำหรับการประกันคุณภาพห้องสมุดไม่ใช่เรื่องยาก ในฐานะหน่วยบริการควรเลือกระบบคุณภาพสักระบบหนึ่งมาใช้เพื่อที่จะสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ใช้บริการ และพัฒนาวิธีการทำงานของผู้ให้บริการไปสู่ระบบที่สามารถตรวจสอบได้

นอกจากนี้ยังสามารถประยุกต์ระบบคุณภาพหลายๆระบบเข้าด้วยกัน โดยการเลือกเอาแต่สิ่งที่ดีมานุเคราะห์มาเป็นระบบใหม่ขึ้นมาให้เหมาะสมกับบุคลากรและวัฒนธรรมขององค์กรของท่าน โดยไม่ต้องติดยึดรูปแบบใดๆ ก็สามารถทำได้

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งคือ การก้าวไปสู่มาตรฐานคุณภาพสากลในองค์กรเอกชนสามารถกระทำได้ง่ายกว่าในระบบราชการ เนื่องจากสามารถบริหารงานได้จริงจังและเด็ดขาดกว่า

บทสรุป

ไม่ว่าระบบคุณภาพ ISO 9000 : 1994 จะออกแบบมาดีเพียงใดก็ตาม หากบุคลากรในองค์กรยังขาดความมุ่งมั่น ขาดความรับผิดชอบ ขาดความร่วมมือ "คุณภาพขององค์กร" ย่อมไม่เกิดขึ้น ดังนั้นปัจจัยแรกสุดที่ต้องพัฒนาคือ "คุณภาพของบุคลากร"

เอกสารอ้างอิง

- นรินทร์ ทองศิริ "ISO-9000 กับการประกันคุณภาพของอุดมศึกษาไทย : แนวทางในการจัดทำคู่มือคุณภาพ" เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษากับการประกันคุณภาพการศึกษา.
- นรินทร์ ทองศิริ. "ISO-9000 กับอุดมศึกษาไทย" เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษากับการประกันคุณภาพการศึกษา. เชียงใหม่, 2541.
- แนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาของทบวงวิทยาลัย พ.ศ. 2540 (เอกสารประกอบการบรรยาย)
- วารินทร์ สิ้นสูงสุด. การเขียนเอกสารในระบบ ISO 9000. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตบัณฑิตธรรม, 2542.
- วิจัยและพัฒนา, ส่วนสำนักงานมาตรฐานอุดมศึกษา. ทบวงมหาวิทยาลัย. การประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- วิสัยทัศน์และพันธกิจของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2541 (เอกสารประกอบการบรรยาย)
- วิสัยทัศน์และพันธกิจของสำนักวิทยบริการ พ.ศ. 2541 (เอกสารประกอบการบรรยาย)
- ศึกษาศาสตร์,คณะ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. คู่มือคุณภาพ (ฉบับร่าง). ปัตตานี : คณะศึกษาศาสตร์, 2542.
- อุทุมพร จามรมาน. การประกันคุณภาพ เอกสารประกอบการบรรยายที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วันที่ 30 พ.ย. 2542.
- มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, สำนักงาน. <http://www.tist.go.th>, 2543.
- British Standards Institution. <http://www.bsi.org.uk>, 2000.

การประกันคุณภาพในห้องสมุด : กรณีการประเมินผลการปฏิบัติงานบุคลากร ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผศ.อรรจน์ บัณฑิต*

นับตั้งแต่การสัมมนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาครั้งที่ 14 ในหัวข้อเรื่อง "แนวคิดในการรื้อปรับระบบงานห้องสมุด: Library Process Reengineering" ในช่วงปี พ.ศ. 2539 จัดโดยสำนักหอสมุดกลางสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ร่วมกับคณะอนุกรรมการพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย บรรณารักษ์ในวงการห้องสมุด ตลอดจนอาจารย์ในหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ต่างตื่นตัวและเกิดกระแสในการคำนึงถึง หรือตระหนักในเรื่องการดำเนินงานห้องสมุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่พูดกันติดปากจะกล่าวกันถึงเรื่องของการดำเนินการห้องสมุดในหัวข้อของ "คุณภาพ"

อีก 2 ปีต่อมาในปี พ.ศ.2541 การสัมมนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุดอุดมศึกษาครั้งที่ 16 ในหัวข้อ "ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษากับการประกันคุณภาพการศึกษา" ซึ่งจัดโดย กองห้องสมุด มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ร่วมกับคณะอนุกรรมการพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย จากการประชุมดังกล่าวยิ่งเน้นย้ำในเรื่องของคุณภาพมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในการสัมมนาครั้งนี้ได้เฉพาะเจาะจงไปในเรื่องของ คุณภาพของห้องสมุดมหาวิทยาลัยและมีประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำว่า คุณภาพ นอกจากคำนี้แล้วมีคำอื่นๆ ปรากฏเพิ่มเติมอีกหลายประเด็น เช่น การพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา การประกันคุณภาพ ระบบการ

ประกันคุณภาพทั้งนี้เห็นได้ว่ากระแสในเรื่องดังกล่าวมีการส่งผ่านทั้งจากหน่วยงานระดับสูง คือ รัฐบาล ทบวงมหาวิทยาลัย ลงไปถึงระดับปฏิบัติได้แก่ บรรณารักษ์ และอาจารย์ในหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งในทางกลับกันก็มีคำถามในประเด็นต่างๆ เกิดขึ้นมาจากระดับปฏิบัติขึ้นไปยังระดับผู้บริหาร ไม่ว่าจะเป็นระดับผู้อำนวยการ อธิการบดี ตลอดจนไปถึงระดับทบวงมหาวิทยาลัยและเลยไปถึงระดับรัฐบาลเช่นกัน ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่กระแสของสื่อสารมวลชน ทั้งในและนอกประเทศที่เข้ามาศึกษาและวิเคราะห์ถึงระบบการศึกษาไทยในเรื่องของคุณภาพการศึกษา ไม่ว่าจะ เป็นประเด็นที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ทำการประเมินคุณภาพการศึกษาเป็นภาพรวมระดับประเทศ และจากนิตยสาร Asia-week ในการประเมินระดับระหว่างประเทศ จากการศึกษาวิจัยซึ่งต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ผลสรุปปรากฏออกมาว่าการศึกษาไทย โดยเฉพาะ การศึกษาระดับอุดมศึกษา อยู่ในสถานะที่น่าเป็นห่วงบอกได้ว่าตกต่ำอย่างยิ่งเมื่อเทียบหรือแข่งกับประเทศอื่นๆ แล้วอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจตลอดจนเกิดความไม่พอใจในกลุ่มนักศึกษาไทยต่อผลการประเมินดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเทียบคุณภาพด้านการศึกษา กับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีผลปรากฏออกมาว่าไม่สามารถสู้ประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงเหล่านั้นได้ และจากประเด็นที่กล่าวถึงมาทั้งหมดบุคลากรที่รับผิดชอบในเรื่องห้องสมุด

*อาจารย์ประจำหลักสูตรสารสนเทศศึกษา สำนักวิชาสารสนเทศ และ
วิชาการแทนผู้อำนวยการศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

และหลักสูตร ด้านบรรณารักษศาสตร์และสาร
สนเทศศาสตร์พร้อม ใจกันที่จะพัฒนาห้องสมุดให้
ได้คุณภาพในระดับสากล

แน่นอนว่าปัจจัยบังคับตัวหนึ่งในเรื่องของการ
ศึกษาระดับอุดมศึกษาได้แก่ห้องสมุดในสถาบันอุดม
ศึกษานั้นๆ จากปัจจัยต่างๆ โดยรวมไม่ว่าจะเป็น
การปฏิรูปการศึกษาโดยที่มีพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติเป็นตัวกำกับ หรือแม้แต่การที่รัฐบาลได้
สัญญาต่อกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ว่า
ต้องดำเนินการให้มหาวิทยาลัยของรัฐทั้งหมดแปร-
สภาพไปเป็นมหาวิทยาลัยในรูปแบบใหม่ ที่เรียก
กันว่ามหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล ภายในปี
พ.ศ. 2545 สิ่งเหล่านี้ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน
ยิ่งขึ้นในตัวของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
ในวาระที่ระบุเรื่องของการตรวจสอบคุณภาพและ
การสอบวัดคุณภาพ ซึ่งมีหน่วยงานดำเนินการเรื่อง
นี้โดยตรงภายใต้กระทรวงใหม่ และในส่วนของ
คุณภาพของห้องสมุดตลอดจนระบบและขบวนการ
ในการประกันคุณภาพของห้องสมุดเองเพราะในส่วน
นี้ก็มีปรากฏเป็นรูปธรรมในร่างมาตรฐานห้องสมุด
สถาบันอุดมศึกษาปี พ.ศ.2543 ในหมวดของคุณ-
ภาพและการประกันคุณภาพอีกด้วย จึงเห็นได้ว่า
เรื่องของคุณภาพดังกล่าวไม่ใช่เรื่องไกลตัวบรรณา-
รักษ์ นักสารสนเทศอีกต่อไป ในปี พ.ศ. 2542 ได้มี
การสัมมนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบัน
อุดมศึกษา ครั้งที่ 17 ในปีนี้ได้เสนอหัวข้อ"ทิศทาง
การพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษากับการก้าว
สู่สถานะมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล" ซึ่งจัด
ขึ้นโดยมหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับคณะอนุกรม
การพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ทบวงมหา-
วิทยาลัย จากการร่วมประชุมดังกล่าวทำให้เป็นที่
ประจักษ์ว่าบุคลากรในสายวิชาชีพบรรณารักษ์และ
บุคลากรอื่นๆ ที่สังกัดห้องสมุดมหาวิทยาลัยของ
รัฐต่างวิตกกังวล ในเรื่องของการปรับเปลี่ยนสภาพ
และสถานะไปสู่ระบบใหม่คำถามที่มีผู้สงสัย สอบ
ถามอยู่เสมอซึ่งสามารถรวบรวมได้ว่าเป็นคำถามที่

เกี่ยวข้องกับเรื่องของคุณภาพของห้องสมุดจะวัดได้
อย่างไร ห้องสมุดในสถานะใหม่ที่เรียกว่าหน่วยงาน
ในกำกับของรัฐบาล จะมีสภาพหรือรูปร่างหน้าตา
อย่างไร การประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร
ในห้องสมุดจะมีวิธีการอย่างไร และสามารถจะทำ
ได้ด้วยความโปร่งใส บริสุทธิ์ยุติธรรม จริงหรือเปล่า
ประเด็นต่างๆที่กล่าวถึงต่างก็เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้อง
และสอดคล้องกันไปทั้งหมด เหมือนห่วงลูกโซ่ ซึ่ง
ถ้าตัดห่วงใดห่วงหนึ่งไป สายโซ่หรือห่วงลูกโซ่นั้น
ก็จะขาดจากกันและคงจะตอบคำถามในเรื่องของ
การประกันคุณภาพไม่ได้ หรือถ้าไม่อธิบายห่วง
ลูกโซ่นี้จากห่วงที่หนึ่งไปจนถึงห่วงสุดท้าย ที่ตอน
ปลายก็จะไปบรรจบกับห่วงแรก ก็คงจะทำให้ข้อ
สงสัยหรือคำถามต่างๆ เหล่านั้น เป็นคำถามที่หา
คำตอบที่ชัดเจนไม่ได้ต่อไป แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าบทความ
นี้สามารถจะอธิบายหรือให้ความกระจ่างคำถาม
ต่างๆ ทั้งในเรื่องของการประกันคุณภาพของห้อง
สมุดหรือตอบคำถามเรื่องสถานะห้องสมุดที่สังกัด
มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาลที่จำเป็นต้องมีการ
ประกันคุณภาพ รวมทั้งคำตอบในเรื่องของการ
ประเมินผลการปฏิบัติงานของบรรณารักษ์ได้ทั้งหมด
เพราะในบางประเด็นนั้นคงต้องตั้งคำถามต่างๆ ที่
ยังเป็นข้อสงสัยค้างคาใจและยังหาคำตอบที่กระจ่าง
ชัดไม่ได้กับผู้บริหารระดับสูงต่อไปไม่ใช่เพียงแต่ผู้
บริหารระดับทบวงมหาวิทยาลัยเท่านั้นแต่คงต้อง
ถามไปถึงระดับรัฐบาล ตัวอย่างคำถามที่น่าจะถาม
เช่น ในปี พ.ศ. 2545 นี้ ห้องสมุดในมหาวิทยาลัย
ของรัฐเดิม หรือแม้แต่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย
เอกชน จำเป็นจะต้องดำเนินการบริหารจัดการไป
ในแนวทางเดียวกันในเรื่องของการประกันคุณภาพ
หรือไม่และในเรื่องของการประเมินผลการปฏิบัติ
งานตลอดจนในเรื่องอื่นๆ จะใช้เกณฑ์อะไรบ้าง
ใครเป็นผู้มาประเมินเป็นการประเมินโดยองค์กรคณะ
หรือเป็นการประเมินโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จาก
คำถามมากมายเหล่านี้และประเด็นที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง
ต้องการคำตอบที่กระจ่างชัดตลอดจนการมีคำตอบ

ที่เป็นเอกสารรองรับเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งคำตอบเหล่านี้จะเป็นคำตอบที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถนำมาปฏิบัติเป็นแนวทางในการทำงานต่อไปได้อย่างมีความสุขในการปฏิบัติงานไม่วิตกกังวลเหมือนกับสภาพที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้การปฏิบัติงานดังกล่าวตามนโยบายเหล่านั้น ไม่ใช่เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐเท่านั้น แต่เพื่อพัฒนาห้องสมุดของตนเองให้ได้ มาตรฐานมีคุณภาพ และเพื่อเป็นองค์ประกอบหรือตัวบ่งชี้ที่สำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษาประการหนึ่งตลอดจนเพื่อมุ่งเน้นให้การศึกษาของไทยประสบความสำเร็จและเป็นที่น่าพอใจเมื่อถึงเวลานั้นไม่ว่าจะมีนิตยสารชื่ออะไร เป็นนิตยสารภายในประเทศหรือนิตยสารต่างประเทศจะมาจัดอันดับหรือไม่ก็ตาม และยังถ้ามาจัดอันดับจริงแล้วสถาบันอุดมศึกษาไทยได้รับการจัดอยู่ในแนวระดับแนวหน้า ไม่อายประเทศเพื่อนบ้านอีกต่อไปน่าจะเป็นประเด็นที่ควรคำนึงถึงเป็นประเด็นสำคัญที่สุดในเรื่องของ การประกันคุณภาพนี้มากที่สุด

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์เป็นมหาวิทยาลัยที่ก่อตั้งขึ้นมาโดยมีการบริหารจัดการในรูปแบบมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาลตั้งแต่เริ่มต้น ดังนั้นเรื่องของระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ถูกสร้างขึ้นมาเอง ในภายหลังตามสภาพความพร้อมของบุคลากรและความต้องการใช้งานในกฎระเบียบเหล่านั้น แต่ทั้งนี้ก็ต้องคำนึงว่าต้องให้อยู่ในกรอบของพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ซึ่งเป็นกฎหมายแม่ การประกันคุณภาพนั้นเป็นประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งของมหาวิทยาลัยในรูปแบบใหม่นี้ เพราะปรัชญาที่เชื่อว่าระบบราชการ เป็นตัวขัดขวางหรือถ้าใช้คำที่ได้ยินผู้ใหญ่ ในบ้านเมืองพูดกันบ่อยๆ ก็คือกฎเกณฑ์ของราชการเป็นพันหนากการที่ผูกมัดรัดตัวจนทำให้มหาวิทยาลัยไม่มีทางไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการได้หรือถ้าพูดง่าย ๆ ก็คือไม่มีทางประสบความสำเร็จที่จะไปแข่งขันหรือไปสู้กับมหาวิทยาลัยอื่นในประเทศรอบๆ บ้านเราได้นั่นเอง ดังนั้นการ

ที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์มีสภาพเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาลมาแต่แรก จึงได้นำเรื่องการประกันคุณภาพมาเป็นจุดเริ่มของงานในทุก ๆ งาน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จที่มุ่งหวังตามปณิธานคือความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยมีบัณฑิตที่ทั้งดีและเก่ง และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติในภาพรวมต่อไป

การประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์นั้น ได้จัดทำในทุกๆ หน่วยงานของมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นสำนักวิชาหรือที่รู้จักกันดีในชื่อหน่วยงานว่าคณะของมหาวิทยาลัยอื่นๆ รวมทั้งศูนย์ สถาบัน ส่วนงานต่างๆ ทั้งนี้เพราะการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์นั้นใช้การบริหารแบบรวมศูนย์ ซึ่งทราบกันดีว่าปรัชญาของการรวมศูนย์ก็เพื่อวัตถุประสงค์หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการประหยัดงบประมาณ ประหยัดอัตราค่าจ้าง สะดวกในการบริหารจัดการ ทั้งนี้การประกันคุณภาพเหล่านี้มีทั้งเรื่องการประกันคุณภาพของงานที่ปฏิบัติ (Output) และการประกันคุณภาพของหลักสูตร การประกันคุณภาพขบวนการการเรียนการสอน ตลอดจนการประกันคุณภาพของผลผลิตซึ่งก็คือบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยผลิตออกไปรับใช้สังคมนั่นเอง ในปัจจุบันการประกันคุณภาพที่มหาวิทยาลัยจัดดำเนินการอยู่นั้นยังไม่ได้มีระบบประเมินคุณภาพใดๆ มาเป็นเครื่องมือตรวจวัด ไม่ว่าจะเป็น ISO หรือ TQM หรือระบบอื่นๆ ก็ตาม แต่มหาวิทยาลัยจะมีการตรวจสอบคุณภาพในเรื่องต่างๆ ซึ่งเรื่องที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ได้ปฏิบัติเป็นขบวนการสืบเนื่องกันมาตั้งแต่เริ่มมีการเปิดดำเนินการมหาวิทยาลัย หมายถึงเริ่มตั้งแต่มีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยนั้นก็มิหนว่ไรหน่วยงานที่เรียกว่าหน่วยตรวจสอบภายใน ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรในพระราชบัญญัติมาแต่ต้นและเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบตรวจสอบในเรื่องต่างๆ ทุกเรื่อง รวมถึงเรื่องของคุณภาพของงานและผลผลิตด้วย โดยมุ่งเน้นที่จะพิจารณาในเรื่องของการตรวจสอบและประเมิน

คุณภาพภายใน (Internal Audit) เป็นหลักซึ่งหน่วยงานนี้เป็นหน่วยงานอิสระ ไม่ขึ้นกับผู้บริหารภายในและสามารถรายงานผลการตรวจสอบในเรื่องต่างๆ โดยตรงต่อสภามหาวิทยาลัย

ถ้าจะกล่าวถึงขบวนการเพื่อการประกันคุณภาพนั้น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ หรือชื่อที่เป็นทางการคือ ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา ซึ่งได้รับนโยบายจากสภามหาวิทยาลัย ให้ดำเนินการตามกรอบและกฎเกณฑ์ในเรื่องการควบคุมคุณภาพอาจจะสามารถยกตัวอย่าง เรื่องของการประกันคุณภาพบุคลากร อันเป็นประเด็นที่มีหลายๆ ท่านสนใจและเป็นประเด็นที่วิตกกังวลอย่างมาก ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งสามารถอธิบายและยกตัวอย่างได้ดังนี้

เริ่มตั้งแต่การรับสมัครไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งบรรณารักษ์ นักเทคโนโลยีการศึกษา พนักงานธุรการ หรือช่างเทคนิค การบอกรับพนักงานเหล่านี้จะถูกควบคุมและกำกับคุณภาพขั้นต้นด้วยการกำหนดคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง (Job Specification) ตัวอย่างเช่น บรรณารักษ์จะมีการกำหนดคุณสมบัติที่เป็นข้อกำหนดเฉพาะของมหาวิทยาลัย ซึ่งการกำหนดเกณฑ์นี้แจ้งอย่างชัดเจนในการประกาศการบอกรับหรือการรับสมัครพนักงานในตำแหน่งบรรณารักษ์ของมหาวิทยาลัย คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งที่ระบุไว้ว่า "ผู้สมัครต้องจบปริญญาตรีทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ สำหรับผู้ที่มีคุณวุฒิสูงกว่าปริญญาตรีสามารถสมัครได้ แต่มหาวิทยาลัยจะจ่ายค่าตอบแทนในวุฒิปริญญาตรีเท่านั้น" (เอกสาร 1) ขบวนการประกันคุณภาพขั้นตอนที่สองคือหลังจากรับสมัครรวบรวมรายชื่อและเอกสารใบสมัครแล้ว จะมีขบวนการในการคัดเลือกบุคคลที่สมัครเข้าสู่ตำแหน่งโดยพิจารณารายละเอียดและดำเนินการตามลำดับดังนี้

- ใบสมัครที่ยื่นไว้เข้าเกณฑ์ตามกรอบของคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งหรือไม่ซึ่งจะมีผู้บริหารระดับผู้อำนวยการกอง

ใบสมัคร

- ประกาศรายชื่อผู้ผ่านการพิจารณาตามเกณฑ์ขั้นแรกคือผ่านกรอบของคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง
- สอบข้อเขียนในกรณีที่หน่วยงานที่บอกรับบุคลากรเหล่านั้นต้องการวัดความรู้ ความสามารถด้านวิชาการ และความรู้ทั่วไป
- ประกาศรายชื่อผู้สอบผ่านการสอบข้อเขียน
- การสอบสัมภาษณ์ เพื่อวัตถุประสงค์ในการกลั่นกรองอีกชั้นหนึ่ง ทั้งนี้มุ่งเน้นเพื่อพิจารณาทัศนคติในการปฏิบัติงาน และพิจารณาบุคลิกภาพเป็นหลัก
- ประกาศรายชื่อผู้ผ่านการสอบสัมภาษณ์ และแจ้งวันรายงานตัวปฏิบัติงาน เพื่อบรรจุเป็นพนักงานชั่วคราว (ลูกจ้างชั่วคราว)

(หมายเหตุ : ในตำแหน่งในสายวิชาการหรือที่เรียกทั่วไปว่าในตำแหน่งอาจารย์นั้นมีขบวนการสอบสอนเพิ่มขึ้นมาอีก 1 ขั้นตอน เฉพาะในกรณีที่ผู้สมัครไม่เคยมีประสบการณ์ในการสอนมาก่อนเลย)

หลังจากที่พนักงานเริ่มเข้ามาปฏิบัติงานในตำแหน่งพนักงานชั่วคราว (ลูกจ้างชั่วคราว) ซึ่งต้องทำสัญญากับมหาวิทยาลัยและมีการต่อสัญญาเป็นรายปีเพื่อทดลองปฏิบัติงานเป็นระยะเวลา 2 ปีนั้น หัวหน้าหน่วยงานจะต้องแจ้งลักษณะของงานที่จะมอบหมายให้และจัดทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้ว่าจ้างคือมหาวิทยาลัยกับผู้รับจ้างคือพนักงาน ทั้งนี้จะมีการตกลงกันใน 2 ประเด็นคือ

- แจ้งคำบรรยายลักษณะงาน (Job Description) (เอกสาร 2)
- แจ้งข้อตกลงการปฏิบัติงาน (Job Agreement)

ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่ทราบและเข้าใจตลอดจน

ทำให้เห็นว่าข้อตกลงนี้ได้รับการยอมรับแล้วร่วมกันระหว่างผู้จ้างงานกับผู้รับจ้างงานที่บรรณารักษ์หรือบุคลากรท่านนั้น ต้องรับผิดชอบในงานในขอบเขตใดบ้าง มีรายละเอียดปลีกย่อยของงานอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ยังเปิดโอกาสให้บุคลากรท่านนั้นสามารถรับลดหรือเพิ่มเติมในรายละเอียดได้ โดยเป็นข้อตกลงเฉพาะเป็นรายปี หรือรายภาคการศึกษาก็ได้ ซึ่งเรียกข้อตกลงเฉพาะนี้ว่า คำตกลงการปฏิบัติงาน (Job Agreement) ทั้งนี้จะพิจารณาจากข้อจำกัดต่างๆไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดของบุคลากรเอง เช่น กำลังตั้งครุภหรือป่วยต่อเนื่องมาตลอดติดต่อกันหลายเดือน หรือข้อจำกัดด้านอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการปฏิบัติงาน เช่น คอมพิวเตอร์มีปัญหาไม่ผ่านเรื่อง Y2K เป็นต้น

การพิจารณาข้อตกลงทั้ง 3 เรื่องไม่ว่าจะเป็น Job Specification และ Job Description ตลอดจน Job Agreement นั้น ต้องเป็นที่ยอมรับทั้งผู้ปฏิบัติงานและหัวหน้าหน่วยงาน โดยลงนามรับรองร่วมกันเพื่อเป็นการยืนยันว่ามีข้อตกลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกิดขึ้นแล้วและจะใช้เงื่อนไขดังกล่าวเป็นข้อมูลในการประเมินผล ของการปฏิบัติงานต่อไป ทั้งนี้ข้อตกลงที่เรียกว่าคำบรรยายลักษณะงานส่วนใหญ่จะตั้งไว้เป็นกรอบการปฏิบัติงานอย่างกลางๆ และไม่นิยมปรับเปลี่ยนถ้าไม่จำเป็นและในตำแหน่งหนึ่งๆ จะมีรายละเอียดคำบรรยายลักษณะงานเพียงรูปแบบเดียว เช่น บรรณารักษ์ก็จะเป็นแบบเดียวกันหมดทั้งมหาวิทยาลัย

หลังจากนั้นก็เข้าสู่ขบวนการปฏิบัติงานไปตามที่ได้รับมอบหมายและตกลงกันไว้ จนเมื่อครบ 1 ภาคการศึกษาซึ่งมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์นั้น มีการเรียนการสอนแบบไตรภาค และจะมีการประเมินผลการปฏิบัติงานตามภาคการศึกษาในรูปแบบไตรภาคดังกล่าวคือในรอบ 1 ปี จะมีการประเมิน 3 ครั้ง ในการประเมินนั้น พนักงานหรือบุคลากรในทุกตำแหน่งทุกท่าน ต้องกรอกแบบ

ประเมินที่เรียกว่า "แบบกรอกภาระงาน" (เอกสาร 3) ซึ่งจะมีรูปแบบที่ต่างกันระหว่างสายสนับสนุนที่เรียกว่าสายปฏิบัติการวิชาชีพและบริหาร ทั่วไป กับสายวิชาการซึ่งก็คือในสายอาจารย์ที่เดิม มหาวิทยาลัยของรัฐเรียกว่า สาย ก. บรรณารักษ์ จะสังกัดอยู่ในสายปฏิบัติการวิชาชีพและบริหารทั่วไป เรียกสั้นๆ ว่าสาย ป. สำหรับสายของอาจารย์ที่เป็นพนักงานสายวิชาการนั้นเรียกสั้นๆ ว่าสาย ว. หลังจากที่พนักงานกรอกรายละเอียดต่างๆ ในแบบกรอกภาระงานแล้ว หัวหน้างานจะดำเนินการกรอกแบบประเมินอีก 2 แบบ คือ "แบบประเมินผลการปฏิบัติงาน" และ "แบบแจ้งผลการปฏิบัติงาน" การพิจารณากรอกแบบทั้ง 2 แบบนั้น หัวหน้างานที่รับผิดชอบดูแล และบังคับบัญชาโดยตรงของพนักงานในสังกัดท่านนั้น จะต้องพิจารณาและคำนึงถึง Job Description และ Job Agreement เป็นหลัก และถือเอารายละเอียดเหล่านั้นไว้เป็นเกณฑ์เพื่อเปรียบเทียบกับผลงานที่พนักงานในสังกัดปฏิบัติงาน ในช่วงเวลาของรอบการประเมินหรือช่วงของรอบ 4 เดือน มหาวิทยาลัยเรียกช่วงเวลาที่ผ่านมาซึ่งถึงรอบการประเมินนี้ว่า "รอบของการประเมิน" ในการประเมินผลนั้น หัวหน้างานต้องประเมินตามลำดับสายงานไปจนถึงหัวหน้าที่มีตำแหน่งสูงสุดที่กำกับดูแลพนักงานท่านนั้นโดยตรง เช่น ตั้งแต่หัวหน้างานผ่านไปที่หัวหน้าฝ่าย และผ่านไปถึงรองผู้อำนวยการ และผู้อำนวยการ ทั้งนี้ถ้าพนักงานเป็นระดับหัวหน้าฝ่ายจะต้องผ่านไปถึงรองอธิการบดีที่หน่วยงานนั้นสังกัด ซึ่งส่วนใหญ่บรรณารักษ์ระดับหัวหน้าฝ่ายที่ปฏิบัติงานในห้องสมุดจะสังกัดรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ เป็นผู้ประเมินเป็นลำดับสูงสุด เมื่อมีการประเมินของหัวหน้างานตามลำดับแล้ว จะมีผลคะแนนรวมตามลำดับ ดังนี้

- พอใช้ (ตั้งแต่ 50 คะแนน)
- ดี (50 - 69 คะแนน)
- ดีมาก (70 - 89 คะแนน)
- ดีเยี่ยม (90 - 100 คะแนน)

ประเด็นที่ยังเป็นปัญหาในเรื่องของการประเมินในระดับตั้งแต่หัวหน้างานไปจนถึงรองอธิการบดีนั้น ยังเป็นประเด็นที่อยู่ในช่วงของการพัฒนาวิธีการและปรับปรุงโดยเฉพาะประเด็นของเรื่องความยุติธรรมและเที่ยงตรงและการคำนึงถึงผลของงานนั้น ๆ การเกิดกรณีที่เป็นข้อสังเกตนี้ทั้ง ๆ ที่ใช้ทั้งคำบรรยายลักษณะงานและคำตกลงการปฏิบัติงานเป็นกรอบวัดแล้วก็ตาม เนื่องจากในการปฏิบัติงานนั้นเป็นการปฏิบัติงานที่ไม่สามารถคำนวณโดยปริมาณได้ทั้งหมด เช่น บรรณารักษ์ที่รับผิดชอบงานวิเคราะห์และทำรายการทรัพยากรสารสนเทศสามารถวิเคราะห์และทำรายการทรัพยากรสารสนเทศใน 1 วัน ได้ 30 รายการ แต่ในบางครั้งเมื่อสารสนเทศที่ได้รับมามีความยากอย่างยิ่งในการวิเคราะห์อาจจะลดลงเหลือเพียง 10 รายการซึ่งถ้าคำตกลงการปฏิบัติงานตั้งไว้ว่าไม่น้อยกว่า 20 รายการต่อ 1 วันปฏิบัติงาน ก็จะทำให้ผลการประเมินออกมาบรรณารักษ์ท่านนี้จะได้รับการประเมินในระดับพอใช้และต้องปรับปรุง อีกตัวอย่างที่น่าสนใจเช่นบรรณารักษ์ตอบคำถามช่วยการค้นคว้าซึ่งต้องทำงานตอบคำถามได้ 20 คำถามต่อวัน ในคำตกลงการปฏิบัติงานแต่เมื่อพบว่าผู้ใช้บางคนแจ้งความประสงค์ในความต้องการข้อมูลสารสนเทศไม่ชัดเจนทำให้บรรณารักษ์ท่านนั้นเสียเวลามากในการสัมภาษณ์ความต้องการที่แท้จริงของผู้ใช้ทำให้ผลของการปฏิบัติงานในวันนั้นคงเหลือเพียง 5 คำถามผลก็คือจะตกการประเมินในเชิงปริมาณเช่นกัน

ทั้งนี้ยังไม่รวมการประเมินที่เกิดจากผลกระทบของงานบางอย่างที่ไม่สามารถประเมินเป็นเชิงปริมาณได้เพราะงานบางส่วนเป็นรูปธรรมจับต้องยาก เช่น การวิเคราะห์งานบางอย่างที่มีปัญหาติดขัดและต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้นซึ่งอาจจะไม่ใช่งานประจำ การวิเคราะห์และคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้นต้องใช้เวลามากและเกี่ยวข้องกับงานอื่นๆ เช่น เกี่ยวข้องกับงานอิม-

คืน, งานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมไม่ได้คิดไว้ก่อนว่าจะเกิดปัญหาจึงไม่ได้ระบุไว้ในคำตกลงการปฏิบัติงานซึ่งเป็นเรื่องนอกเหนือจากกรอบและไม่สามารถนำมาใช้รวมกับการประเมินผลได้แต่แท้ที่จริงแล้วต้องใช้ทั้งเวลาและกำลังปัญญาในการหาทางแก้ไขปัญหาที่พบเหล่านี้ เป็นต้น นอกจากเรื่องปริมาณ และผลของงานแล้วยังมีเรื่องของผู้ประเมินซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยสายเพียงท่านเดียวถึงแม้ว่าจะมีหัวหน้าระดับสูงขึ้นไปประเมินต่อแต่การประเมินผลงานโดยคนๆเดียวความเที่ยงตรงและความยุติธรรม โดยไม่มีอคติก็เป็นเรื่องที่ยากจะบอกได้ ว่าสามารถทำได้จริงในลักษณะของสังคมไทย ที่มีเรื่องระบบอุปถัมภ์อยู่ในรากลึกของพนักงานแต่ละคนและในสังคมไทยแต่ดั้งเดิม ดังนั้นถ้าสามารถประเมินในรูปแบบคณะบุคคลคงจะแก้ไขปัญหาระบบอคติและความเที่ยงตรงเหล่านี้ลงไปได้บ้างไม่มากก็น้อย

หลังจากที่ให้คำระดับคะแนนตามผลงานที่สอบวัดแล้วต้องแจ้งรายละเอียดในแบบแจ้งผลการปฏิบัติงานที่เป็นแบบประเมินปลายเปิดซึ่งหัวหน้างานต้องให้รายละเอียดทั้งข้อดีและข้อที่ต้องปรับปรุงของพนักงานท่านนั้นๆ เมื่อกรอกแบบเหล่านี้เป็นที่เรียบร้อยแล้วจะถึงขั้นตอนที่สำคัญที่สุดคือการเรียกตัวพนักงานในสังกัดหรือบรรณารักษ์ท่านนั้นมารับทราบผลการประเมินโดยหัวหน้างานต้องแจ้งแก่พนักงานโดยวาจาตามแบบที่ประเมินไว้ และชี้แจงเหตุผลให้เห็นในรายละเอียดทั้งข้อดีของพนักงานและข้อที่ต้องปรับปรุงซึ่งควรจะให้เห็นการประเมินในเชิงปริมาณของงานให้มากที่สุด ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณภาพของงานด้วยไปพร้อมๆกัน ไม่ใช่ทำงานได้มากขึ้นแต่ผิดเป็นจำนวนมากก็ต้องปรับปรุง เช่นกัน เมื่อแจ้งผลเสร็จเรียบร้อยแล้วพนักงานผู้รับการประเมินต้องลงนามในช่อง "ความเห็นของพนักงาน" ว่าได้รับผลการประเมินนั้น หรือไม่ถ้ารับผลการประเมินต้องลงชื่อรับทราบเอาไว้เป็นหลักฐานในแบบแจ้งผลการปฏิบัติงานนี้แต่ถ้า

ไม่รับมีช่องไม่รับและให้เห็นผลไว้ว่าเพราะเหตุใด และจะมีการเสนอผู้บริหารพิจารณาเหตุผลอีกครั้งหนึ่ง แต่ยังมีบางกรณีที่ไม่รับผลการประเมินและไม่ลงนามรับทราบก็อาจทำได้ แต่ทั้งนี้ต้องตั้งเรื่องอุทธรณ์ต่อผู้บริหารระดับสูงขึ้นไปอีกระดับชั้นหนึ่ง ทั้งนี้มหาวิทยาลัยจะได้แต่งตั้งคณะกรรมการ และส่งมาเป็นผู้ประเมินเพื่อสอบหาข้อเท็จจริงต่อไป ในกรณีแบบนี้มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาลเป็นองค์กรที่ไม่มีหน่วยงานร้องเรียนขอความยุติธรรม เพราะถ้ามีการจงใจหรือตั้งใจกลับแกล้ง โดยหัวหน้างานพนักงานไม่สามารถร้องเรียนต่อองค์กรที่เป็นปากเสียงแทนพนักงานได้เพราะไม่มีทั้งสภาอาจารย์และไม่มีทั้งสภาข้าราชการ ดังนั้นเมื่อเรื่องอุทธรณ์ขึ้นไปหัวหน้าในอีกระดับหนึ่งถ้าหัวหน้าท่านนั้นเป็นพวกพ้องกับหัวหน้างาน และถ้ายิ่งขาดความยุติธรรมด้วยแล้ว จะทำให้พนักงานที่ถูกประเมินท่านนั้นเหมือนกับถูกซ้ำเติมมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีทางแก้ไขได้โดยอาจจะเพิ่มองค์กรเพื่อร้องเรียนขอความยุติธรรมต่อมหาวิทยาลัยหรือเพิ่มคณะบุคคลเป็นกลุ่มคณะบุคคลในลักษณะการสอบหาข้อเท็จจริงเพื่อการประเมินใหม่ในกรณีที่มีองค์กรรับแจ้งปัญหาดังกล่าวก็จะเป็นทางช่วยให้เกิดความโปร่งใสยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

เมื่อเสร็จสิ้นการประเมินครบ 1 ปี ส่วนการเจ้าหน้าที่ ซึ่งรับผิดชอบหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง จะประเมินผลเหล่านี้โดยรวม แล้วแจ้งผลรวมกลับมาที่หน่วยงานที่พนักงานหรือบรรณารักษ์ท่านนั้นสังกัด เพื่อประเมินว่าพนักงานหรือบรรณารักษ์ท่านนั้นสมควรจะได้รับการประเมินในภาพรวมรายปี ตามผลรวมที่ส่วนการเจ้าหน้าที่แจ้งมาหรือไม่ และถ้าผลคะแนนรวมมีรายละเอียดข้อดีหรือข้อควรปรับปรุงต้องแจ้งพนักงานทราบอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นหน่วยงานต้องพิจารณาต่อไปว่า พนักงานท่านนั้นสมควรจะได้รับการพิจารณาเรื่องของความดีความชอบในการทำงานที่ผ่านมาหนึ่งปีอย่างไร เช่น บรรณารักษ์หรือพนักงานท่านนั้นมีผลการปฏิบัติงาน

ตลอดปีมีผลคะแนนดีเยี่ยม ก็จะได้รับพิจารณาความดีความชอบเป็นการเลื่อนขั้นเงินเดือนเป็นจำนวนร้อยละตามความเหมาะสมอาจจะร้อยละ 10 หรือ 7.5 แล้วแต่ความเหมาะสม และต้องพิจารณาตามฐานของเงินเดือนเดิมด้วย ซึ่งฐานของเงินเดือนเดิมถ้าสูงมากจะได้รับการพิจารณาเพิ่มในจำนวนร้อยละน้อยกว่าพนักงานที่ฐานเงินเดือนต่ำกว่า และจะประเมินด้วยว่าสมควรจะต่อสัญญาเป็นพนักงานชั่วคราวของมหาวิทยาลัยในปีต่อไปหรือไม่

ในปีถัดไปก็จะดำเนินการประเมินในลักษณะเดิมอีก 3 ครั้ง เช่นกัน และเมื่อครบ 2 ปี จะมีผลรวมจากการประเมินทั้งสิ้น 6 ครั้ง เมื่อครบ 2 ปี แล้ว ส่วนการเจ้าหน้าที่จะส่งผลรวมมายังหน่วยงาน เพื่อให้พิจารณาว่าพนักงานหรือบรรณารักษ์ท่านนั้น สมควรจะบรรจุเป็นพนักงานประจำหรือไม่ ถ้าผลการปฏิบัติงานมีผลการประเมินดีมาตลอด 2 ปี หน่วยงานก็จะเสนอมหาวิทยาลัยโดยผ่านส่วนการเจ้าหน้าที่เพื่อขอบรรจุแต่งตั้ง พนักงานหรือบรรณารักษ์ท่านนั้นเป็นพนักงานประจำของมหาวิทยาลัยต่อไป

(หมายเหตุ : ในสายวิชาการหรือสายอาจารย์นั้นจะต้องทดลองปฏิบัติงาน 3 ปี จึงจะสามารถบรรจุเป็นพนักงานประจำของมหาวิทยาลัยได้ซึ่งรวมผลการประเมินแล้วจำนวน 9 ครั้ง)

ทั้งนี้เมื่อพนักงานหรือบรรณารักษ์ท่านนั้นได้บรรจุเป็นพนักงานประจำแล้วขบวนการในการประเมินการปฏิบัติงานก็ยังคงต้องประเมินต่อไปในรูปแบบเดิมคือมีการประเมิน 3 รอบต่อปีเหมือนเดิม เพื่อนำผลรวมไปพิจารณาความดีความชอบรายปี และเพื่อเป็นการชี้ให้เห็นข้อที่ควรปรับปรุงหรือข้อดีที่ควรรักษาไว้ หรือพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป กรณีที่พนักงานได้รับการประเมินในระดับพอใช้ติดต่อกัน 2 ปี หน่วยงานสามารถเสนอให้มหาวิทยาลัยสั่งให้พนักงานหรือบรรณารักษ์ท่านนั้น ออกจากตำแหน่ง และพ้นสภาพการเป็นพนักงานของมหาวิทยาลัยได้

ทั้งนี้ เพื่อคัดเลือกพนักงานใหม่มาบรรจุแต่งตั้งใน
กรอบอัตรากำลังเดิมแทนต่อไป

จากการประเมินผลการปฏิบัติงานของ
พนักงานซึ่งเป็นเพียงประเด็นเดียวที่กล่าวถึงในบท
ความนี้ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งหวังที่จะชี้ให้เห็นถึงการควบคุม
และประเมินคุณภาพการปฏิบัติงาน และคาดว่า
จะเป็นตัวอย่างที่สามารถจะอธิบายห่วงโซ่ซึ่งได้กล่าว
ถึงไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่าถ้าบรรณารักษ์หรือพนักงาน
ซึ่งเป็นห่วงโซ่ห่วงหนึ่งถ้าห่วงไม่ได้รับการสอดไว้ให้
คล้องไปกับห่วงอื่นๆ หรือเกิดมีช่องว่างของห่วงแต่
ละห่วงเป็นที่แน่นอนว่าผลสัมฤทธิ์ของการผลิต
บัณฑิตก็คงจะไม่เกิดในระยะยาวความเป็นเลิศของ

มหาวิทยาลัยก็คงจะไม่มี และถ้าห่วงโซ่ใดเป็นสนิม
เมื่อได้พยายามเคาะสนิม และขัดสนิมแล้วแต่ก็
ไม่สามารถเคาะหรือขัดสนิมเหล่านั้นออกได้ ซึ่ง
แสดงว่าห่วงนั้นไม่มีประสิทธิภาพในการใช้งานคล้อง
ห่วงอื่นๆ ต่อไปไม่ได้ เป็นผลให้เกิดช่องโหว่ก็
จำเป็นจะต้องตัดห่วงโซ่นั้นออกแล้วหาห่วงโซ่ใหม่
ที่คิดว่าไม่มีสนิมและคาดว่าจะแข็งแรงทนทานใช้
งานได้ดีขึ้น มาสอดและคล้องไปกับห่วงอื่นๆต่อไป
เพื่อให้จุดประสงค์หรือปณิธานของมหาวิทยาลัยที่
ตั้งไว้บรรลุตามที่มุ่งหวังไว้ตั้งแต่ก่อตั้งมหาวิทยาลัย
แต่แรกนั่นเอง

บรรณานุกรม

- สุนทร พูนพิพัฒน์. "พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติและรูปแบบของการประกัน :
คุณภาพการศึกษา" วิจัยสารสนเทศ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม-
มิถุนายน 2542 หน้า 7 - 25.
- การสัมมนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา เรื่อง ห้องสมุด
สถาบันอุดมศึกษากับการประกันคุณภาพการศึกษา (ครั้งที่ 16 : 2541
เชียงใหม่) หน้า 6 - 7.
- การสัมมนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา เรื่อง แนวคิดการ
รื้อปรับระบบงานห้องสมุด (ครั้งที่ 16 : 2539 : กรุงเทพฯ) หน้า
171- 178.
- Aylett, Robert and Gregory, Kenneth. **Evaluating Teacher Quality in
Higher education.** London : Falmen Press, 1996. P. 8 - 87

(เอกสาร 1)

สรุป Job Specification ตำแหน่งพนักงานสายปฏิบัติการวิชาชีพและบริหารทั่วไป

ตำแหน่ง	หน่วยงาน	Job Specification เดิม	Job Specification ใหม่	หมายเหตุ
หัวหน้าส่วน	ทุกส่วนงาน	ปริญญาโท/ตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป (สาขาวิชาตามที่ระบุในประกาศ) ประสบการณ์ในตำแหน่งที่สมัครหรือเกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 5 ปี	ปริญญาโท/ตรี (สาขาวิชาตามที่ระบุในประกาศ) ประสบการณ์ในตำแหน่งที่สมัครหรือเกี่ยวข้อง ดังนี้ ปริญญาตรีไม่น้อยกว่า 7 ปี ปริญญาโทไม่น้อยกว่า 5 ปี	
หัวหน้าหน่วย	หน่วยตรวจสอบภายใน หน่วยประสานงานฯ	ปริญญาโท/ตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป (สาขาวิชาตามที่ระบุในประกาศ) ประสบการณ์ในตำแหน่งที่สมัครหรือเกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 3 ปี	ปริญญาโท/ตรี (สาขาวิชาตามที่ระบุในประกาศ) ประสบการณ์ในตำแหน่งที่สมัครหรือเกี่ยวข้อง ดังนี้ ปริญญาตรีไม่น้อยกว่า 7 ปี ปริญญาโทไม่น้อยกว่า 5 ปี	
หัวหน้าฝ่าย	ศูนย์คอมพิวเตอร์ ศูนย์เครื่องมือวิทย์ ศูนย์บริการวิชาการ ศูนย์บริการการศึกษา ศูนย์บรรณสารฯ สถาบันวิจัยฯ	ปริญญาโท/ตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป (สาขาวิชาตามที่ระบุในประกาศ) ประสบการณ์ในตำแหน่งที่สมัครหรือเกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 5 ปี	ปริญญาโท/ตรี (สาขาวิชาตามที่ระบุในประกาศ) หรือเกี่ยวข้อง ดังนี้ ปริญญาตรีไม่น้อยกว่า 5 ปี ปริญญาโทไม่น้อยกว่า 3 ปี	
เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	ทุกหน่วยงาน	ปริญญาโท/ตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป (สาขาวิชาตามที่ระบุในประกาศ) ประสบการณ์ในตำแหน่งที่สมัครหรือเกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า ปี หรือ 2 ปี	ปริญญาตรี (สาขาวิชาตามที่ระบุในประกาศ) สำหรับผู้ที่มีวุฒิสูงกว่าปริญญาตรี สามารถสมัครได้ แต่มหาวิทยาลัยจะจ่ายค่าตอบแทนในวุฒิปริญญาตรีเท่านั้น	สำหรับหน่วยงานที่มีลักษณะงานเชิงวิเคราะห์วิจัยและพัฒนา Job Spec ที่สามารถกำหนดวุฒิให้เจ้าหน้าที่จบปริญญาตรีหรือโท มีดังนี้ 1. งานบริหารและพัฒนาวิชาการ ส่วนส่งเสริมวิชาการ 2. งานพัฒนาระบบฯ กจน. 3. งานจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีส่วนการเงินฯ

ตำแหน่ง	หน่วยงาน	Job Specification เดิม	Job Specification ใหม่	หมายเหตุ
				4. งานวางแผน และควบคุม ส่วนพิเศษ 5. งานวางแผนฯ งานวิจัยฯ งานวิเคราะห์ฯ ส่วนแผนงาน
บรรณารักษ์	ศูนย์บรรณสารฯ	ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป ทางบรรณารักษศาสตร์และ สารนิเทศศาสตร์ ประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 2 ปี	ปริญญาตรีทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ สำหรับผู้ที่มีวุฒิสูงกว่า ปริญญาตรี สามารถสมัครได้ แต่มหาวิทยาลัยจะจ่ายค่าตอบแทนในวุฒิปริญญาตรีเท่านั้น	
นักเทคโนโลยีการศึกษา	ศูนย์บรรณสารฯ	ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป (สาขาวิชาตามที่ระบุใน ประกาศ) ประสบการณ์ในงานที่สมัคร ไม่น้อยกว่า 2 ปี	ปริญญาตรี (สาขาวิชาตาม ที่ระบุในประกาศ) สำหรับผู้ที่มีวุฒิสูงกว่าปริญญา ตรี สามารถสมัครได้ แต่ทาง มหาวิทยาลัยจะจ่ายค่าตอบแทนในวุฒิปริญญาตรีเท่านั้น	

(เอกสาร 2)

**ตำแหน่งงานและคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง
ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษามหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์**

ชื่อตำแหน่งงาน

1. เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป
2. บรรณารักษ์
3. นักเทคโนโลยีการศึกษา
4. ช่างเทคนิค
5. พนักงานธุรการ

1. ชื่อตำแหน่ง เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

1.1 ลักษณะงานโดยทั่วไป

เป็นลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง หรือ कामที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา มีขอบข่ายกว้างขวาง เช่น งานเลขานุการ งานบุคคล งานจัดระบบงาน งานการเงินและบัญชี งานพัสดุ งานงบประมาณ งานประชาสัมพันธ์ งานเกี่ยวกับกฎหมาย งานสถิติข้อมูล งานด้านนโยบายและแผน เป็นต้น

1.2 คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง

วุฒิปริญญาตรี หรือเทียบได้ไม่ต่ำกว่านี้ ทางบริหารธุรกิจ บัญชี การเงิน เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ หรือทางอื่นที่มหาวิทยาลัยกำหนดให้เป็นคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งนี้ได้

1.3 ความรู้ความสามารถที่ต้องการ

มีทักษะการปฏิบัติงานด้านการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเกี่ยวกับงานพิมพ์เอกสาร ตาราง ตำราวน โปรแกรม นำเสนอผลงาน หรือมีประสบการณ์ด้านการบริหารงบประมาณการจัดซื้อ ระบบสำนักงานอัตโนมัติ และระบบงานสารบรรณ

2. ชื่อตำแหน่ง บรรณารักษ์

2.1 ลักษณะงานทั่วไป

ปฏิบัติงานทางด้าน จัดหาและวิเคราะห์หมวดหมู่ทำรายการทรัพยากรสารสนเทศ งานด้านจัดหาและให้บริการสิ่งพิมพ์ต่อเนื่อง และเตรียมการวางแผน รวมทั้งให้บริการด้านต่างๆ แก่ผู้ใช้ให้ตรงกับความต้องการสารสนเทศ รวมทั้งจัดทำบรรณานุกรมและสารสนเทศเฉพาะทาง วางแผนและออกแบบปรับแต่งสารสนเทศ ปฏิบัติงานควบคุมระบบห้องสมุดอัตโนมัติคือยังมีประสิทธิภาพ ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงาน วิจัยและพัฒนากระบวนการ เป็นต้น โดยปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายด้านตามที่ได้รับการมอบหมายและปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้คำปรึกษาแนะนำในการปฏิบัติงานแก่เจ้าหน้าที่ระดับรองลงมา และช่วยสอนในบางรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ที่สำนักวิชามีความประสงค์

2.2 คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง

วุฒิปริญญาตรี หรือเทียบเท่าทางบรรณารักษศาสตร์ หรือบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ สารนิเทศศึกษา สารสนเทศศาสตร์ การจัดการสารสนเทศ หรือทางอื่นที่มหาวิทยาลัยกำหนดเป็นคุณสมบัติเฉพาะสำหรับตำแหน่งนี้ได้

2.3 ความรู้ความสามารถที่ต้องการ

- เป็นผู้ที่มีความสามารถในการปฏิบัติงานตามสาขาวิชาชีพที่สำเร็จการศึกษาวิชาชีพ
- มีความสามารถในการศึกษาหาข้อมูล วิเคราะห์ปัญหาและเหตุผล
- มีความสามารถในการวิเคราะห์สารสนเทศ ปฏิบัติงานกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ รวมทั้งเขียนรายงานการปฏิบัติการ
- มีความสามารถในการใช้ระบบคอมพิวเตอร์ค้นคืนสารสนเทศจาก CD-ROM และ Internet

3. ชื่อตำแหน่ง นักเทคโนโลยีการศึกษา

3.1 ลักษณะงานทั่วไป

ปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีทางการศึกษา เข้าใจและสามารถใช้ระบบโลกทัศน์บูรณาการ ระบบผลิตเอกสารกลาง และระบบคอมพิวเตอร์เพื่อการผลิตสื่อ ให้บริการสื่อสารสนเทศ การวิเคราะห์วิจัยและพัฒนากระบวนการผลิตสื่อ สารสนเทศ ตลอดจน

จนพัฒนาผลิตภัณฑ์อุปกรณ์ในระดับพื้นฐาน รวมทั้งควบคุมและบริหารงานอุตสาหกรรมศึกษา ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงาน เป็นต้น โดยปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายด้านตามที่ได้รับมอบหมาย และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้คำปรึกษาแนะนำในการปฏิบัติงานแก่เจ้าหน้าที่ระดับรองลงมา และช่วยสอนในบางรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผลิตภัณฑ์อุปกรณ์ตามที่สำนักวิชามีความประสงค์

3.2 คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง

วุฒิปริญญาตรี หรือเทียบเท่าทางศึกษาศาสตร์ด้านเทคโนโลยีการศึกษา หรือทางอุตสาหกรรมศึกษา นิเทศศาสตร์ วิศวกรรมไฟฟ้า หรือทางอื่นที่มหาวิทยาลัยกำหนดเป็นคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งนี้ได้

3.3 ความรู้ความสามารถที่ต้องการ

เป็นผู้ที่มีความสามารถในการปฏิบัติงานตามสาขาวิชาชีพที่สำเร็จการศึกษา

4. ชื่อตำแหน่ง ช่างเทคนิค

4.1 ลักษณะงานโดยทั่วไป

ปฏิบัติงานช่วยนักเทคโนโลยีการศึกษา ในการปฏิบัติงานจัดทำโครงการออกแบบ และผลิตสื่อสารสนเทศ รวมทั้งให้บริการสื่อสารสนเทศหรืออุปกรณ์เทคโนโลยีการศึกษาชนิดต่างๆ ซ่อมแซมและบำรุงรักษาอุปกรณ์ที่ใช้ในงาน ตลอดจนเก็บรวบรวมสถิติการใช้เครื่องมือผลิตภัณฑ์ เป็นต้น โดยปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายด้านตามที่ได้รับมอบหมาย และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ระดับรองลงมา

4.2 คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง

วุฒิ ปวส. หรือ อนุปริญญา หรือเทียบเท่าทางด้าน ศิลปภาพถ่าย ศิลปกรรม ออกแบบนิเทศศิลป์ ช่างไฟฟ้า ช่างอิเล็กทรอนิกส์ เทคนิคการผลิต คอมพิวเตอร์หรือคอมพิวเตอร์ธุรกิจ หรือทางอื่นที่มหาวิทยาลัยกำหนดเป็นคุณสมบัติเฉพาะสำหรับตำแหน่งนี้ได้

4.3 ความรู้ความสามารถที่ต้องการ

มีทักษะด้านการผลิตรายการที่ใช้สื่อประเภทต่างๆ ผลิตเอกสารกลาง บริการผลิตภัณฑ์ รวมถึงแก้ไข ซ่อมแซม บำรุงรักษา ติดตั้งและทดสอบ หรือมีทักษะการปฏิบัติงานด้านการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเกี่ยวกับงานพิมพ์ เอกสาร ตาราง คำนวณ โปรแกรมเสนอผลงาน จัดหน้าเอกสาร ออกแบบสื่อประเภทต่างๆ

5. ชื่อตำแหน่ง พนักงานธุรการ

5.1 ลักษณะงานโดยทั่วไป

ปฏิบัติงานเกี่ยวกับงานธุรการ พิมพ์ดีด สารบรรณ การเงิน บัญชี และพัสดุ เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานด้านบริหารงานทั่วไป ซึ่งมีลักษณะงานที่ปฏิบัติเกี่ยวกับช่าง ได้แก่ บันทึกรายชื่อ พิมพ์ดีด รวบรวมข้อมูล สถิติที่ต้องใช้รับ-จ่ายเงิน จัดทำบัญชี จัดซื้อ ตลอดจนเบิกจ่ายพัสดุ เป็นต้น และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

5.2 คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่ง

วุฒิ ปวส. หรือเทียบเท่าทางคอมพิวเตอร์ บัญชี และเลขานุการ

5.3 ความรู้ความสามารถที่ต้องการ

มีทักษะในการปฏิบัติงานด้านการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเกี่ยวกับงานพิมพ์เอกสาร ตาราง คำนวณ โปรแกรมเสนอผลงาน

กองบ.พ.ล.01-6

เอกสาร 3

**แบบกรอกภาารงาน
พนักงานสายปฏิบัติการวิชาชีพและบริหารทั่วไป**

ชื่อ-สกุล.....ตำแหน่ง.....
 งานฝ่าย.....ส่วน/ศูนย์/สถาบัน/สำนักวิชา.....

- คำชี้แจง 1. ให้ระบุงานในหน้าที่ความรับผิดชอบและงานอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายไปปฏิบัติ ได้แก่
- งานประจำ หมายถึง งานตามที่ได้กำหนดไว้ในคำบรรยายลักษณะงาน (Job Description) ของส่วนงานต่างๆ ตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบในส่วนงาน
 - งานพิเศษ หมายถึง งานที่ได้รับมอบหมายเป็นพิเศษ นอกเหนือจากงานประจำ เช่น การไปช่วยปฏิบัติงานในสังกัดหน่วยงานอื่น
- งานบริการวิชาการ ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย การได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงานต่างๆ เป็นต้น

2. กรณีกระงานมีรายละเอียดจำนวนมาก ให้แยกรายการและสำเนาแบบกรอกภาารงานแนบเพิ่มเติมได้

กจน./พ.ล.01-6

2. งานพิเศษ

ลักษณะงาน	ครั้งที่ 1 (ภาค 2.....)	ครั้งที่ 2 (ภาค 3.....)	ครั้งที่ 3 (ภาค 1.....)
1. งานบริการแก่หน่วยงานอื่น เช่น รับเชิญ เป็นพิธีกร วิทยากร หรืออื่นๆ (ระบุชื่อหน่วยงานที่ไปช่วยปฏิบัติงาน ทหารที่ ได้รับมอบหมายไปช่วย)	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.
2. คณะกรรมการ/คณะกรรมการ	1. ชื่อคณะกรรมการ/คณะกรรมการ..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม..... 2. ชื่อคณะกรรมการ/คณะกรรมการ..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม.....	1. ชื่อคณะกรรมการ/คณะกรรมการ..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม..... 2. ชื่อคณะกรรมการ/คณะกรรมการ..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม.....	1. ชื่อคณะกรรมการ/คณะกรรมการ..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม..... 2. ชื่อคณะกรรมการ/คณะกรรมการ..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม.....

กจน/พ.01-6

ลักษณะงาน	ครั้งที่ 1 (ภาค 2/.....)	ครั้งที่ 2 (ภาค 3/.....)	ครั้งที่ 3 (ภาค 4/.....)
	3. ชื่อคณะกรรมการ/คณะทำงาน..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม..... 4. ชื่อคณะกรรมการ/คณะทำงาน..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม.....	3. ชื่อคณะกรรมการ/คณะทำงาน..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม..... 4. ชื่อคณะกรรมการ/คณะทำงาน..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม.....	3. ชื่อคณะกรรมการ/คณะทำงาน..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม..... 4. ชื่อคณะกรรมการ/คณะทำงาน..... ตำแหน่ง..... วาระตั้งแต่..... จำนวนครั้งที่เข้าประชุม.....
3. งานอื่นและงานที่ได้รับมอบหมายพิเศษ เช่น การตรวจสอบ การไม่ร่วมงาน กับคณะวิจัย การไปปฏิบัติงานในบริษัท ร่วมทุน เป็นต้น	1. 2. 3.	1. 2. 3.	1. 2. 3.
4. ผลงานเด่นและรางวัลเกียรติคุณที่ได้รับ ในแต่ละรอบการประชุม (ระบุชื่อรางวัล/ ผลงานแหล่งที่มา)	1. 2.	1. 2.	1. 2.

ลงชื่อ..... ลงชื่อ..... ลงชื่อ.....
 (.....) (.....) (.....)
 วันที่...../...../..... วันที่...../...../..... วันที่...../...../.....

สารบัญวารสารออนไลน์

เมธญา รุ่งเรืองศิลป์*

ในช่วง 2 - 3 ปี ที่ผ่านมา...บรรณาธิการงานวารสารส่วนใหญ่ประสบปัญหาวิกฤตทางด้านงบประมาณการบอกรับวารสาร โดยเฉพาะวารสาร ภาษาต่างประเทศ ซึ่งแนวโน้มมีราคาสูงขึ้นทุกปี และภาวะตกต่ำของเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อการจัดหาและจัดบริการวารสารในห้องสมุด บางแห่งทำการศึกษาปริมาณการใช้วารสารเพื่อยกเลิกชื่อที่มีการใช้น้อย และบอกรับชื่อที่มีการใช้มากทดแทน หลายแห่งร่วมมือกันในการยกเลิกวารสารที่มีการบอกรับซ้ำซ้อน และใช้วิธียืมระหว่างห้องสมุดแทน แนวความคิดดังกล่าวเป็นการจัดหาวารสารเมื่อต้องการ (Acquisition on Demand) ดิ้นตัวการให้บริการเอกสารด่วน (Document Delivery) และใช้วิธีสืบค้นจากฐานข้อมูลออนไลน์ (Online Databases) อย่างแพร่หลาย

หากได้มีเวลาท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เข้าไปในโลก Web Site ทางการศึกษา จะพบว่าบนเครือข่าย Internet ทุกวันนี้ มีบริการและธุรกิจของ วารสารอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Journal) มากมาย หมายความว่า เราๆ ท่านๆ สามารถเลือกอ่านวารสารออนไลน์ในรูปแบบเต็ม (Full Text) หรือสาระสังเขป (Abstract) ได้ด้วยตนเอง สามารถสืบค้นฐานข้อมูลสารบัญวารสารหรือฐานข้อมูลออนไลน์ ที่เผยแพร่เป็นสาธารณะหรือต้องบอกรับเป็นสมาชิก จึงจะมีสิทธิ์ในการเรียกดูเอกสารตามความต้องการได้ ประเด็นที่ผู้เขียนให้ความสนใจมาก คือการจัดทำสารบัญวารสารออนไลน์ (Online Contents) ซึ่งน่าจะทดแทนงบประมาณการบอกรับที่จำกัดได้บ้าง ห้องสมุดหลายแห่งในประเทศไทย สามารถผลิตฐานข้อมูลสารบัญด้วยวิธีง่ายๆ บนพื้นฐานของเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น การพิมพ์ เป็นไฟล์ข้อมูล HTML ใน Homepage การใช้เครื่องสแกนเนอร์ (Scanner) อ่านเอกสารสู่ระบบคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ตลอดจนการแสวงหากลยุทธ์ ในการเชื่อมโยงแหล่งสารสนเทศที่จัดทำโดยสำนักพิมพ์ บริษัทตัวแทน ห้องสมุด/ศูนย์ข้อมูลต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศเข้าไว้ด้วยกัน

แนะนำสารบัญวารสารออนไลน์

ท่านรู้จักและคุ้นเคยกับสารบัญวารสารบน Web เหล่านี้ มากน้อยเพียงใด?

1. สารบัญวารสารบนโปรแกรม ELIB

ฐานข้อมูลนี้เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับคณะทำงานความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ฝ่ายวารสารและเอกสาร และบริษัท Book Promotion จำกัด โดยมี Server กลาง และศูนย์ จัดการฐานข้อมูลอยู่ที่สถาบันวิทยบริการ พัฒนางานบนโปรแกรม ELIB ประกอบด้วย

* บรรณาธิการ ฝ่ายบริการผู้อ่าน สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- รายชื่อและรายการสารบัญวารสาร ต่างประเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัย รวม 25 แห่ง ที่บอกรับในช่วงปี ค.ศ. 1999 และ 2000 มากกว่า 3,000 รายชื่อ
- ระบุชื่อห้องสมุดที่มีตัวเล่มให้บริการ
- เรียกดูหน้าสารบัญได้ในรูปสแกนเอกสาร
- เชื่อมโยงไปยังฐานข้อมูลห้องสมุด Publishers' Web Sites และฐานข้อมูลออนไลน์จากต่างประเทศ ที่มีการจัดทำเผยแพร่
- สืบค้นได้จากชื่อเรื่อง คำสำคัญ และ ISSN

ฐานข้อมูลนี้เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบรรณารักษวารสาร ห้องสมุด มหาวิทยาลัยของรัฐทั่วประเทศ มุ่งมั่นให้มีการใช้ทรัพยากรวารสารร่วมกันบนเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า ลดภาระในการค้นหา และจดจำแหล่งสารสนเทศที่กระจัดกระจายไว้ที่ศูนย์กลางเดียวกัน คือ URL <http://clelib.car.chula.ac.th/elib>

2. สารบัญวารสารบน Web Site ของ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ

เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยในยุคปัจจุบัน ทำให้บุคลากรหลายแห่งมีศักยภาพในการผลิตสารบัญวารสารออนไลน์ของหน่วยงาน และเลือกสรรจากรายการที่บอกรับทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ โดยมีระบบการจัดเรียงรายชื่อและกลยุทธ์การสืบค้นตามตัวอักษร A-Z หรือแบ่งเป็นสาขาวิชาหลักและสามารถปรับปรุง (update) ข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ได้แก่ Web Site ดังต่อไปนี้

- สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	:www.car.chula.ac.th
- คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	:md3.md.chula.ac.th
- คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	:www.sc.chula.ac.th
- คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	:www.vet.chula.ac.th
- สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	:www.sasin.chula.ac.th
- สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	:www.pop.chula.ac.th
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	:www.library.msu.ac.th
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร	:www.lib.nu.ac.th
- สำนักหอสมุดกลาง สถาบันเทคโนโลยีพระ
จอมเกล้าพระนครเหนือ	:library.kmitnb.ac.th
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี	:www.lib.kmutt.ac.th
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	:www.swu.ac.th
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	:www.nida.ac.th เป็นต้น

3. สารบัญวารสารบน Web Site ของห้องสมุดในกลุ่มสถาบันราชภัฏ

สำนักวิทยบริการ สถาบันราชภัฏ 36 แห่ง ส่วนใหญ่พัฒนาข้อมูล เพื่อการสืบค้นที่คล้ายคลึงกัน เช่น สืบค้นฐานข้อมูลออนไลน์จากต่างประเทศ วารสารออนไลน์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยมีจุดเด่นคือ เผยแพร่รายชื่อ สารบัญ และเนื้อหา ทั้งฉบับของวารสารสำนักวิทยบริการและวารสารที่จัดพิมพ์โดยคณะต่างๆ ในสถาบันราชภัฏแต่ละแห่ง สามารถอ่านบทความย้อนหลังได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และ

ส่งข้อคิดเห็นเป็นกำลังใจกันไปได้ที่...

- สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร :www.rikp.ac.th
- สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี :arc.rikc.ac.th
- สถาบันราชภัฏเชียงราย :www.lib.riocr.ac.th
- สถาบันราชภัฏเพชรบุรี :gold.rajabht.edu
- สถาบันราชภัฏสกลนคร :libelec.ris.ac.th
- สถาบันราชภัฏสวนดุสิต :www.dusit.ac.th
- สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี :arc.risurat.ac.th
- สภาสถาบันราชภัฏ :www.rajabht.ac.th เป็นต้น

4. สารบัญวารสารบน Web Site ของหน่วยงานของรัฐและองค์กรอื่นๆ

วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่สารบัญวารสารของหน่วยงานเหล่านี้ คือ ประชาสัมพันธ์ ข่าวสาร จุลสาร และวารสารที่หน่วยงานจัดทำในรูปสิ่งพิมพ์ และเสนอผ่านระบบออนไลน์เป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ซึ่งสามารถคลิกดูเนื้อหาบทความแต่ละรายการได้ตามกำหนดออกของสิ่งพิมพ์นั้นๆ ส่วนใหญ่เป็นวารสารวิชาการที่มีคุณค่าทางการศึกษา ค้นคว้า และวิจัย ดังนั้นผู้ใช้ปลายทางอาจไม่ต้องเดินทางมายังห้องสมุด ก็สามารถติดตามอ่านสาระ ประโยชน์จากโต๊ะทำงานหรือที่บ้านได้ตลอดเวลา เช่น

- วารสารของกระทรวงสาธารณสุข : จัดหมายเหตุทางการแพทย์ วารสารการพัฒนา
กำลังคนด้านสุขภาพ วารสารกองการพยาบาล
วารสารหมออนามัย ฯลฯ อ่านที่....
www.moph.go.th
- วารสารของกองทัพเรือ กองเรือยุทธการ : กระตุก www.navy.mi.th
- คณะกรรมการกฤษฎีกา : วารสารกฎหมายปกครอง
www.krisdika.go.th
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายแห่งชาติ : วารสารนโยบายพลังงาน
www.nepo.go.th
- องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย : ประมวลข่าวเศรษฐกิจ สำนักข่าวไทย
www.mcot.or.th เป็นต้น

5. สารบัญวารสารบน Web Site ของสำนักพิมพ์

ฐานข้อมูลประเภทนี้จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมการขายสิ่งพิมพ์ ดังนั้น สีสัน และรูปแบบการนำเสนอมีความน่าสนใจมากข้อมูลเนื้อหารวดเร็วหรือเท่ากับสิ่งพิมพ์ เป็นผลดีกับผู้สนใจก่อนตัดสินใจหลายประการคือ ประหยัดงบประมาณ สามารถเลือกอ่านบทความตามความสนใจก่อนตัดสินใจเป็นเจ้าของรูปเล่ม มีการเปิดรับสมาชิกทางออนไลน์ และอ่านบทความย้อนหลังได้ในระดับหนึ่ง ดังตัวอย่าง

- วารสารในเครือเออาร์ อินฟอร์เมชั่น - BCM PC Magazine Computer Today
Windows Magazine ฯลฯ www.arip.co.th
- ริตเตอร์ส ไตเจสท์ สรรสาระ :www.internet.th.com/rd/
- ฐานสัปดาห์วิจารณ์ :www.thanews.th.com
- เนชั่นสุดสัปดาห์ :www.bangkokbiznews.com
- เมืองโบราณ :www.viriyahbooks.com

ผู้จัดการ	:www.manager.co.th
ฟอร์มูลา	:www.autoinfo.co.th
ศิลปะวัฒนธรรม	:matichon.co.th/art
อัปเดต	:www.se-ed.com/update
Econtent	:www.ecmag.net/
OCLC Newsletters	:www.oclc.org/oclc/new/ เป็นต้น

6. สารบัญวารสารของศูนย์บริการสาร-สนเทศทางเทคโนโลยี (คสท.)

ศูนย์บริการสารสนเทศทางเทคโนโลยี หรือ TIAC เป็นหน่วยงานในสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ซึ่งให้การบริการเชิงธุรกิจ นำไปสู่การสืบค้นวารสารอิเล็กทรอนิกส์ และสารบัญวารสารต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ในระยะแรกเน้นรายชื่อวารสารด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นหลัก ต่อมาได้ขยายแหล่งข้อมูลอย่างไม่จำกัดสาขาวิชา กล่าวได้ว่าเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทให้การสนับสนุนโครงการจัดทำสารบัญวารสารบน Web แก่ห้องสมุด มหาวิทยาลัย หลายแห่ง ด้วยโปรแกรมที่พัฒนาขึ้นเอง เมื่อเข้าสู่ Web Site <http://server.tiac.or.th> ในวันนี้....ท่านจะได้พบกับบริการที่น่าสนใจคือ

- Journal List A - Z
- สารบัญวารสารที่ TIAC บอกรับ
- สารบัญวารสารภาษาไทย
- สารบัญวารสารต่างประเทศจากสำนักพิมพ์
- เชื่อมโยงไปยังแหล่งข้อมูลที่สำคัญ เช่น โครงการ Journal Link ของคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฯลฯ
- บริการเอกสารและยืมระหว่างห้องสมุด

โดยสืบค้นบทความได้จากคำสำคัญในชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง ชื่อวารสาร เมื่อต้องการบทความฉบับเต็มสามารถติดต่อขอใช้บริการได้ในราคามิตรภาพ

7. สารบัญวารสารบน Web Site ของ สถาบันการศึกษาในต่างประเทศ

ท่านเคยเยี่ยมชมห้องสมุดดิจิทัล (Digital Library) ของห้องสมุดในต่างประเทศเหล่านี้หรือไม่? ถ้ายังไม่เคย ลองคลิกไปสักครั้ง จะพบว่าได้อะไรมากกว่าที่คิด....

Anderson University	:bones.anderson.edu
Baylor University	diogenes.baylor.edu
Indiana State University	:odin.indstate.edu
Nanyang Technological University	:www.ntu.edu.sg/library
Michigan State University	:www.lib.msu.edu
Missouri University	:web.missouri.edu
University of New South Wales	:www.library.unsw.edu.au
University of Sydney	:www.library.usyd.edu.au เป็นต้น

แหล่งข้อมูลเหล่านี้มักพบหัวข้อสำหรับ link ว่า.... Electronic Resources Online Periodical Indexes and Databases Electronic Journal หรือ E-Journal Survey ซึ่งจะเชื่อมโยงกับรายชื่อวารสาร สารบัญ และการสืบค้นฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

8. ฐานข้อมูลออนไลน์จากต่างประเทศ

ปัจจุบันฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์จากต่างประเทศที่ให้บริการบนเครือข่ายนั้น เป็นที่น่าสนใจในการจัดหามาให้บริการ เพื่อช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนบทความวารสารในสาขาวิชาต่างๆ และเพิ่มศักยภาพของการเลือกใช้แหล่งสารสนเทศด้านวารสารที่มีอยู่มากมาย ไปตามความก้าวหน้าก้าวไกลของเทคโนโลยีการสื่อสาร แต่ฐานข้อมูลเหล่านี้มีค่าใช้จ่ายสูงมากและจำกัดสิทธิ์ในการเข้าใช้ อย่างไรก็ตาม บางฐานข้อมูลอนุญาตให้มีการทดลองใช้ในระยะเวลาหนึ่ง (Free Trial Period) หรือมีสิทธิ์ตามข้อตกลงในโครงการความร่วมมือกับตัวแทนจำหน่าย จึงขอแนะนำฐานข้อมูลของบทความวารสาร ดังนี้

ISI Web of Science โดย Institute for Scientific Information

:บรรณานุกรม และสาระสังเขปของบทความวารสารสาขาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี

สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์และมนุษยศาสตร์ <http://isiwos.car.chula.ac.th>

EBSCOhost โดย EBSCO Publishing

:เอกสารฉบับเต็มพร้อมบรรณานุกรมและสาระสังเขปของบทความวารสารทั่วโลก

หลากหลายสาขาวิชา <http://epnet.com/ehost/>

HighWire journals โดย Stanford University Libraries

:เอกสารฉบับเต็มจากวารสารสาขาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ และการแพทย์

<http://highwire.stanford.edu/>

MEDLINE โดย National Library of Medicine

:ดรรชนีและสาระสังเขปของบทความวารสารทางการแพทย์ และวิทยาศาสตร์สุขภาพ

<http://cdnet3.car.chula.ac.th/med/>

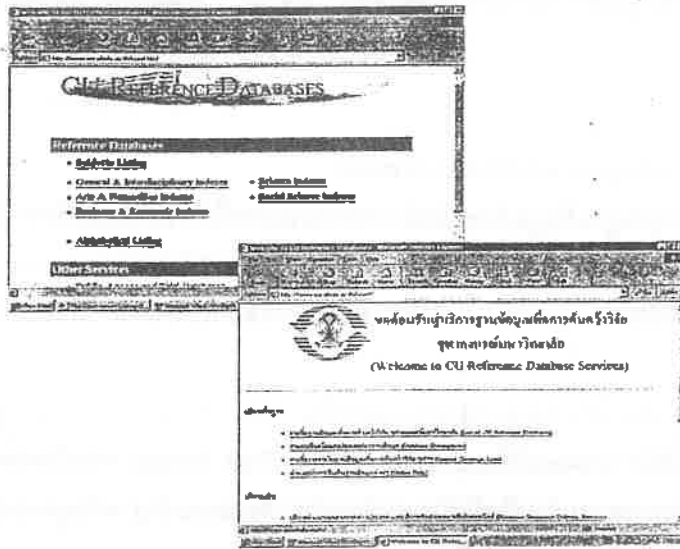
UnCover โดย The UnCover Company

:สารบัญวารสารสหสาขาวิชา และสามารถ สั่งซื้อบทความฉบับเต็มทางออนไลน์ด้วย

ตนเอง โดยเสียค่าใช้จ่ายผ่านบัญชีหรือ บัตรเครดิต <http://uncweb.carl.org>

เป็นต้น

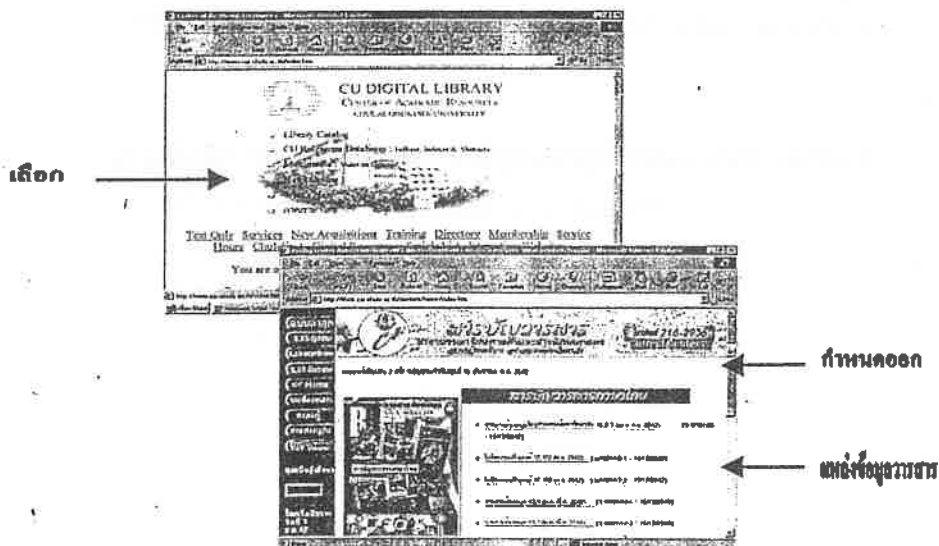
สำหรับสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้บริการสืบค้นฐานข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัย (CU Reference Databases) ผ่านเครือข่ายมหาวิทยาลัย CUNet (Chulalongkorn University Network) และเครือข่าย Internet มากกว่า 100 ฐานข้อมูล จำแนกเป็น 4 สาขาวิชา คือ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์สุขภาพ และสหสาขาวิชา ผู้ใช้ในประชาคมจุฬาย สามารถสืบค้นได้ที่ <http://www.car.chula.ac.th> หรือ <http://www.car.chula.ac.th/curef> ทุกวัน ตลอด 24 ชั่วโมง และพร้อมกันมากกว่า 1 ราย

ตัวอย่าง หน้าจอเข้าสู่ฐานข้อมูล

บริการสารบัญเฉพาะสาขา

ฝ่ายบริการผู้อ่าน สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดทำสารบัญวารสารสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ที่มีให้บริการ ณ สถาบันวิทยบริการ รวม 74 รายชื่อ ด้วยระบบจัดเก็บเอกสารอัตโนมัติ INFOMA และพัฒนาสู่การจัดทำ Homepage เพื่อให้บริการผ่าน Web Browser เชิญทดลองใช้สารบัญออนไลน์ได้ที่ <http://www.car.chula.ac.th> เลือก News Online

ตัวอย่าง หน้าจอเข้าสู่ News Online

ผู้สนใจเลือกอ่านสารบัญได้จาก 3 หัวข้อย่อยคือ

1. สารบัญวารสารภาษาไทย เช่น ข่าวสารห้องสมุดในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วารสารห้องสมุด Internet Magazine เป็นต้น

2. สารบัญวารสารภาษาต่างประเทศ เช่น Library Journal Public Libraries Serials Review เป็นต้น

3. บทความที่น่าสนใจประจำฉบับ โดยเลือกสรรบทความจากวารสารที่เผยแพร่สารบัญดังกล่าว เช่น "Third Generation E-Journals and Beyond : Is there and Agent in your Future?" Serials Review 25,2 (1999) 77 - 82 เป็นต้น

จุดเด่นของฐานข้อมูลนี้ คือ

- รูปภาพเอกสารได้เหมือนต้นฉบับสิ่งพิมพ์
- เลือกดูสารบัญย้อนหลังได้นาน 3 เดือน
- สามารถพิมพ์เอกสารด้วยคำสั่งบน Web Browser ได้ทันที
- มีการเชื่อมโยงไปยัง Web Site ของสำนักพิมพ์ต่างๆ
- เป็นฐานข้อมูลเฉพาะสาขาที่เป็นประโยชน์ต่อวิชาชีพและบุคลากรในแวดวงห้องสมุด

บทสรุป

ถึงเวลาแล้วหรือยัง? ที่เราจะตัดสินใจว่า....ควรจัดบริการสารบัญวารสารในรูปแบบใด ถ่ายสำเนาหน้าสารบัญ เวียนหน้าสารบัญแก่บุคลากร จัดส่งตัวเล่มวารสารให้แก่สมาชิก ส่งเป็นแฟ้มข้อมูลไปทาง E-mail แนะนำ รวบรวม และประชาสัมพันธ์ Web Site ต่างๆ ริเริ่มจัดทำสารบัญออนไลน์ในห้องสมุดของท่าน จัดหา จัดบริการฐานข้อมูลออนไลน์จากต่างประเทศ หรือเข้าร่วมโครงการความร่วมมือต่างๆ และที่สำคัญผลผลิตของการดำเนินงานที่เกิดจากความมุ่งมั่นตั้งใจ ย่อมมีคุณภาพ คุณค่า และคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งในปัจจุบันและอนาคตท้ายสุด...ขอขอบคุณทุกแหล่งข้อมูล ที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าไปเยี่ยมเยียนและชื่นชมไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

การจัดทำฐานข้อมูลภาพ

อุษณษ อุษ๓*

การจัดทำฐานข้อมูลต่างๆ ในปัจจุบันนี้ นับว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากฐานข้อมูลจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การค้นหาข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการศึกษา การวิจัย การตัดสินใจเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นไปได้ด้วยดีเนื่องจากมีข้อมูลสนับสนุนหรือมมูล อีกประการหนึ่ง ฐานข้อมูลต่างๆ ที่สร้างขึ้นไว้ ถือว่าเป็นทรัพยากรอันเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ ได้ อีกมาก และรวมไปถึงการเป็นข้อมูลประกอบในการตัดสินใจในหลายๆ เรื่องได้ การให้ความสำคัญกับการจัดทำฐานข้อมูลในประเทศไทย นับว่ามีความก้าวหน้ามากในหลายๆ ด้าน และหลายหน่วยงาน เช่น ฐานข้อมูลประชากรของสำนักงานทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ที่ช่วยทำให้การค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับประชากรทำได้รวดเร็ว นับว่ามีประโยชน์เป็นอย่างมาก ฐานข้อมูลประชากรที่มีอยู่ช่วยให้การค้นหาหรือตรวจสอบทำได้แม้กระทั่ง การจดทะเบียนสมรสของผู้ใดผู้หนึ่ง ว่าเคยจดทะเบียนสมรสไว้หรือไม่ ถ้าเคยจดทะเบียนสมรสไว้ จดทะเบียนที่เขตใด ทำให้ไม่สามารถจดทะเบียนสมรสซ้อนได้

มหาวิทยาลัยในต่างประเทศและห้องสมุดของพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ได้ทำหน้าที่เป็นเสมือนบ้านของภาพนับเป็นหมื่นๆ ภาพ หรือหน่วยงานบางหน่วยงานมีภาพหลายๆ ล้านภาพ ภาพเหล่านี้ได้แก่ ภาพถ่าย อาร์ตเวิร์ค สไลด์ทางการแพทย์ แผนที่ แผนผังอาคาร ภาพสถาปัตยกรรม และข้อมูลกราฟฟิคอื่นๆ ที่มีค่าสำหรับการศึกษา หรือเกี่ยวข้องกับการศึกษาเมื่อก่อนที่จะมีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ภาพที่จัดเก็บไว้เหล่านี้ยังไม่พร้อมที่

จะให้นักศึกษาได้เข้าถึง (เข้าไปใช้ประโยชน์) ได้อาจารย์และบุคคลที่เกี่ยวข้องเท่านั้นที่จะได้รับอนุญาตให้ใช้ หรือเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น บรรณารักษ์ และผู้ดูแลเท่านั้น ที่เข้าถึงทรัพยากรเหล่านี้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากวัตถุที่เป็นทรัพยากรบางอย่างอาจจะเสียหายได้ง่าย เช่น หนังสือหรือวารสารที่พิมพ์ด้วยกระดาษที่มีกรดกรอบเสียหายได้ง่าย หนังสือเก่า หนังสือหายาก ปัญหาเหล่านี้ได้หมดไปเมื่อมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้

ในปัจจุบันมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาแก้ปัญหาในการจัดเก็บภาพต่างๆ เหล่านี้ โดยจัดเก็บไว้ในรูปแบบของภาพดิจิทัลที่มีรีโซลูชันสูง ภาพเหล่านั้นก็จะไม่เสียหาย และได้กลายเป็นต้นฉบับชนิดใหม่ไปด้วย

มีโครงการที่น่าสนใจเกิดขึ้นโครงการหนึ่งในสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ 1992 ชื่อว่า "The Kodak Library Image Consortium Project" มีชื่อย่อๆ ว่า KLIC โครงการนี้จัดโดยมหาวิทยาลัยคอร์เนล และมหาวิทยาลัยเซาท์แคลิฟอร์เนีย ร่วมกับบริษัทโกดัก โดยได้ทำการสำรวจห้องสมุดพิพิธภัณฑ์ และมหาวิทยาลัยที่ใช้เทคโนโลยี Photo CD สำหรับเก็บภาพต่างๆ เพื่อเก็บรักษาเอกสารเก่าและภาพเก่า รวมทั้งเอกสารหายาก อาร์ตเวิร์ค เพื่อที่ทำให้เอกสารเหล่านั้นสามารถสืบค้นได้ผ่านทั้งเว็บไซต์และผ่านทั้งเครือข่ายคอมพิวเตอร์ วิธีการที่เลือกดิจิทัลภาพนั้นเลือกระบบ Photo CD โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามโดยมหาวิทยาลัยและบริษัทเอกชนเพื่อสร้างทางด่วนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ และนำมาสู่การจัดเรียงข้อมูลที่เพิ่มมากขึ้นทั้ง Text ภาพ เสียง และมัลติมีเดีย

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปภาพถ่าย คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยรังสิต

เพื่อนำเข้าไปสู่โรงเรียน มหาวิทยาลัย สำนักงานของบริษัทเอกชน คณะแพทยศาสตร์ และสามารถสืบค้นใช้งานจากที่บ้านได้

จากผลของโครงการ KLIC ที่มีการกระจายข้อมูลที่มีมาตรฐาน จากการ capture (การแปลงภาพถ่ายให้เป็นภาพที่เป็นข้อมูลภาพดิจิทัลด้วยการใช้เครื่องสแกน) การเก็บรักษา และการส่งข้อมูลผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ได้สำเร็จนี้ ทำให้มหาวิทยาลัยอื่นๆ เช่น Pen State, Yale, Harvard, Tennessee ได้ใช้ระบบที่เกิดจากโครงการ KLIC นี้เป็นต้นแบบในการสร้างและพัฒนาโครงการของตนเองขึ้นมา

มหาวิทยาลัยคอร์เนลเป็นผู้บุกเบิกในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาพัฒนาระบบการให้บริการในห้องสมุดตั้งแต่ปี 1990 หนังสือจำนวนมากกว่า 1000 เล่ม ถูกนำมาสแกนเพื่อจัดทำเป็นห้องสมุดดิจิทัล การเข้าถึงข้อมูลดิจิทัลสามารถทำได้ผ่านทางเครื่องคอมพิวเตอร์ ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์หลายระบบ ทั้ง Macintosh, IBM PC, Sun workstation ทั้งนักศึกษา อาจารย์ สามารถ Browse เข้าไปในห้องสมุดดิจิทัลได้ สามารถสั่งพิมพ์ข้อมูลที่ค้นจากหนังสือทั้งหมดหรือบางส่วนได้ นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยคอร์เนลยังได้ทำการทดสอบความสามารถของ Photo CD ในการ Capture และรูปแบบหรือวิธีการจัดเก็บ (Storage) และการส่งข้อมูลภาพผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์อีกด้วย

ระบบ Photo CD มีคุณสมบัติที่ดีหลายอย่างเช่น มีภาพที่มีรีโซลูชันหลายระดับเป็นลักษณะที่เรียกว่า Image Pack ทำให้สามารถเลือกระดับรีโซลูชันสำหรับงานแต่ละอย่างที่เหมาะสมได้ มีภาพที่มีรายละเอียดสำหรับพิมพ์บนปกแผ่นซีดี มีรีโซลูชันที่เหมาะสมกับการแสดงภาพบนจอคอมพิวเตอร์ สำหรับงาน Presentation หรือ Multimedia และรีโซลูชันที่สูงที่สุดสามารถนำไปใช้พิมพ์ภาพขนาดโปสเตอร์ได้ นอกจากนี้ยังเป็นระบบที่สามารถ

ใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์ได้ทั้ง IBM PC และ Macintosh โดยไม่ต้องกังวลถึงเรื่องระบบของเครื่องคอมพิวเตอร์

จากที่กล่าวมาจะเห็นความตื่นตัวของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเข้างานต่างๆ เพื่อก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลได้อย่างเต็มตัว เมื่อความตื่นตัวในการปรับตัวให้เข้าสู่เทคโนโลยีดิจิทัลมีสูงมาก สาขาวิชาศิลปภาพถ่าย คณะศิลปกรรม เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องของการถ่ายภาพ มีผลลัพธ์จากกระบวนการเรียนการสอนเป็นงานภาพถ่ายเกิดขึ้นมากมาย ทำให้ทางสาขาวิชาฯ มองเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามมาของการจัดเก็บภาพถ่ายอย่างเป็นระบบด้วยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลนำมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลภาพ เพื่อให้ภาพที่เป็นผลลัพธ์ออกมาจากกระบวนการเรียนการสอนสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์เพื่อการศึกษาต่อไปได้อีก โดยอาจจะจัดให้ใช้เพื่อการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับภาพที่มีอยู่เพื่อการศึกษา นอกเหนือจากหน้าที่ของภาพที่นำไปใช้ในงานศิลปะหรือใช้ประกอบการเรียนการสอน ประกอบงานการโฆษณา หรือประโยชน์อื่นใดที่จะพึงมีของภาพนั้นๆ ที่ได้ทำหน้าที่ไปแล้วตามวัตถุประสงค์เบื้องต้น ภาพต่างๆ เหล่านี้ยังมีประโยชน์ในด้านอื่นๆ อีกมาก จึงควรที่จะได้รับการจัดระบบในการเก็บรักษาเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาในแง่มุมอื่นๆ ต่อไปได้อีกส่วนหนึ่งด้วย ภาควิชาศิลปภาพถ่ายจึงทดลองจัดทำโครงการนำร่องการจัดทำฐานข้อมูลภาพขึ้น เพื่อหาวิธีการจัดเก็บภาพถ่ายสำหรับการสืบค้นเพื่อการศึกษาขึ้น

ในการดำเนินการโครงการนี้ เริ่มต้นด้วยการศึกษาหารูปแบบและวิธีการจัดเก็บภาพถ่ายโดยวิธีการที่เหมาะสม ศึกษาวิธีการจัดเก็บภาพโดยวิธีการและรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในหน่วยงานต่างๆ ทั้งในภาคราชการและภาคเอกชน การดำเนินงานขั้นต่อมาคือการหาวิธีการจัดเก็บที่เหมาะสมสำหรับปัจจุบัน และแนวโน้มที่จะเป็นไปได้สำหรับอนาคตอันใกล้

การศึกษาสภาพการจัดเก็บและการสืบค้นภาพถ่ายที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ได้กำหนดให้เป็นงานภาคสนามของนักศึกษาในวิชาประวัติการถ่ายภาพ ๒ ของนักศึกษาที่ศึกษาในหลักสูตรสาขาวิชาศิลปภาพถ่าย ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ ที่ผ่านมา ออกสำรวจสภาพการจัดเก็บและการสืบค้นหน่วยงานหลายๆ หน่วยในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งส่วนราชการบางส่วน และหน่วยงานภาคเอกชนที่มีการใช้ภาพถ่ายจำนวนมากๆ เช่น หนังสือพิมพ์รายวัน นิตยสารต่างๆ ทำให้ได้ข้อมูลมาประกอบการศึกษาในการจัดทำโครงการนำร่องของสาขาวิชาฯ ได้ในระดับหนึ่ง

การเก็บรักษาภาพถ่ายในวิธีการเดิมเป็นการเก็บตัวภาพ จัดหมวดหมู่ ทำดัชนี ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับการจัดเก็บในวิธีการแบบเดิม คือ จำเป็นต้องมีตู้สำหรับการจัดเก็บต้องมีพื้นที่เฉพาะสำหรับการจัดเก็บ ภาพที่เก็บไว้ก็จะอยู่ในกล่องอยู่ในตู้ เวลาต้องการใช้ก็ต้องเข้าไปค้นหาที่ตู้และที่กล่อง เป็นปัญหาสำหรับการใช้งานหลายๆ ประการ จากผลการศึกษาโดยภาพรวมของการจัดเก็บ การสืบค้น และการให้บริการส่วนมากยังใช้ระบบการจัดเก็บภาพและฟิล์มในวิธีการแบบเดิมด้วยวิธีการจัดเรียงหมวดหมู่ตามลำดับอักษรบ้าง ตามหัวเรื่องบ้าง ตามลำดับความสำคัญของกลุ่มบุคคลบ้าง อาชีพบ้าง

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับภาพ คือ ความเสื่อมสลายของตัวภาพจากสภาพการเก็บรักษา อันเนื่องมาจากสภาพอากาศที่ร้อนหรือชื้น หรือมีปัญหาจากแมลงหรือปลวกกัดกินทำลายภาพให้เสียหาย มีความเสียหายที่อาจจะเกิดจากการนำไปใช้งาน รวมถึงการสูญหายจากการนำไปใช้งานก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้ง่าย การเข้าถึงภาพที่ต้องการใช้หรือการค้นหาภาพที่ต้องการนำไปใช้งานหากภาพที่เก็บไว้มีจำนวนมาก การค้นหาภาพที่ต้องการนำมาใช้อาจจะต้องเสียเวลาในการค้นหานานมาก และถ้าหากมีผู้ต้องการนำภาพไปใช้มา

ขอบริการจำนวนมากๆ ทำให้มีปัญหาในการค้นหาภาพมาให้บริการให้ได้ทันตามความต้องการ

การศึกษาภาคสนามดังกล่าวพบว่า มีหน่วยงานที่ได้นำระบบการจัดเก็บด้วยวิธีการสมัยใหม่มาใช้มีอยู่บ้าง มีการใช้เทคโนโลยีในการจัดเก็บภาพลงหน่วยความจำของคอมพิวเตอร์ ซีดี-รอม ซีดีเชิร์ฟเวอร์ และใช้การสืบค้นภาพเพื่อนำมาใช้งานผ่านทางระบบ Network ถ่ายโอนไฟล์ข้อมูลภาพผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ภายใน แต่ยังคงอยู่ในจำนวนที่น้อยราย และมักจะเป็นหน่วยงานที่เป็นหนังสือพิมพ์ที่ต้องการความรวดเร็วในการทำงานเสียส่วนใหญ่ และพบว่ามิมีบริษัทธุรกิจบันเทิงอยู่บ้าง เช่น บริษัทที่ทำธุรกิจด้านเพลง ค่ายเทปบางค่ายมีการจัดเก็บภาพไว้ในซีดีรอมบ้าง แต่พบน้อยรายมาก

ผลจากการศึกษาหารูปแบบของการจัดเก็บภาพที่เหมาะสมที่ได้ทำการศึกษา มา และเห็นว่าน่าจะนำมาใช้มากที่สุดในปัจจุบันคือ การใช้วิธีการจัดเป็นฐานข้อมูลภาพระบบดิจิทัล รูปแบบที่เหมาะสมที่ว่ามันประกอบด้วยหลายๆ ส่วนด้วยกัน เช่น สื่อที่ใช้ในการจัดเก็บที่เป็นแผ่นซีดีที่มีลักษณะบางและมีขนาดเล็ก ใช้พื้นที่ในการจัดเก็บน้อย การค้นหาสะดวก เนื่องจากวิธีการค้นหาด้วยระบบการค้นหาของคอมพิวเตอร์ที่ค้นหาได้รวดเร็ว การนำภาพไปใช้เป็นการทำงานสำเนาไปจากภาพระบบดิจิทัลต้นแบบ ต้นแบบยังอยู่ที่เดิม ภาพที่ทำสำเนาไปก็ยังมีคุณภาพเท่าเทียมกับภาพต้นแบบ ไม่มีการสูญเสียความคมชัด หรือสูญเสียรายละเอียดของสีในภาพไป เนื่องจากเป็นระบบดิจิทัล ถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดในสภาพการนำสื่อไปใช้ในบางอย่างบางประการ แต่สภาพแวดล้อมของการนำภาพดิจิทัลไปใช้งานก็เอื้อต่อระบบดิจิทัลมากขึ้นทุกวัน ปัญหาการนำไปใช้ถึงแม้มีอยู่บ้าง แต่คาดว่าปัญหาต่างๆ เหล่านั้นจะถูกแก้ไขให้ลดน้อยลงเรื่อยๆ ในปัจจุบันนี้มีตัวสื่อที่เหมาะสมในการจัดเก็บข้อมูลภาพจำนวนมากๆ ได้ในราคาที่ถูกลง สื่อที่กล่าวถึงนี้

คือการจัดเก็บข้อมูลภาพดิจิทัลไว้ในแผ่นซีดีรอม สื่อชนิดนี้น่าจะเป็นสื่อที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบันนี้ เนื่องจากปัจจุบันผู้ใช้สามารถเขียนข้อมูลลงบนแผ่นซีดีรอมเองได้ด้วยเครื่องเขียนซีดี (CD Writer) นอกจากการเขียนข้อมูลภาพลงแผ่นซีดีเองได้แล้ว ความเหมาะสมอีกอย่างหนึ่งของซีดีคือต้นทุน ในการจัดเก็บข้อมูลซีดีมีราคาถูก ปัจจุบันแผ่นซีดีสำหรับเขียนหาซื้อได้ง่ายและราคาถูกลงมากรวมถึงจำนวนข้อมูลที่เขียนลงบนซีดีแต่ละแผ่นก็มีจำนวนมากถึง 650 เมกกะไบต์ ในช่วงเริ่มต้นทศวรรษนี้ ความคิดเรื่องทำฐานข้อมูลภาพในประเทศไทย หากคิดที่จะทำต้องลงทุนด้วยเงินจำนวนมาก เนื่องจากราคาเครื่องมืออุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้มีราคาแพงมาก สื่อที่บันทึกข้อมูลได้มากอย่างแผ่นซีดีในปัจจุบันยังไม่แพร่หลาย สื่อที่มีอยู่ในเวลานั้นคือ ฮาร์ดดิสก์ของเครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งก็ยังไม่ได้พัฒนาให้มีความจุได้มากเหมือนปัจจุบันและยังมีราคาแพง ความเร็วของระบบการทำงานยังไม่สูงมากเหมือนเครื่องคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน นอกจากนั้นความเร็วยังมีผลต่อระยะเวลาการทำงานด้วย ฮาร์ดแวร์สนับสนุนยังมีน้อย ราคาแพงลิบลัว (การเก็บข้อมูลภาพแตกต่างจากการเก็บข้อมูลหรือเอกสารที่เป็นตัวอักษร (Text) มากภาพแต่ละภาพต้องการเนื้อที่ของสื่อในการเก็บข้อมูลจำนวนมาก รวมถึงฮาร์ดแวร์ที่ในขณะนั้นยังไม่มีเทคโนโลยีการบีบอัดข้อมูลให้มีขนาดเล็กลงได้)

นอกเหนือจากปัญหาเรื่องความเร็วของเครื่องคอมพิวเตอร์ ฮาร์ดแวร์ที่ใช้ และสื่อสำหรับบันทึกที่เป็นซีดีรอมแล้ว ฮาร์ดแวร์อีกส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องคือเครื่องสแกน (scanner) เครื่องสแกนเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ใช้ในการดิจิทัลภาพในรูปแบบภาพถ่ายบนฟิล์มหรือภาพบนกระดาษ ขยายภาพให้เป็นภาพดิจิทัล เครื่องสแกนสำหรับสแกนภาพในปัจจุบันนี้มีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามากขึ้น คุณภาพสูง ในขณะที่ราคาลดต่ำลงมีทั้งเครื่องสแกนภาพชนิดที่เป็น Flatbed

scanner และ Film scanner ที่ช่วยให้การดิจิทัลภาพ เพื่อการนำไปจัดทำเป็นฐานข้อมูลสามารถทำได้ด้วยความสะดวก และไม่ต้องใช้งบประมาณสูงมาก ก็นับได้ว่าเป็นสิ่งที่เอื้อให้การจัดทำฐานข้อมูลภาพด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลมีความเป็นไปได้สูงมากขึ้น

สำหรับมหาวิทยาลัยรังสิตแล้ว โครงสร้างพื้นฐานทางระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์มีความพร้อมอยู่แล้ว หากจะพัฒนาให้ฐานข้อมูลภาพที่สร้างขึ้นมานี้ให้สามารถออนไลน์ภาพต่างๆ ไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนมีความเป็นไปได้สูงมากทีเดียว

นอกจากเครื่องมือพื้นฐานที่จำเป็นอันได้แก่ เครื่องคอมพิวเตอร์ ซอฟต์แวร์ เครื่องสแกนภาพ เครื่องเขียนซีดีแล้ว ยังต้องคำนึงถึงสภาพความพร้อมของเครื่องมือในการทำงานอีกด้วย เนื่องจากข้อมูลภาพมีความแตกต่างจากข้อมูลที่เป็น Text สิ่งที่ต้องคำนึงถึงที่กล่าวนี้ คือ

1. ความเร็วของเครื่องคอมพิวเตอร์ และ ควรจะมี RAM ที่มากพอ (โดยเหมาะสม) เพื่อความรวดเร็วในการทำงานกับภาพขั้นต้นก่อนนำมาจัดทำเป็นฐานข้อมูล
2. มีฮาร์ดดิสก์ที่มากพอจะเก็บภาพอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 650 เมกกะไบต์ สำหรับเก็บข้อมูลภาพก่อนที่จะเขียนลงแผ่นซีดี ในส่วนนี้อาจจะใช้ Removable Media อื่นๆ ได้ เช่น JAZ

โดยสรุป การจัดทำฐานข้อมูลภาพจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีองค์ประกอบหลายๆ อย่างประกอบเข้าด้วยกันอย่างน้อยควรจะมีองค์ประกอบต่อไปนี้ จึงจะสามารถจัดทำสำเร็จได้และสมประโยชน์ คือ เมื่อจัดทำขึ้นมาแล้วสามารถนำไปใช้งานได้จริง ให้บริการค้นคว้าหรือสืบค้นได้ คือ

1. มีความคิดริเริ่ม ในการจัดทำ หรือมีโครงการจัดทำ

2. มีเครื่องมือสนับสนุน ในที่นี้หมายถึง ฮาร์ดแวร์ ต้องมีการจัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์อันได้แก่ เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องสแกนภาพ เครื่องเขียนซีดี

3. มีซอฟต์แวร์สนับสนุน ประเภทซอฟต์แวร์จัดการฐานข้อมูลภาพ ซอฟต์แวร์ Browser และซอฟต์แวร์ Server ทั้งนี้ซอฟต์แวร์แต่ละตัวจะทำหน้าที่ต่างกันคือ สร้างฐานข้อมูลใช้งาน (Browser) และทำหน้าที่เป็น server ให้บริการข้อมูลออนไลน์

4. มีทีมงานสนับสนุน หรือมีการตั้งคณะทำงานขึ้นมารองรับโครงการ

5. มีระบบรองรับการนำไปใช้งาน ระบบนี้คือระบบที่สนับสนุนการนำไปใช้ ระบบใดระบบหนึ่งแล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละหน่วยงาน

ความเหมาะสมในการจัดทำฐานข้อมูลภาพจะเกิดขึ้นได้จากองค์ประกอบหลายๆ อย่างดังกล่าวมาแล้วการจัดทำฐานข้อมูลภาพในประเทศไทยในปัจจุบันจึงเหมาะสมน่าจะทำได้มากขึ้นในหลายๆ หน่วยงาน หากมีความตื่นตัวในการร่วมมือกันจัดทำฐานข้อมูลอื่นๆ ในสาขาวิชาต่างๆ ให้มีมากยิ่งขึ้น ฐานข้อมูลที่เราสร้างและพัฒนาขึ้นมาในแต่ละหน่วยงานนั้นจะเป็นประโยชน์สำหรับการค้นคว้าในโอกาสข้างหน้าต่อไปและถ้าหน่วยงานแต่ละหน่วยต่างพัฒนาฐานข้อมูลต่างๆ ให้เกิดเป็นรูปธรรม สามารถสืบค้นได้อย่างรวดเร็วมากขึ้นๆ ก็จะเป็นทรัพยากรที่เป็นชุมชนทรัพยากรอันยิ่งใหญ่สำหรับประโยชน์เพื่อการศึกษาค้นคว้าในประเทศนี้ต่อไป

การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับภาพโดยใช้โปรแกรมประยุกต์ที่มีอยู่หลายโปรแกรมให้เลือกใช้ไม่เพียงแต่ใช้ได้กับภาพเท่านั้น นอกเหนือจากภาพแล้วยังสามารถใช้กับภาพเคลื่อนไหว เช่น Movie และเสียงต่างๆ ได้ด้วย ถ้าเรามีฐานข้อมูลที่มีทั้งภาพ เสียง และ Movie ต่างๆ พร้อม ย่อมช่วยให้การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบมัลติมีเดียสามารถทำได้ง่ายขึ้นเนื่องจากมีทรัพยากรสนับสนุนให้อยู่พร้อมมูล สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือคุณภาพในการให้การศึกษาจะสูงขึ้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีมาตรฐานการศึกษาสูงตามต้องการ

Pilot Project :

การจัดทำฐานข้อมูลภาพถ่ายจากหนังสือเฉลิมพระยศเจ้านาย ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป Extensis Portfolio 4.0

โครงการนำร่องในการจัดทำฐานข้อมูลภาพของภาควิชาศิลปภาพถ่าย เริ่มต้นด้วยการสำรวจโปรแกรมสำเร็จรูปที่ใช้สำหรับการจัดทำ Image-Database Management ต่างๆ ที่มีอยู่ในตลาดทั้งของ PC และ Mac ซึ่งพบว่ามียูทิลิตี้ให้เลือกใช้มากมาย บางบริษัท มี Demo Version ให้ Download จากอินเทอร์เน็ตมาทดลองใช้ก่อนได้ช่วยให้เราศึกษาขีดความสามารถของโปรแกรมนั้นๆ ว่าเหมาะสมสำหรับการจัดการภาพตามที่ต้องการหรือไม่ข้อดีข้อด้อยแตกต่างจากโปรแกรมอื่นๆ อย่างไรบ้าง

จากการศึกษาโปรแกรมประยุกต์หลายๆ โปรแกรม เห็นว่าระบบในการจัดเก็บภาพที่ดีที่สุด น่าจะเป็นระบบ Photo CD ของโกดัก แต่เนื่องจาก โปรแกรมสำหรับทำ Photo CD ของโกดัก มีความ เฉพาะตัวสูงทั้งทางด้านฮาร์ดแวร์รวมถึงซอฟต์แวร์ที่ใช้และยังเป็นระบบที่มีราคาสูง เราไม่สามารถ ทดลองใช้ระบบนี้ได้ จึงได้เลือกวิธีการใช้โปรแกรม ประยุกต์อื่นๆ ที่มีอยู่ และให้เราสามารถ Download มาทดลอง

หลังจากที่ได้ Download โปรแกรมเหล่านั้นหลายๆ โปรแกรมมาทดลองใช้แล้ว เห็นว่า เป็นโปรแกรมที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการทดลอง ทำฐานข้อมูลภาพ คือ โปรแกรม Portfolio เวอร์ชัน 4.0 ของ Extensis ที่มีข้อดีหลายอย่างที่เหมาะสม ข้อดีอย่างหนึ่งที่ต้องการคือการสนับสนุนการใช้ ภาษาไทย และรวมทั้งสนับสนุนให้สามารถใช้ โปรแกรมผ่านระบบ Network ได้ จึงนำมาใช้ ทดลองจัดทำฐานข้อมูลภาพตามโครงการนำร่อง ของสาขาวิชาศิลปภาพถ่าย

ในส่วนของภาพที่นำมาใช้ในการทดลอง ทำเป็นฐานข้อมูลภาพในครั้งนี้ ได้ใช้ภาพถ่ายและ ข้อมูลเกี่ยวกับภาพที่มีปรากฏอยู่ในหนังสือเฉลิม พระยศเจ้านาย ฉบับมีพระรูป (เป็นหนังสือที่จัด พิมพ์พระราชทานในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนงนุช ใน ปีพ.ศ. 2472) นำมาเป็นข้อมูลในการจัดทำฐานข้อมูล ใน หนังสือนี้มีภาพถ่ายดีพิมพ์อยู่ในหนังสือนี้ จำนวน 144 ภาพ ซึ่งภาพเหล่านั้นล้วนแต่เป็นเจ้านาย และ พระราชวงศ์ ในช่วงตั้งแต่เริ่มมีการถ่ายภาพแพร่ หลายเข้ามาในประเทศไทยเป็นต้นมา การทำงาน

เริ่มต้นด้วยการนำภาพถ่ายจากหนังสือนี้มาดิจิไทซ์ เป็นภาพดิจิตอล และใช้โปรแกรม Photoshop ตกแต่งภาพให้ดูเรียบร้อยขึ้น กำหนดขนาดไฟล์ ภาพไม่ให้มีขนาดใหญ่มากเกินไป และแม้ว่าจะมี การตกแต่งภาพบ้าง ก็เป็นเพียงแค่การตกแต่งเพื่อ ให้ภาพดูเรียบร้อยขึ้นเท่านั้น ไม่ได้มีการแก้ไข เพิ่มเติมรายละเอียดใดๆ ในภาพเลย

ขั้นตอนต่อมาคือการนำข้อมูลภาพดิจิตอล ที่ได้มา สร้างเป็นฐานข้อมูลภาพโดยสร้างเป็นแกล ลอรีไว้ก่อนเมื่อภาพส่วนของแกลลอรีจัดทำเสร็จ เรียบร้อยแล้วจึงใส่ข้อมูลภาพแต่ละภาพในแกลลอรี นั้นๆ ทีละภาพ โปรแกรมที่ใช้นี้สามารถใส่ข้อมูล ภาพแต่ละภาพเป็นภาษาไทยได้

หลังจากใส่ข้อมูลภาพแต่ละภาพแล้วก็จัด ทำคีย์เวิร์ด (Keyword) สำหรับการสืบค้นภาพแต่ละ ภาพ เพื่อใช้ในการสืบค้นภาพที่ต้องการได้จาก คำที่เป็นคีย์เวิร์ดเหล่านั้น จากส่วนของโปรแกรมที่ จัดไว้ให้ เพื่อให้ผู้ใช้ค้นหาภาพที่ต้องการได้อย่าง รวดเร็ว โดยที่ไม่ต้องดูภาพเรียงไปที่ละภาพ โปรแกรมนี้มีเครื่องมือในการค้นหาภาพไว้ให้หลาย วิธีและกำหนดเงื่อนไขในการค้นหาได้หลายเงื่อนไข ช่วยให้การค้นหาที่ต้องการทำได้ง่ายและสะดวก พอสมควร

การจัดทำโครงการนำร่องการจัดทำฐาน ข้อมูลภาพจากหนังสือเฉลิมพระยศเจ้านาย ฉบับ มีพระรูปนี้ได้จัดทำขึ้นบนเครื่องคอมพิวเตอร์แมค- อินทอซ และจากการทดลองใช้งานผ่านเครือข่าย คอมพิวเตอร์ภายในแล้วสามารถใช้งานได้ดีบน เครือข่ายคอมพิวเตอร์ □ □ □

เอกสารอ้างอิง

Gosney, Miceael and Others. The Official Photo CD Handbook, Peachpit Press, 1995

Shankar, Gess. Welcome to...CD-ROM, Second Edition, MIS : Press, 1996

หนังสือแพทยศาสตร์สงเคราะห์ : มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น¹

วิวัฒน์ อ่ำพันสุข²

บทนำ

สภาพสังคมและเศรษฐกิจไทยในช่วงที่ผ่านมาได้สะท้อนให้เห็นปัญหามากมายทั้งทางตรงและทางอ้อม ปัญหาหนึ่งที่มองเห็นได้ชัดเจนคือ ภาวะการเจ็บไข้ได้ป่วยของประชาชนซึ่งมีปริมาณมากขึ้น อีกทั้งยังมีประเภทและอาการของโรคเพิ่มขึ้นมากมาย แต่ในการเยียวยารักษาโรคนั้นกลับพบว่าประเทศไทยต้องนำเข้ายาจากต่างประเทศทั้งในรูปแบบวัตถุดิบและยาสำเร็จรูปเพื่อผลิตยาแผนปัจจุบันเป็นเงินถึงปีละกว่าพันล้านบาท แต่ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาการนำเข้าผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคของประเทศอื่นๆ กลับพบแนวโน้มในการใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้านมากขึ้น อาทิ กลุ่มประเทศในทวีปอเมริกา ยุโรป แม้กระทั่งในเอเชียเอง ซึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากการตระหนักและค้นพบข้อดีของยาสมุนไพรที่มีความปลอดภัยสูงกว่า และการแพทย์แผนปัจจุบันมักเน้นการรักษาโรคแบบแยกส่วนเฉพาะเจาะจง แต่การแพทย์พื้นบ้านจะเน้นการรักษาแบบองค์รวม (Holistic healing) ซึ่งมีผลกระทบและเสียค่าใช้จ่ายน้อย จนทำให้เกิดกระแสสนใจที่จะพัฒนาและเริ่มหวนกลับไปฟื้นฟูคุณค่าของสมุนไพรตามแนวทางของแพทย์พื้นบ้านรวมถึงการแพทย์ทางเลือก (Alternative medicine) อย่างแพร่หลายในระดับโลก

สภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศไทยได้ก่อให้เกิดวิธีคิดที่จะแปรเปลี่ยน "สภาวะปัญหา" เป็น "โอกาส" กันอย่างกว้างขวาง โดยดำเนินรอยตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้า-

อยู่หัวที่ทรงพระราชทานไว้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ให้ประชาชนคนไทยดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเอง และมีการผลิตเพื่อพอกินพอใช้ อนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยในรูปของไทยทำ ไทยกิน ไทยใช้ การแพทย์แผนไทยและยาสมุนไพรพื้นบ้านจึงนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว เพราะความรู้เรื่องดังกล่าวนับเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของภูมิปัญญาไทยที่ควรอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนาให้ยั่งยืนต่อไป

"ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์" เป็นตำราแพทย์แผนโบราณฉบับหลวง มีที่มาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ทรงเห็นว่า บรรดาคัมภีร์แพทย์แผนโบราณ และตำรายาพื้นบ้านของไทยที่มีความสำคัญและเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนานนั้น ได้สูญหายไปบ้างแล้ว จึงทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำนุบำรุงให้คัมภีร์แพทย์พระตำราหลวงมีปรากฏไว้เป็นหลักฐานและเพื่อการเผยแพร่ต่อไป จึงมีพระราชปรารภให้จัดทำตำราแพทย์ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายให้ใช้เป็นตำราเรียนในราชแพทยาลัย และใช้เป็นตำราแพทย์สามัญประจำบ้านสำหรับประชาชนทั่วไป

นอกจากนี้ แพทยศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับหลวง ยังเป็น 1 ใน 4 ของตำรายาแผนโบราณที่ทางองค์การอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข จัดเป็นต้นแบบตำรายาแพทย์แผนโบราณสำหรับใช้เทียบเคียงในการขอจดทะเบียนตำรับยาแผนโบราณในประเทศไทย ซึ่งถือว่าเป็นองค์ความรู้

¹ บทความนี้ปรับปรุงจากส่วนหนึ่งของโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ พ.ศ. 2542 "แพทยศาสตร์สงเคราะห์: พระตำราหลวงในรูปซีดี-รอม" ซึ่งเป็นความร่วมมือทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยรังสิต กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ และองค์การการค้าของคุรุสภา

² อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

มาตรฐานที่แพทย์เภสัชกรแผนโบราณมีสิทธินำไปใช้ปรุรงยาได้โดยไม่ต้องนำไปขอจดทะเบียน

อย่างไรก็ดี แม้ว่าตำราดังกล่าวจะเป็นมรดกตกทอดมาถึงสมัยปัจจุบันแต่ก็ได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่แพทย์ไทยทั่วไป ทั้งๆ ที่นับว่าเป็นตำราแพทย์เล่มแรกของไทยที่สมบูรณ์แบบเป็นทางการที่สุด และมีการสืบทอดอยู่ในกลุ่มแพทย์แผนโบราณเท่านั้น เพราะหาอ่านต้นฉบับหนังสือได้ยาก อีกทั้งต้นฉบับก็มีความยาวและเข้าใจได้ไม่ง่ายขึ้น ดังนั้น จึงเห็นสมควรที่จะนำเอาหนังสือแพทยศาสตร์สงเคราะห์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์และสมุนไพรมาเผยแพร่สืบทอดให้คงอยู่แพร่หลายต่อไปในรูปแบบของสื่อที่ใช้วิทยาการสมัยใหม่ เพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงคุณค่าได้สะดวกยิ่งขึ้นโดยการคัดย่อ เรียบเรียง นำเสนอให้น่าสนใจในรูปของสื่อซีดี-รอม (มัลติมีเดีย)

ดังนั้น โครงการวิจัยแพทยศาสตร์สงเคราะห์ : พระตำราหลวงในรูปซีดี-รอม ซึ่งเป็นความร่วมมือทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยรังสิต กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ และองค์การค้ำของคุรุสภาจึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย และเป็นนำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาการแพทย์แผนไทยต่อไป

บทความนี้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหนังสือแพทยศาสตร์สงเคราะห์ซึ่งเป็นหนึ่งในตำราฉบับสำคัญทางด้านการแพทย์แผนไทยที่สืบทอดกันมาแต่โบราณโดยใช้มุมมองแบบสหวิทยาการมาพิจารณาสถานการณ์การแพทย์แผนไทยและการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวด้วยแนวคิดเชิงสังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม รวมถึงการเสนอความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ในบางแง่มุมที่น่าสนใจ ทั้งจากการศึกษาเอกสารและเรียบเรียงจากข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน

ภูมิหลังเกี่ยวกับกาสด่ายทอดภูมิปัญญาของสังคมไทย

สังคมและวัฒนธรรมไทยตั้งแต่สมัยแรกเริ่มมีการประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้ในการสื่อสารนั้นอาจกล่าวได้ว่า "ภาษาหนังสือ" มีนัยยะทางสังคมที่สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ในหลายแง่มุม ทั้งในเรื่องของชนชั้นระหว่างผู้รู้หนังสือ ผู้คงแก่เรียน นักปราชญ์ราชบัณฑิต กับผู้ไม่รู้หนังสือที่เป็นไพร่และทาส ฉะนั้น การใช้ตัวอักษรหรือ "หนังสือ" จึงเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจและสถานภาพในระบบศักดินาที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการปกครองโดยใช้ภาษาหนังสือ เช่น โบบอก สารสิน ต่างๆ ของหลวง รวมถึงตราประจำตำแหน่งเจ้าขุนมูลนาย เป็นต้น

ภาษาหนังสือที่สำคัญของสังคมไทยอีกประการหนึ่งได้แก่ภาษาที่ใช้ในคัมภีร์ทางศาสนาและตำราต่างๆ อย่างเช่น ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษามคธ และภาษาขอม ซึ่งทำให้วัดและพระภิกษุสงฆ์มีบทบาทในฐานะที่เป็นแหล่งสรรพวิทยาให้ชายไทยเข้าไป "บวชเรียน" เพื่อศึกษาหาความรู้จากหนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ และตำราความรู้ต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายในเบื้องต้นคือการอ่านออกเขียนได้และกล่อมเกลาจิตใจ นอกจากนี้ การใช้ภาษาดังกล่าวยังมีผลด้านความเชื่อที่สร้างความชอบธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ให้กับคัมภีร์และพิธีกรรมต่างๆ อันเป็นลักษณะเฉพาะของการถ่ายทอดความรู้ของคนไทยโบราณ ซึ่งรวมถึงภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดียและที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมด้วย

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาหรือความรู้เกือบทุกแขนงในสังคมไทยยุคก่อนเปิดรับวิทยาการสมัยใหม่จากภายนอกนั้นเป็นไปตามลักษณะของวัฒนธรรมเกษตรที่มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแบบมุขปาฐะหรือบอกเล่าปากต่อปาก ซึ่งยังไม่ได้พัฒนาเป็นวัฒนธรรมลายลักษณ์อักษรเหมือนชาวตะวันตกดังจะเห็นได้จากกรรมวิธีการถ่ายทอดที่ประกอบด้วย

ขั้นตอนและพิธีกรรมต่างๆ อันสลับซับซ้อนและใช้เวลานาน อาทิ ขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับค่ายกครู บูชาครู พิธีครอบครู หรือการทดสอบและให้ฝึกฝน วิชาชีพใช้ใกล้ชิดที่เรียกว่า "ลูกศิษย์ก้นกุฎิ" วัฒนธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยจึงมักเป็นการบอกเล่า ให้ท่องจำแบบตัวต่อตัวระหว่างครูกับศิษย์ตามจารีต "หวงวิชา" และเป็นการคัดลอกด้วยลายมือบนสมุด ข่อยหรือจารลงบนใบลาน ซึ่งเป็นการผลิตจำนวน น้อยและอยู่ในวงแคบ นอกจากนี้วิชาความรู้หลาย แขนงยังเป็นการถ่ายทอดที่จำกัดเฉพาะแต่เพียง ในวงศ์ตระกูล หมู่เครือญาติหรือ ในบางย่านเท่านั้น รวมถึงวิชาชีพและองค์ความรู้ด้านการรักษาโรคภัย ใช้เจ็บหรือหมอยาทั้งประเภทที่ใช้สมุนไพร คาถา อาคม ไสยศาสตร์ รวมถึงการบำบัดรักษาด้วยวิธี อื่นๆ เช่น การนวด จับเส้น ฯลฯ ส่งผลให้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ขาดผู้สืบทอดและไม่มีการ พัฒนาให้เหมาะสมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เท่าที่ควร

เมื่อสยามประเทศได้เปิดรับโลกภายนอก โดยเฉพาะจากอารยธรรมตะวันตกเข้ามาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สนธิสัญญาบาวริง (พ.ศ.2398) เป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดการปฏิรูประบประเทศขนานใหญ่ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของคนไทยเริ่มซึมซับรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอก เข้ามา เช่น อาคารบ้านเรือน การแต่งกาย อาหาร การกิน ภาษาและวรรณคดี ศิลปกรรม ศาสนาและ ความเชื่อถือในวิทยาการตะวันตกแบบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพิมพ์ซึ่งเป็นวิทยาการใหม่ที่ นำเข้าสู่สังคมไทยในยุคเปิดประเทศ แต่สังคมไทย ยังมีผู้รู้หนังสือน้อย ผู้เขียนผู้อ่านจึงจำกัดอยู่ใน กลุ่มเจ้านาย ชนชั้นสูง และผู้มีการศึกษาเท่านั้น นอกจากนี้หนังสือในรูปแบบใหม่ดังกล่าวส่วนใหญ่ ก็มักเป็นการแปลและตีพิมพ์โดยฝรั่งชาวต่างประเทศ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแพร่ภูมิปัญญาผ่าน เทคโนโลยีการพิมพ์อันเป็นรูปแบบการสื่อสารชนิด ใหม่ในสังคมไทย

อย่างไรก็ดีปรากฏว่านักปราชญ์ไทยในยุค นั้นได้พยายามด้านอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก โดยใช้สิ่งพิมพ์เป็นสื่อ อาทิ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำบุณนาค) ผู้เขียนและตีพิมพ์หนังสือว่าด้วยความรู้ ต่างๆ ของคนไทยออกเผยแพร่ชื่อ "แสดงกิจจานุกิจ" (พ.ศ.2408) นับเป็นสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อนำเสนอภูมิปัญญา ไทยท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญชิ้น หนึ่ง ในขณะที่มิชชันนารีและหมอสอนศาสนาชาว ตะวันตกกำลังตีพิมพ์หนังสือเผยแพร่คริสต์ศาสนา แพร่หลายอยู่ในสยาม

สำหรับสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับการแพทย์ปรากฏ ว่ามีการนำเสนอความรู้ด้านการแพทย์แผนใหม่โดย มิชชันนารีที่เป็นแพทย์ได้แก่ นายแพทย์ชาวอเมริกันชื่อ แดน บีช บรัดเลย์ (Dr. Dan Beach Bladley M.D.) หรือที่คนไทยเรียกว่า "หมอปลัดเล" ซึ่งได้แปลและตีพิมพ์หนังสือว่าด้วยการดูแลรักษา สตรีมีครรภ์ชื่อ "ครรภ์ทวักษา" ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2384 ส่วนหนังสือด้านการแพทย์แผนไทยนั้นได้มีการ ค้นพบหลักฐานที่กล่าวถึงตำรายาที่ใช้ในราชสำนัก สมัยอยุธยา (ประมาณ พ.ศ.2202-2204) ชื่อ "ตำรา พระโอสถพระนารายณ์" ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมคัดลอกตำรายาเก็บไว้ และ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ราชานุภาพได้ทรงชำระเพื่อบันทึกไว้เป็นเอกสาร หลักฐานอย่างถูกต้องตามต้นฉบับ หลังจากนั้น เจ้านายชั้นสูงในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ได้ให้ การอุปถัมภ์ตีพิมพ์หนังสือดังกล่าวออกเผยแพร่เป็น ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2460

การจัดทำตำราด้านการแพทย์ของไทยเริ่ม ดันขึ้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ.2413 โดยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมชำระตำราแพทย์ไทยฉบับ ตัวเขียนขึ้นเรียกว่า "เวชศาสตร์ฉบับหลวง" ต่อมา ในปี พ.ศ.2432 จึงได้มีการพิมพ์หนังสือเพื่อใช้เป็น ตำราในโรงเรียนแพทย์เล่มแรกชื่อ "แพทย์ศาสตร์

ปัญหาและอุปสรรคที่ "หมอพื้นบ้าน" หรือ "หมอภูมิปัญญาท้องถิ่น" ประสบอยู่ตลอดช่วงระยะเวลาแห่งการพัฒนาประเทศนั้นได้แก่ แนวนโยบายและวิสัยทัศน์ของรัฐหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์และเภสัชกรรม ซึ่งยังคงไม่ยอมรับในวิธีการรักษาที่ใช้ยาสมุนไพรหรือวิธีการเยียวยาแบบดั้งเดิมของหมอพื้นบ้าน นอกจากนี้ การที่รัฐให้คำนิยามการแพทย์พื้นบ้านที่ไม่ใช่แผนปัจจุบันว่าเป็น "แผนโบราณ" ก็นับเป็นการปิดกั้นโอกาสในการพัฒนาและเผยแพร่ภูมิปัญญานี้ ออกสู่สังคม รวมถึงสร้างทัศนคติของคนทั่วไปต่อภาพลักษณ์ของยาไทยและบุคคลผู้ประกอบวิชาชีพหมอแผนโบราณที่มักจะถูกมองว่าไม่มีความน่าเชื่อถือและอาจมีการหลอกลวงหรือขาดสุขอนามัยที่ดี เช่น ความสะอาดของตัวยา ขั้นตอนในการปรุงยา หรือมีความเชื่อถือเรื่องคาถาอาคมและไสยศาสตร์ที่เป็นขั้วตรงกันข้ามกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่อันเป็นทัศนะแบบการแพทย์แผนปัจจุบันที่ครอบงำความคิดของคนยุคปัจจุบันตลอดมา

หลังจากขาดช่วงพัฒนาการไปนับตั้งแต่การออกพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ (พ.ศ.2466) และกฎหมายเสนาบดี (พ.ศ.2472) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมมาตรฐานและป้องกันอันตรายที่อาจเกิดจากความไม่รู้จริงหรือฝึกฝนอย่างถูกต้อง รวมทั้งการแบ่งแยกการแพทย์แผนโบราณว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์จึงทำให้ขาดการสืบทอดวิชาการแพทย์แบบดั้งเดิม จนถึงกับมีการทำลายตำรายาโบราณทิ้งเป็นจำนวนมากไม่น้อย อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันพบว่ายังคงมีการผลิตและเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนโบราณและสมุนไพรในรูปแบบหนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์อยู่บ้างในระดับท้องถิ่นโดยเป็นการศึกษา เรียบเรียง และคัดลอกจากตำรายาโบราณที่บันทึกไว้ในสมุดข่อย คัมภีร์โบราณและที่บอกเล่าจตจำต่อๆ กันมา แต่ก็มีจำนวนน้อยและอยู่ในวงแคบ สืบเนื่องมาจากขาดการสนับสนุนและถูกจำกัดขอบเขตทั้งในแง่กฎหมายที่เกี่ยวข้องและการ

นำไปใช้เผยแพร่ อีกทั้งยังไม่มีภาษาอังกฤษหรือเชิงวิชาการอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการที่หมอชาวบ้านหรือพระสงฆ์ผู้มีความรู้เรื่องนี้ส่วนใหญ่ยังไม่คุ้นเคยกับวิธีการถ่ายถอดและผลิตซ้ำภูมิปัญญาออกเผยแพร่ในรูปสื่อสิ่งพิมพ์ ฉะนั้น การเขียนตำราและจัดพิมพ์เผยแพร่จึงนับว่าเป็นนวัตกรรมและวิธีคิดใหม่ที่ยังต้องการเวลาปรับตัวยอมรับจากผู้มีความรู้หรือหมอพื้นบ้านรุ่นเก่า นอกจากนี้ข้อจำกัดที่สำคัญประการหนึ่งก็คือการที่ต้องมีเงินทุนสนับสนุนการจัดพิมพ์เผยแพร่ด้วย

จากเงื่อนไขและข้อจำกัดข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แหล่งผลิตและถ่ายถอดภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้านในรูปสื่อสิ่งพิมพ์มักได้แก่สถาบันทางศาสนาที่เคยมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางชุมชน เช่น สำนักสงฆ์และวัด โดยพระภิกษุและผู้อาวุโสของชุมชนที่มีความรู้หรือสนใจในการสังเคราะห์ผู้คนที่เจ็บป่วย ตัวอย่างเช่น พระครูวิฑูริยวเรข เจ้าอาวาสวัดท่าราบ จังหวัดราชบุรี ซึ่งได้เขียนและจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรเผยแพร่ และก่อตั้งโรงเรียนแพทย์แผนโบราณเปิดสอนให้แก่ผู้สนใจเพื่อใช้สอยไปประกอบโรคศิลป์ นอกจากนี้ยังรวมถึงองค์กรและสถาบันการศึกษาระดับท้องถิ่น เช่น นักวิชาการของสถาบันราชภัฏประจำจังหวัดต่างๆ ที่สนใจในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้กระนั้นก็ยังนับว่าเป็นเพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับพัฒนาการกระแสหลักของการแพทย์แผนปัจจุบันที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐโดยตรงผ่านระบบการสาธารณสุขและการศึกษาแผนใหม่อย่างต่อเนื่องมาแต่ศตวรรษ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการเผยแพร่และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์และสมุนไพรในประเทศไทยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดพิมพ์หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่สำคัญได้แก่ "ตำราการแพทย์ไทยเดิม" หรือ "แพทย์ศาสตร์สังเคราะห์ฉบับอนุรักษ" (พ.ศ.2535) โดยมูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริม

การแพทย์ไทยเดิม อายุรเวทวิทยาลัย (ชื่อโกมาร-
ภักจ) ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนา
วิชาการแพทย์แผนไทยยุคปัจจุบัน ส่วนภาครัฐ
โดยกระทรวงสาธารณสุขและสถาบันการศึกษาใน
สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องก็ได้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย
สมุนไพรมากขึ้น แต่ก็มุ่งเน้นไปในทางเภสัชกรรม
และวิทยาศาสตร์สุขภาพเป็นส่วนใหญ่ สำหรับบทบาท
ในการอนุรักษ์และพัฒนาการแพทย์แผนไทย
นั้นได้ปรากฏแนวทางที่ชัดเจนขึ้นโดยมีการก่อตั้ง
สถาบันการแพทย์แผนไทย สังกัดกรมการแพทย์
กระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ.2536 เพื่อทำหน้าที่
ด้านนี้โดยตรง

นอกเหนือจากการจัดพิมพ์หนังสือโดย
หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องแล้วยังปรากฏว่ามีกลุ่ม
บุคคล ชมรม สมาคม สำนักพิมพ์ บริษัทเอกชน
หรือสถาบันต่างๆ จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับตำรา
ยาและสมุนไพรต่างๆ ออกจำหน่ายเผยแพร่เป็น
จำนวนมาก แต่ก็เป็นที่ไปในทางปริมาณเพราะขาด
ความหลากหลาย เนื้อหามักคล้ายคลึงหรือซ้ำๆ กัน
โดยยังไม่มีการค้นคว้าเพิ่มเติมหรือปรับปรุงรูปแบบ
การนำเสนอให้เหมาะสมกับยุคสมัย นอกจากนี้
ยังมีลักษณะเชิงธุรกิจที่มีการโฆษณาชวนเชื่ออวด
อ้างสรรพคุณของว่านสมุนไพรหรือสูตรยาต่างๆ
เพื่อผลทางการค้า จนสร้างความไม่น่าเชื่อถือให้กับ
ยาไทยและการแพทย์แผนโบราณไปโดยปริยาย

ส่วนหนังสืออื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการ
ใช้สมุนไพรนั้นพบว่าส่วนใหญ่มุ่งเสริมสร้างความ
สวยงามและบำรุงสุขภาพตามทัศนะแบบการแพทย์
แผนปัจจุบันที่แตกต่างจากแนวคิดการแพทย์แผน
ไทย เช่น ผลิตภัณฑ์สมุนไพรลดน้ำหนัก บำรุงพลัง
ถนอมผิวพรรณ หรือเน้นคุณค่าของธัญพืช ผัก ผลไม้
โดยอิงหลักเภสัชกรรมและโภชนาการสมัยใหม่อัน
เป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจอาหารและยา รวมถึงกระแส
ความสนใจเกี่ยวกับสุขภาพของสังคมไทยปัจจุบัน
เช่น ชีวิตดี การแพทย์ทางเลือก การใช้สมุนไพร
ธรรมชาติบำบัด และแมคโครไบโอติกส์ ซึ่งปรากฏ

ว่ามีหนังสือ นิตยสาร และคอลัมน์ประจำในหนังสือ
พิมพ์ต่างๆ นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องนี้มากขึ้น
อย่างเห็นได้ชัด แต่ก็เป็นที่กระแสร้อยในเขตเมือง
และชนชั้นกลางที่ประสบปัญหาจากสังคมบริโภค
นิยมมากกว่าการแพร่หลายในวงกว้างสู่ประชาชนทั่ว
ทั้งประเทศ

อย่างไรก็ตาม การผลิตซ้ำความรู้และภูมิ-
ปัญญาด้านการแพทย์และสมุนไพรท้องถิ่นในรูป
สิ่งพิมพ์ออกมาเป็นจำนวนมากนั้น หากพิจารณา
เจตนาที่ต้องการอนุรักษ์และเผยแพร่แล้วนับเป็น
เรื่องที่ดี แต่ทว่าเมื่อมองอีกด้านหนึ่งกลับพบผล
เสียเพราะเหตุที่หนังสือเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบ
ธุรกิจสิ่งพิมพ์ จึงทำให้เนื้อหาบางส่วนถูกบิดเบือน
ไป ทั้งที่เกิดจากความผิดพลาดในการคัดลอก
เรียบเรียง กระบวนการจัดพิมพ์ต้นฉบับ การ
พิสูจน์อักษร ความบกพร่องของผู้เขียนผู้รวบรวม
ที่อาจมีการตีความผิด หรือตัดทอน ต่อเติมเสริม
แต่งเสียใหม่จนผิดเพี้ยนไปจากของเดิม และขาด
ระบบอ้างอิงที่ถูกต้องชัดเจน รวมถึงการที่มีทุน
จำกัดจึงทำให้ขาดคุณภาพความต่อมาตรฐานเช่นนี้
ย่อมสร้างความเสียหายต่อวงการแพทย์แผนไทย
โดยรวม หรืออาจเกิดอันตรายแก่ผู้ที่นำไปใช้โดยรู้
เท่าไม่ถึงการณ์และขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริง
ซึ่งในขณะนี้ยังไม่มีการ กฎหมาย หน่วยงาน
ของรัฐ หรือสถาบันใดๆ ออกมารองรับปัญหาเหล่านี้
อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร

**บทบาท ความสำคัญ และพัฒนาการของ
แพทย์พื้นบ้านในสังคมไทย : บทกิจการ
ศึกษาภาคสนาม³**

แพทย์พื้นบ้านในชนบทไทยเป็นผู้รับ
ถ่ายทอดวัฒนธรรมการใช้ยารักษาโรคอันเป็นหนึ่งใน
ปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตการเยียวยาและ
รักษาชีวิตให้รอดจากอาการเจ็บป่วยโดยในอดีต
มนุษย์เริ่มใช้สมุนไพรซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ ลองผิด
ลองถูก ผ่านขั้นตอนการสังเกต ทดลองใช้ และ
คัดเลือกจนได้ข้อยุติที่สัมฤทธิ์ผลใช้งานได้ แล้ว
ถ่ายทอด สืบทอด "วิชา" ส่งสืบทอดต่อกันมาเป็น
ระยะเวลายาวนาน มีกระบวนการเรียนรู้ทั้งด้วยการ
จดจำจากคำบอกเล่าของบรรพชน การเรียนรู้ด้วย
ตนเอง และคัดลอกตำรายาจากแหล่งความรู้ที่
กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ทั้งในรูปของใบลาน สมุด
ข่อย ฯลฯ และต่อมาเมื่อมีระบบการพิมพ์เข้ามาจึง
ได้มีการรวบรวมจัดพิมพ์ตำรายาเป็นรูปเล่มหนังสือ
ออกในวาระโอกาสต่าง ๆ มากมาย

จากการวิจัยสนามในชนบททั่วทุกภาคของ
ประเทศไทยพบว่าหนังสือที่ปรากฏแพร่หลายและ
มีใช้กันในวงการแพทย์พื้นบ้านเล่มหนึ่งได้แก่หนังสือ
แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ซึ่งให้ความรู้เกี่ยวกับการ
แพทย์แผนไทยและตำรับยาที่เป็นประโยชน์ต่อการ
รักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนในแผ่นดินสยามโดย
เฉพาะ จึงอาจกล่าวได้ว่าการแพทย์พื้นบ้านไทยมี
ส่วนได้รับอิทธิพลทั้งทางความเชื่อ โลกทัศน์ และ
ความรู้จากหนังสือดังกล่าวไม่น้อย โดยแพทย์พื้น
บ้านได้ใช้เป็นหลักปฏิบัติทั้งในด้านการวินิจฉัยโรค
และการเยียวยาโดยการ ใช้สมุนไพร การปรุงยา
การจัดตำรับยา การประพุดิปฏิบัติตนอีกทั้งใช้
เป็นตำราในการศึกษา เพื่อสอรับไปประกอบ
โรคศิลปะแพทย์แผนโบราณทั่วไปจากกระทรวง
สาธารณสุข

กลุ่มบุคคลผู้รู้จักหนังสือแพทย์ศาสตร์
สงเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่รู้หนังสือและบวชเรียน
มานานหรือเป็นผู้ที่ผ่านการสอบเพื่อขอรับใบ
ประกอบโรคศิลปะมาแล้วทั้งสิ้น รวมถึงพระสงฆ์ที่
คลุกคลีอยู่กับแหล่งรวบรวมสรรพวิชา เนื่องจาก
เป็นภาษาที่อ่านเข้าใจยากและยังมีบางส่วนเป็น
ภาษาบาลีสันสกฤตอีกด้วย เช่น คัมภีร์วโยคสาร
ซึ่งรับมาโดยตรงจากประเทศศรีลังกา เป็นต้น

*"โอม นะโม ชีวะโก สิริสาอะหัง กรุณโก
สัพพะสัตตคานัง โอสระอะ ทิพพะมันตัง ปะภาโส
สริยาจันตัง โกมาระวัตโต ปะธาเสถิ วันทาโม
ปัตถะโก สุมะโร อะโรคา สุมานาโทมิ"*

คาถาข้างต้น เป็นคาถาอัญเชิญหมอชิว
โกมารภักจ์ที่หมอพื้นบ้านทั่วไปกล่าวบูชาต่อรูปปั้น
หมอชิวโกมารภักจ์ และมักกล่าวก่อนประกอบ
พิธีกรรมรักษาเยียวยาคนไข้โดยการใช้ยาสมุนไพร
อันแสดงให้เห็นถึงการน้อมรำลึกถึงคุณครูอาจารย์
หรือผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ทางการแพทย์ให้แก่ตน
และอีกทางหนึ่งเป็นเสมือนการขอความขอบธรรม
ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของ
สังคมชนบทที่ปฏิบัติกันมาตามวัฒนธรรมการนับถือ
ผีหรือเทวดานั้นเอง

"หมอพื้นบ้าน" คือ บุคคลที่เรียนรู้ระบบ
การรักษาโรคตามการถ่ายทอดในแต่ละท้องถิ่น ได้
รับความเชื่อจากชุมชนให้เป็นผู้ดูแลรักษาสุขภาพ
และได้รับยกย่องให้เป็นบุคคลที่พึ่งเคารพและศรัทธา
นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีกระจายอยู่ทั่ว
ประเทศโดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ห่างไกล ในทุก
ชุมชนจะต้องมีผู้ที่ถูกเรียกว่า "หมอ" อยู่อย่างน้อย
ที่สุดหนึ่งคน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือให้ทำ
หน้าที่ดูแลรักษาความเจ็บป่วยของคนในชุมชนโดย
อาจแบ่งเป็น 4 ประเภท ตามความชำนาญและวิธี
การรักษา ได้แก่ หมอสมุนไพร หมอไสยศาสตร์

³ เรียบเรียงมาจากข้อมูลการศึกษาภาคสนามโดย มานพ แก้วกล้า คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
นักวิจัยประจำโครงการแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : พระตำราหลวงในรูปซีดี-รอม, 2542

(เช่น หมอน้ำมนต์ หมอผี หมอเสกเป่า) หมอเฉพาะทาง (เช่น หมอนวด หมอกระดูก หมอตำแย) และหมอมผสมผสาน (เช่น หมอสมุนไพรกับหมอน้ำมนต์ หรือหมอตำนายกับหมอนวด) นอกจากนี้ยังรวมถึง "หมอพระ" ที่เป็นพระภิกษุด้วย

สำหรับ "หมอสุนไพโร" นั้น มีการเรียกขานเป็นสองแบบ คือ ผู้ที่เรียนรู้จากตำราและแพทย์ในราชสำนักอันถือเป็นแพทย์ชั้นสูงจะเรียกว่า "หมอหลวง" ส่วนผู้ที่เรียนรู้จากแหล่งวิชาอื่นๆ ในหมู่ราษฎรสามัญชน ก็จะเรียกกันว่า "หมอยาเขลยศักดิ์" หรือ "หมอพื้นบ้าน" ต่อมาในปัจจุบันได้เรียกรวมว่า "แพทย์พื้นบ้าน" นอกจากนี้ ยังมีคำเรียกอื่นๆ อีกเช่น "หมอธรรมชาติ" เพราะใช้สิ่งที่เกิดจากธรรมชาติในการรักษาเยียวยาหรือคำว่า "หมอเมือง" ซึ่งได้แก่หมอชาวบ้านทางภาคเหนือที่เรียกตัวเองว่าเป็น "คนเมือง" ที่ "ผู้ดำเมือง" และเรียนตำราภาษาล้านนา (ตัวเมือง) และ "แพทย์ภูมิปัญญาท้องถิ่น" ที่บ่งบอกถึงความหลากหลายของภูมิปัญญา ในแต่ละท้องถิ่น แต่เพื่อให้สอดคล้องกับการกล่าวถึงหนังสือแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ในที่นี้จะใช้คำว่า "แพทย์พื้นบ้าน" แทน "หมอชาวบ้าน" และ "หมอแผนโบราณ"

วิทยาการด้านการแพทย์ดั้งเดิมในพื้นที่เอเชียอาคเนย์นี้มีความเชื่อพื้นฐานว่าโรคภัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวงจรชีวิตเกิดจากอำนาจผีหรือเทวดา จึงมีกลุ่มบุคคลตั้งตัวเป็นผู้ทำหน้าที่เป็น "สื่อกลาง" ระหว่างคนกับสิ่งที่มีอำนาจลึกลับ เพื่อหาวิธีการรักษาความเจ็บป่วย ประกอบกับมีการรู้จักทดลองใช้สมุนไพรและสังเกตผลของการรักษาแล้วถ่ายทอดเป็นความรู้ใช้รักษาโรคภัยสืบเนื่องกันเรื่อยมาจนกลายเป็นองค์รวมของความรู้ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ

ต่อมาเมื่อสังคมของกลุ่มชนต่างๆที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้มีการพัฒนาขยายตัวมากขึ้นย่อมมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชนข้างเคียงในรูปแบบต่างๆ เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมขึ้น องค์ความรู้ทางการ

แพทย์ในสังคมไทยจึงเกิดจากพื้นฐานดั้งเดิมที่มีอยู่ ประกอบกับการรับเอาส่วนที่ดีของวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาผสมผสาน ไม่ว่าจะป็นองค์ความรู้ทางด้านทางการแพทย์ของอินเดีย จีน รวมถึงพม่า มอญ ลาว เขมร หรือชุมชนอื่นๆ ที่อยู่โดยรอบ กล่าวได้ว่าองค์ความรู้ทางการแพทย์ที่รับมานี้ล้วนผ่านการคัดสรรและปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมด้วยภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของผู้คนในแต่ละพื้นที่เพื่อใช้รักษาคนไข้ผ่านมานับพันปี กาลต่อมาจึงได้มีการจารึกตำราแพทย์โบราณหลากหลายภาษาในหลากหลายรูปแบบ ปรากฏอยู่กระจัดกระจายตามท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งพบว่าสถานที่เก็บรวบรวมตำรายาที่สำคัญนั้นคือ วัด และวัง อันเป็นศูนย์รวมกิจกรรมและอำนาจของสังคมหรือชุมชนมาตั้งแต่ยุคโบราณ ดังนั้น แพทย์พื้นบ้านจึงมีบทบาทเป็นทั้งผู้นำชุมชนและผู้ถ่ายทอดความรู้ทางการแพทย์ตลอดมา จนกระทั่งถึงยุคที่ประเทศไทยได้รับเอาวัฒนธรรมและวิทยาการการแพทย์สมัยใหม่เข้ามามากขึ้น ส่งผลทำให้แพทย์พื้นบ้านที่เคยเป็นกลไกสำคัญของระบบการแพทย์ในสังคมไทยแต่เดิมถูกลดบทบาทลงอย่างมากมาจนถึงปัจจุบัน

กาอเขียนธูและถ่ายทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน

จากการศึกษาแพทย์พื้นบ้านทั้งที่เป็นพระภิกษุและฆราวาสพบว่าผู้ที่ต้องการจะเรียนรู้วิชาด้านการแพทย์แผนไทยนั้นมีที่มาหลากหลาย แต่ที่ทุกคนมีเหมือนกันคือมีจิตใจรักเป็นพื้นฐาน ชอบค้นคว้าเสาะแสวงหาครูบาอาจารย์ที่เชี่ยวชาญจากสำนักวิชาต่างๆ เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ คอยติดตามครูอาจารย์อย่างใกล้ชิด โดยวิธีการสังเกตและจดจำขั้นตอนการปฏิบัติงานจริง กระบวนการดังกล่าวนี้ต้องใช้เวลานาน เพื่อเป็นการทดสอบความอดทน มุ่งมั่นของศิษย์

รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์นี้อาจแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ ประการแรก เป็น

การถ่ายทอดจากบรรพชน เช่น บิดามารดา หรือ ญาติอาวุโส ซึ่งส่วนใหญ่สืบทอดเนื่องจากความคุ้นเคยที่พบเห็นอยู่เป็นประจำจนซึมซาบไปโดยอัตโนมัติและเมื่อสิ้นคนรุ่นก่อนก็กลายเป็นผู้สืบทอดเจตนาธรรมณ์ไปโดยปริยาย ประการที่สอง ถ่ายทอดจากครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองก่อน ต่อมาเมื่อทราบว่ามีผู้มีความรู้ก็จะไปฝากตัวเป็นศิษย์ และประการสุดท้าย เป็นการรับถ่ายทอดจากสำนักวิชาต่างๆ อาทิ วัด ซึ่งมักได้แก่พระภิกษุหรือผู้ที่เคยผ่านการบวชเรียน ดังนั้นแหล่งรวบรวมหรือศูนย์กลางสรรพวิทยาทางการแพทย์ที่ปรากฏอยู่ในชนบทจึงมีกำเนิดมาจากวัดเสียเป็นส่วนใหญ่

การเรียนรู้ของแพทย์พื้นบ้านครอบคลุมเรื่องต่างๆ นับตั้งแต่การเก็บต้นยาสมุนไพรที่มีอยู่ในธรรมชาติ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงรู้จักสัตว์และแร่ธาตุที่มีสรรพคุณทางยา การวินิจฉัยโรค ตรวจร่างกายและพิธีกรรมความเชื่ออื่นๆ ประกอบการวินิจฉัยโรค เช่น ตรวจโชคชะตา ดูอาการโรคจากน้ำพุทมนต์ ซึ่งความรู้ด้านไสยศาสตร์ถือเป็นความเชื่อที่ใช้ควบคู่กับการรักษาด้วยสมุนไพร เช่น การขับไล่ภูติผี เสกเป่าน้ำมนต์ เป็นต้น และมีข้อห้ามในการปฏิบัติตนของแพทย์พื้นบ้านหลายประการ เช่น ห้ามรับประทานอาหารบ้านผู้อื่นหรือบ้านคนป่วย ห้ามบริโภคน้ำสัตว์ต้องห้าม และห้ามลอดใต้ราวตากผ้าถุง เป็นต้น

น่าสังเกตว่าการถ่ายทอดวิชาของแพทย์พื้นบ้านมักจะแฝงไปด้วยอุปมาอันแยบยลเพื่อปกป้องสิ่งที่ควรรักษา คือ สมุนไพรในธรรมชาติ อาทิ

(1) เหตุที่หอมโบราณต้องเดินทางเข้าป่าเพื่อเก็บตัวยาสสมุนไพรโดยไม่คิดนำกลับมาปลูกไว้ เพราะจะทำให้สามารถค้นพบตัวยานใหม่ๆ ได้ในระหว่างการเดินทางแต่ละครั้ง และสรรพคุณยาจากสมุนไพรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติย่อมดีกว่าสมุนไพรที่ปลูกเอง

(2) การกำหนดวันเวลาในการเก็บต้นสมุนไพรเช่นเก็บวันอังคารจะต้องเป็นเดือนสี่เท่านั้นหรือถ้าเป็นวันอื่นต้องเก็บตามทิศที่ไม่ซ้ำกันที่เรียกว่า "พากยา" ซึ่งเป็นการเว้นระยะให้ต้นสมุนไพรได้เจริญเติบโตเพิ่มขึ้น โดยยังไม่สูญเสียพันธุ์หมดไปจากธรรมชาติ

(3) การประกอบพิธีกรรมหรือคำขอต้นยาเป็นการห้ามตัดหรือทำลายต้นสมุนไพรจนมากเกินไป หรือการเก็บส่วนต่างๆ ของต้นไม้เพื่อนำมาปรุงยา เช่น ให้เก็บใบในขณะที่มีแสงแดด กิ่งและลำต้นให้เก็บตอนกลางวันและเก็บรากในตอนเย็นก็เป็นวิธีการที่ถูกต้องตามหลักการล้างอาหารของพืชที่สร้างสารสำคัญที่มีสรรพคุณทางยาแล้วเก็บสะสมไว้ตามส่วนต่างๆ นับเป็นอุปมาในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน

นอกจากจะใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพผู้ป่วยแล้ว แพทย์พื้นบ้านยังอาศัยไสยศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาและวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจลึกลับในธรรมชาติเพื่อประโยชน์ที่เกิดกับผู้เกี่ยวข้องโดยมีวิธีการและเป้าหมายชัดเจน เช่น การเป่าเสกคาถา การรำผีฟ้า การบายศรีสู่ขวัญ หรือแม้แต่ขับไล่ภูติผี ซึ่งถือเป็นศาสตร์ที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ ทำให้แพทย์พื้นบ้านที่ไม่สามารถอธิบายเหตุผลได้มักอ้างถึงอำนาจภูติผีอันเป็นบ่อเกิดของ "ยาผีบอก" สิ่งเหล่านี้ถือเป็นภูมิปัญญาที่กว่าจะได้มาต้องค้นค้นเสาะแสวงหาอย่างไม่รู้จักจบสิ้น และสั่งสมประสบการณ์นานนับหลายสิบปีจึงจะสามารถนำความรู้ที่นั้นมารักษาผู้ป่วยได้

ปัญหาและอุปสรรคของแพทย์พื้นบ้านท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

ปัญหาของแพทย์ไทยในอดีตได้แก่ความเหลื่อมล้ำของกระบวนการเรียนรู้และฐานะทางเศรษฐกิจของแพทย์พื้นบ้าน ดังเห็นได้จาก "หมอหลวง" หรือ "แพทย์หลวง" ซึ่งถือเป็นแพทย์ชั้นสูงผู้มีความรู้ความชำนาญในการรักษาคนไข้เพราะ

เรียนรู้จากครูบาอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญในราชสำนักและมีการพัฒนาความรู้อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีเงินรายได้ประจำและฐานะดีในสังคม ส่วนแพทย์พื้นบ้านทั่วไปนั้นมักมีรายได้ต่ำจึงจำเป็นต้องประกอบอาชีพอื่นด้วยทำให้ขาดการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่องแต่ก็ได้รับความเชื่อถือในชุมชนระดับหนึ่ง ยกเว้นแพทย์พื้นบ้านที่เป็นพระภิกษุที่ยังคงมีบทบาทอย่างสม่ำเสมอแม้จะขัดต่อกฎของสงฆ์ที่พึงปฏิบัติในสายตาของคนทั่วไป แต่ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม "แพทย์พื้นบ้าน" ก็นับเป็นบุคคลสำคัญผู้เป็นที่เคารพรักและศรัทธาของคนเจ็บไข้ได้ป่วยในท้องถิ่นตลอดมา

สังคมไทยเริ่มขาดความเชื่อถือในวิธีการรักษาคนไข้ของแพทย์พื้นบ้าน เมื่อประเทศไทยรับเอาวัฒนธรรมการแพทย์ตะวันตกมาเยียวการรักษาประชาชนที่เจ็บไข้ด้วยยาและเครื่องมือสมัยใหม่ที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือความชอบธรรมที่กำหนดขึ้น ที่สำคัญที่สุดคือเห็นผลการรักษาได้รวดเร็วและเป็นที่สนับสนุนของทั้งนักวิชาการ และผู้มีอำนาจในการปกครองทั่วไปด้วย ส่วนการกระบวนการรักษาจากแพทย์พื้นบ้านมักเห็นผลช้า ไม่มีเครื่องมือสมัยใหม่ช่วยในการตรวจวินิจฉัยโรค และไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ นักวิชาการ และแพทย์สมัยใหม่ จึงต้องอาศัยเพียงความชำนาญ และความถี่เก่าๆ เท่านั้น บางครั้งย่อมเกิดการผิดพลาด ดังนั้นบทบาทและความสำคัญของแพทย์พื้นบ้านจึงลดลงเรื่อยๆ

อุปสรรคสำคัญที่มีส่วนทำให้การแพทย์พื้นบ้านหยุดนิ่งขาดช่วงการพัฒนาทั้งในเรื่องตำรายา วิธีการปรุงยา การเลือกใช้ตัวยา และไม่มีการเรียนรู้เพิ่มเติมนอกจากที่เคยได้รับรู้มา สืบเนื่องมาจากการที่พระราชบัญญัติการแพทย์ พ.ศ. 2466 และพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2475 ได้ให้คำจำกัดความของการแพทย์แผนโบราณว่า "การประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ

ทั่วไป" หมายความว่า การประกอบโรคศิลปะซึ่งศึกษาโดยอาศัยความรู้จากตำราหรือการเรียนสืบต่อกันมา อันมิใช่การศึกษาตามหลักวิทยาศาสตร์ ต่อมา พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ยังได้ย้ำคำจำกัดความนี้อีกว่า "การประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ หมายถึง การประกอบโรคศิลปะโดยอาศัยความรู้จากตำราหรือการเรียนสืบต่อกันมา อันมิใช่การศึกษาตามหลักวิทยาศาสตร์" และ "ยาสมุนไพร" หมายถึงยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์ หรือแร่ ซึ่งมีได้ผสม ปรุง หรือแปรสภาพ

จากเหตุของข้อกฎหมายทั้งสองฉบับนี้ส่งผลให้แพทย์พื้นบ้านบางคนเลิกอาชีพนี้ ทั้งตำราหลบซ่อนตัว ซ้ำร้ายกว่านั้นคือจำต้องปิดบังความรู้เพื่อป้องกันตัวเอง แต่ก็มีแพทย์พื้นบ้านบางรายที่ยังคงยืนหยัดยึดมั่นและพยายามถ่ายทอดความรู้แต่มีคนสนใจเรียนรู้สืบทอดวิชาต่อน้อยลงไปทุกทีด้วยเหตุผลที่ว่า การเรียนใช้เวลานาน ต้องใช้การจดจำมาก รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต แม้จะมีผู้สนใจมากขึ้นในปัจจุบันแต่ก็เป็นการเรียนเพื่อวัตถุประสงค์ในการสอบขอใบประกอบโรคศิลปะมากกว่าการตั้งใจเรียนเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ ทำให้ความหมายของคำ "ยาขอมหอมวาน" จืดจางไปพร้อมกับความรู้ด้านนี้ที่ลดลง ดังนั้น แพทย์พื้นบ้านที่เหลืออยู่จึงต้องปรับตัวให้อยู่รอดในท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง เมื่อจำเป็นต้องเก็บค่ารักษาและค่ายาสมุนไพรจึงเกิดปัญหาจรรยาบรรณ โดยการปรุงยาสมุนไพรผสมสารเคมีที่เป็นพิษต่อผู้บริโภค หรือปรุงยาไม่ได้มาตรฐาน รวมถึงมีการโฆษณาเกินความเป็นจริงออกจำหน่ายแพร่หลายมากขึ้นเป็นลำดับ

เพื่อความปลอดภัยต่อสุขภาพประชาชนรัฐบาลจึงได้ออกพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ควบคุมการผลิตและจำหน่ายยา โดยอนุญาตให้กับผู้ที่มีใบประกอบโรคศิลปะแผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรมเท่านั้น ที่มีสิทธิในการผลิตและจำหน่ายยาสมุนไพร ผู้ที่จะประกอบอาชีพด้านนี้จึงจำเป็น

ต้องสอบเพื่อขอใบประกอบโรคศิลปะโดยปฏิเสธไม่ได้ ส่งผลให้แพทย์พื้นบ้านถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ศึกษาจากสำนักเรียนหรือกลุ่มที่มีคุณวุฒิสอบขอรับใบประกอบโรคศิลปะได้ ซึ่งได้แก่ แพทย์พื้นบ้านที่อยู่ในเขตเมือง กลุ่มผู้ที่สอบไม่ผ่านอันได้แก่ แพทย์พื้นบ้านที่ไม่รู้หนังสือซึ่งมักจะอาศัยอยู่ตามชนบท และกลุ่มผู้ที่ไม่สามารถสอบเพื่อขอรับใบประกอบโรคศิลปะได้ เช่น พระสงฆ์ ดังนั้น จึงเกิดความขัดแย้งมากมายทั้งในแง่หวังวิชาเกรงว่าจะเกิดการแย่งอาชีพ รวมถึงความแตกต่างในฐานะทางกฎหมายและความน่าเชื่อถือ อันจะเป็นปัญหาต่อการพัฒนาและการจัดระบบการแพทย์แผนไทยในอนาคต

นอกจากนี้ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับแพทย์พื้นบ้านยังรวมถึงทัศนคติหรือภาพลักษณ์ของการแพทย์แผนโบราณ ตัวอย่างเช่น วิธีการรักษาโรคไม่ได้รับความเชื่อถือเพราะยาสมุนไพรทำให้หายช้าหรือไม่หาย การไม่มีผู้สืบทอดอย่างจริงจังจึงเกิดปัญหาไม่รู้จริงแต่โอ้อวดตัวเองหรือโฆษณาเกินจริงเพื่อผลทางการค้า ที่สำคัญคือความรู้มักถูกถ่ายทอดอย่างตัดตอนไม่ครบถ้วน เพราะเกิดจากการแข่งขันระหว่างกลุ่มสำนักและจารีตการหวงวิชา ท้ายที่สุดได้แก่ ปัญหาการช่วงชิงลิขสิทธิ์ในภูมิปัญญาดั้งเดิมทำให้นักวิชาการรุ่นใหม่ในปัจจุบันไม่ได้รับความร่วมมือจากแพทย์พื้นบ้านเท่าที่ควร

อนาคตของกาอนุรักษณ์และพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

ยาสมุนไพรนับเป็นปัจจัยสำคัญต่อชีวิต ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยชราที่แพทย์พื้นบ้านได้เรียนรู้และถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลัง สัมผัสกลายเป็นภูมิปัญญาของคนไทย แม้จะประสบปัญหาและอุปสรรคนานา แต่ก็ยังคงมีการรักษาเยียวยาแบบองค์รวมที่เน้น "รักษาคน" มากกว่า "รักษาไข้" ส่งผลทำให้สังคมชนบทร่มเย็นตลอดมา หากทว่า วัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันได้กลายเป็นบ่อ

เกิดแห่งโรคภัยทำลายชีวิตผู้คน "ธรรมชาติ" จึงกลับมาเป็นที่พึ่งสุดท้ายที่มนุษย์เห็นความสำคัญ ยาสมุนไพรและแพทย์พื้นบ้านที่ผูกพันอยู่กับท้องถิ่นจึงเป็นหนทางที่จะช่วยให้เราอยู่รอดได้

ท่ามกลางปัญหาและอุปสรรคมากมาย แต่แพทย์พื้นบ้านไทยที่เหลืออยู่จำนวนน้อยก็ยังคงยึดมั่นในจรรยาบรรณดำรงชีวิตสืบมา ด้วยเหตุผลที่ว่าบรรพบุรุษของคนเป็นลึงจึงต้องใช้สมุนไพรที่ได้จากธรรมชาติมาบำบัดการเจ็บป่วย ในขณะที่ยาสมัยใหม่มักจะมีผลข้างเคียงและมีราคาแพง แต่ยาสมุนไพรและการรักษาของแพทย์พื้นบ้านมีราคาถูก และเป็นการรักษาที่ต้นเหตุของโรคแบบค่อยเป็นค่อยไปและไม่มีสารเคมีที่เป็นพิษตกค้าง

จากการศึกษาพบว่าแนวทางในการพัฒนาการแพทย์แผนไทยจากทัศนะของแพทย์พื้นบ้านสามารถสรุปพอสังเขปได้ว่าควรมีความร่วมมือระหว่างแพทย์แผนปัจจุบันกับแพทย์พื้นบ้านในการพัฒนาและผสมผสานการรักษาเยียวยาทั้งสองแบบ โดยอาจจัดให้มีสถานพยาบาลที่มีการรักษาด้วยวิธีแพทย์พื้นบ้านแบบครบวงจร และมีหลักปฏิบัติเช่นเดียวกับโรงพยาบาลทั่วไป นอกจากนี้ ยังควรพิจารณาให้ใบประกอบโรคศิลปะแก่แพทย์พื้นบ้านในชนบทที่มีความเชี่ยวชาญแต่ไม่รู้หนังสือเพื่อเป็นการยกฐานะและสร้างความชอบธรรมในการรักษา รวมถึงการอนุญาตให้พระสงฆ์สามารถสอบใบประกอบโรคศิลปะได้ ในฐานะที่เป็นทั้งผู้ทำหน้าที่ที่แพทย์พื้นบ้านและผู้ใกล้ชิดกับแหล่งความรู้มากที่สุด เพื่อแบ่งเบาภาระของสังคมและช่วยสืบทอดองค์ความรู้นี้ต่อไปในด้านสถาบันการศึกษานั้น ควรบรรจุวิชาสมุนไพรเข้าไปในสถาบันที่มีวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะแพทย์ศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ เกษศาสตร์ เทคนิคการแพทย์ กายภาพบำบัด ตลอดจนหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องก็ควรเผยแพร่ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์กระจายออกไปสู่แพทย์พื้นบ้านด้วย

อนึ่ง ทักษะข้างต้นของแพทย์พื้นบ้านส่วนใหญ่จะมาจากกลุ่มผู้ที่ผ่านการสอบใบประกอบโรคศิลปะและการอบรมเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งนับว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านที่ดีทั้งในแง่แหล่งความรู้ บุคลากร และการเผยแพร่ที่มีรัฐเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบดูแล ในขณะที่เดียวกัน แพทย์พื้นบ้านที่ยังไม่ได้รับการอบรมความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยก็ได้ให้ทักษะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่ามีความหวังโยในอนาคตของวิชาความรู้ที่จะสูญหายไปเพราะไม่มีผู้รับถ่ายทอด และยาสมุนไพรที่กำลังจะหมดไปเนื่องจากมีการทำลายป่ามาก ดังนั้นรัฐบาลจึงควรเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ รวมถึงมาตรฐานในการผลิตบุคลากรและยาแผนโบราณที่ด้วยคุณภาพและเน้นปริมาณมากเกินไป

แม้ว่าการแพทย์แผนไทยจะได้รับการยอมรับและให้ความสำคัญทั้งจากรัฐและสังคมไทยมากขึ้นกว่าเดิมแล้วก็ตาม อนาคตของการแพทย์แผนไทยก็ยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของการพัฒนากระแสหลักที่ให้ความสำคัญกับวิทยาการสมัยใหม่ หากทว่าความรู้ของวิทยาศาสตร์การแพทย์ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์ได้ทั้งหมด มีส่วนทำให้องค์ความรู้เดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์เช่น ยาสมุนไพร ได้หวนกลับมาเป็นทางเลือกของคนไทยอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่ผู้ป่วยไม่มีทางเลือกเพราะยาแผนปัจจุบันรักษาไม่หายอย่างเช่นโรคมะเร็ง และโรคเอดส์ที่เป็นภาวะสูญญากาศของความรู้ด้านการแพทย์แผนปัจจุบัน รวมถึงกรณีผู้ป่วยไม่สามารถจ่ายค่ารักษาและค่ายาของระบบโรงพยาบาลได้ในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจปัจจุบัน แต่ก็ยังมีสถานภาพที่ต่อความน่าเชื่อถือกว่าการแพทย์แผนปัจจุบัน อีกทั้งยังไม่ได้รับการยอมรับให้ความสำคัญอย่างจริงจังนักในระบบการสาธารณสุขไทย เช่น โรงพยาบาลและหน่วยงานระดับท้องถิ่นของรัฐที่ใกล้ชิดกับชุมชนอย่างสถานีอนามัย หรือแม้แต่สถาบัน

การศึกษาด้านการแพทย์ ซึ่งยังคงยึดติดอยู่กับการพึ่งพาการรักษาแผนปัจจุบันตลอดจนความรู้และเทคโนโลยีด้านการแพทย์และเภสัชกรรมจากตะวันตกอยู่อย่างมีอาจปฏิเสธได้

อย่างไรก็ดีการที่รัฐโดยกระทรวงสาธารณสุขในนามของสถาบันการแพทย์แผนไทย และหน่วยงานอื่นๆ ที่ได้เข้ามารับผิดชอบต่อดูแลด้านการเผยแพร่ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยโดยมีการสร้างระบบระเบียบ มาตรฐาน กฎเกณฑ์ต่างๆ อาทิ การขึ้นทะเบียนและยกระดับ "หมอชาวบ้าน" ขึ้นเป็น "ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย" หรือการตีพิมพ์เผยแพร่ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยออกมัจำนวนหนึ่งนั้น ในด้านหนึ่งนับว่าเป็นพัฒนาการที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับของรัฐในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์ แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นควรตั้งข้อสังเกตอย่างรอบคอบด้วยว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจจะนำไปสู่การรวมศูนย์อำนาจและครอบงำความคิดในการพัฒนาการแพทย์แผนไทยโดยรัฐ จนทำให้ขาดความหลากหลายทางชีวภาพและสูญเสียอัตลักษณ์ของท้องถิ่นไป เพราะเหตุที่องค์กรรัฐมีทั้งบุคลากร ทรัพยากร และมีความชอบธรรมในการบริหารจัดการตามกฎหมาย ซึ่งส่งผลให้รัฐมีศักยภาพในการผลิตสื่อและดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มากที่สุด

นอกจากนี้ยังอาจมีเรื่องผลประโยชน์ของวงการธุรกิจยาและอุปกรณ์การแพทย์ที่มีมูลค่ามหาศาลนำไปสู่สภาพการยึดกุมกลไกการตลาดสร้างเงื่อนไขอันเป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการของการแพทย์แผนไทยที่มีศักยภาพในการทดแทนยาแผนปัจจุบัน ซึ่งท้ายที่สุด ผู้นำทางความคิดหรือผู้ถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาด้านการแพทย์ของท้องถิ่น หรือแม้แต่ความเคลื่อนไหวด้านการแพทย์แผนไทยที่ปรากฏอยู่นี้ก็อาจเป็นเพียงส่วนประกอบเล็กๆ ในโครงสร้างการเมืองและระบบราชการอันใหญ่โตเท่านั้น ดังเห็นได้จากการออกพระราชบัญญัติการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542 ที่ยังไม่มีความชัดเจน

ต่อการพัฒนาการแพทย์แผนไทยเท่าที่ควร และยังคงมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลางโดยองค์กรของรัฐอีกเช่นเคย

บทสรุป

จากสถานการณ์ด้านการแพทย์แผนไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเนื่องดังที่กล่าวแล้วทั้งหมด ทำให้มองเห็นอนาคตภาพของสังคมไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้ว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยกำลังตกอยู่ในภาวะที่ต้องการทางเลือกอันหลากหลายมากขึ้นและจำเป็นต้องหลุดพ้นจากการผูกขาดของวิทยาการแผนตะวันตก ซึ่งตกอยู่ใต้อิทธิพลของระบบบริษัทข้ามชาติที่ครอบงำและกำหนดชี้ชะตากรรมโลก ฉะนั้น กระแสการหวงคืนสู่ธรรมชาติอันเป็นรากเหง้าวิถีชีวิตแบบตะวันออกที่ตกผลึกเป็นภูมิปัญญาสั่งสมกันมายาวนาน เช่นการแพทย์แผนไทยนี้จึงน่าจะเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ปัจจุบันและสืบเนื่องอย่างยั่งยืนสู่ชนรุ่นต่อไป

กล่าวโดยสรุปการผลิตซ้ำองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปหนังสือสิ่งพิมพ์เท่าที่มีปรากฏเผยแพร่อยู่ในปัจจุบันนั้นนับเป็นเพียงส่วนเสี้ยวเล็กๆของกระบวนการสืบสานถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยที่ต้องกอบปรัดด้วยองค์กรหน่วยงาน สถาบันที่เกี่ยวข้องอย่างสัมพันธ์กันทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวมตั้งแต่โครงสร้างพื้นฐานของระบบการศึกษา การสาธารณสุข เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และที่สำคัญคือ ผู้คนในแต่ละท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของมรดกภูมิปัญญาและใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับสภาพแวดล้อมนั้นๆ ควรตระหนักถึงทางเลือกนี้ด้วยเหตุผลแห่งการพึ่งตนเองและเคารพ ในภูมิปัญญาของ บรรพบุรุษมิเช่นนั้นแล้วการแพทย์ แผนไทยก็อาจจะมีความหมายเพียงอีกรูปแบบหนึ่งของกระแสความนิยมและโอกาสทางธุรกิจของนายทุนหรือองค์กรของรัฐที่ปราศจากความเข้าใจในรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ภ า ค ผน ว ก

สังเขปเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย

ช่วงเวลา	เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่อง
สมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ แห่งกรุงศรีอยุธยา	- มีการติดต่อกับโลกภายนอกและเปิดรับวิทยาการต่างๆ ดังปรากฏหลักฐานบันทึกอยู่ในเอกสารของชาติตะวันตก
สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์	- โปรดฯ ให้สร้างวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) และริเริ่มฟื้นฟูการแพทย์ไทย โดยการรวบรวมคัดลอกตำรายา แล้วจารึกไว้ในวัดเพื่อเผยแพร่เป็นวิทยาทานแก่สาธารณสุขชน
สมัยรัชกาลที่ 2	- โปรดฯ ให้รวบรวมตำรายาโรงพระโสมด และตำรายาวัดราชโอรส แล้วคัดลอกบันทึกไว้
สมัยรัชกาลที่ 3	- โปรดฯ ให้มีการบูรณะวัดพระเชตุพนฯ โดยจารึกตำรายาและความรู้เรื่องการแพทย์แผนโบราณไว้เกือบ 1 ใน 3 ของจารึกทั้งหมด - มิชชันนารีเริ่มเข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่การแพทย์แบบใหม่พร้อมกับนำเทคโนโลยีการพิมพ์เข้าสู่สยาม - หมอบริดเลย์ ได้แปลและตีพิมพ์ตำราสูติศาสตร์ของตะวันตกชื่อ "ดรรภทรักษา" (พ.ศ.2384)

ช่วงเวลา	เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง
สมัยรัชกาลที่ 4	- ราชสำนักสยามเริ่มมีการจัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่ เช่น ราชกิจจานุเบกษา และมีกิจการโรงพิมพ์ของคนไทยโดยการอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูง
สมัยรัชกาลที่ 5	- ทรงมีพระราชดำริให้มีการอนุรักษ์การแพทย์ไทยควบคู่ไปกับการเปิดรับวิทยาการทางการแพทย์แบบตะวันตก - โปรดฯ ให้ชำระรวบรวมตำราแพทย์โบราณและจัดพิมพ์หนังสือ "แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์" เพื่อใช้เป็นตำราเรียนสำหรับโรงเรียนแพทย์ รวมทั้งให้สาธารณสุขชนใช้ศึกษา เป็นคู่มือประจำบ้าน เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยตนเอง - ตีพิมพ์ตำราแพทย์ตำรายาที่เป็นการผลิตผสมผสานทั้งของไทยและตะวันตก เช่น "แพทย์ศาสตร์วรรณา" (พ.ศ.2450) และ "เวชศึกษา" (พ.ศ.2451) - โรงเรียนแพทย์ยุคแรกมีการเรียนวิชาแพทย์ไทย และให้ใช้ทั้งยาไทยและยาฝรั่งแผนปัจจุบัน รักษาคนไข้ควบคู่กันสมัยรัชกาลที่ 6
สมัยรัชกาลที่ 6	- ตีพิมพ์ "ตำราพระโอสถพระนารายณ์" (พ.ศ.2460) ซึ่งเป็นตำรายาในราชสำนักกรุงศรีอยุธยาที่พบหลักฐานสมัยต้นรัตนโกสินทร์ - วางรากฐานการสาธารณสุขแผนใหม่ เน้นพัฒนาการแพทย์ไปในแนวทางตะวันตก และยกเลิกหลักสูตรการสอนแพทย์แผนไทยในโรงเรียนแพทย์ศิริราช
สมัยรัชกาลที่ 7-8	- ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475) ส่งผลให้โครงสร้างสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก - ก่อตั้งกระทรวงสาธารณสุข และตั้งโรงงานเภสัชกรรม
สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน	- โปรดฯ ให้ฟื้นฟูการแพทย์แผนไทย และมีการเปิดสอนวิชาแพทย์แผนโบราณที่วัดโพธิ์ (พ.ศ.2490) - เริ่มมีการพิมพ์หนังสือและตำราแพทย์แผนโบราณออกเผยแพร่อีกครั้ง แต่ยังไม่ได้รับการยอมรับในวงจำกัด
พ.ศ.2525 พ.ศ.2535	- ก่อตั้งโรงเรียนแพทย์แผนโบราณอายุรเวทวิทยาลัย โดย นพ.อวย เกตุสิงห์ และจัดพิมพ์ตำราขึ้นใช้ในการเรียนการสอน โดยรวบรวมจากตำราแพทย์โบราณ - จัดพิมพ์ "ตำราการแพทย์ไทยเดิม" (หนังสือแพทย์ศาสตร์-สงเคราะห์ ฉบับอนุรักษ์ พ.ศ.2535)
พ.ศ.2536	- ก่อตั้งสถาบันการแพทย์แผนไทย มีบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์ เผยแพร่ และพัฒนาการแพทย์แผนไทย
พ.ศ.2537-ปัจจุบัน	- มีการค้นคว้าวิจัย รวบรวม และจัดพิมพ์เอกสาร หนังสือ เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยออกเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง โดยสถาบันการแพทย์แผนไทย กระทรวงสาธารณสุข - เกิดกระแสความสนใจเรื่องการดูแลสุขภาพและการเยียวยาแนวธรรมชาติบำบัด เช่น ชีวจิต และแมคโครไบโอติกส์ ทำให้มีธุรกิจด้านอาหารและผลิตภัณฑ์บำรุงสุขภาพ รวมถึงหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้เกิดขึ้นจำนวนมาก - สื่อมวลชนเพิ่มความสนใจเรื่องการแพทย์ทางเลือกและสมุนไพรมากขึ้น ทั้งในรูปแบบที่คอดัมนั้นในหนังสือพิมพ์ เช่น ธรรมชาติบำบัด สมุนไพรเพื่อสุขภาพ ฯลฯ

เอกสารประกอบการเขียน

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. ปรากฏการณ์ชีวิต บอกระไรแก่สังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.
- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ (บรรณาธิการ). สืบสานล้านนา. เชียงใหม่ : มิ่งเมืองเนาวรัตน์ การพิมพ์, 2542.
- พริตจอฟ คาปริ่า. จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม 3. (พระประชา ปสนนธมโม พระไพศาล วิสาโล สันติสุข โสภณสิริ และรสนา โตสิตระกูล แปล) พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2534.
- พรณี บัวเล็ก. สยามในกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง : ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2541.
- เดวิด แอล กอสลิง (ธีรวัฒน์ ภูมิจิต, ดอตความ เสาวรส เปล่งแสงศรี, เรียบเรียง). หมอพระ : มิติใหม่ของพุทธศาสนาและสาธารณสุขไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.
- ณรงค์ ณ เชียงใหม่ และกรรณิกา วิทย์สุภากร. มนุษยนิเวศวิทยาและการสาธารณสุข. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2529.
- เบญจา ยอดคำเนิน จรรยา เศรษฐบุตร และกฤติยา อาชวณิชกุล (บรรณาธิการ). ทฤษฎีและการศึกษาทางสังคมวิทยา มนุษยวิทยา การแพทย์. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2529.
- ประทีป ชุมพล. ประวัติศาสตร์การแพทย์แผนไทย การศึกษาจากตำรายา. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2527.
- วิฑิต วัฒนวิบูล และวิฑิต วัฒนวิบูล. ปรัชญาแนวคิดพื้นฐาน การแพทย์ตะวันออก-ตะวันตก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิราบ, 2537.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4- พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

งานเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา

พัชรินทร์ ไชยสุทธิ*

ปี พุทธศักราช 2542 นี้ เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ รัฐบาลและประชาชนทุกหมู่เหล่าได้พร้อมใจกันจัดงานเฉลิมพระเกียรติ ถวายเป็นราชสักการะ เพื่อแสดงความจงรักภักดี สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันล้นเกล้าล้นกระหม่อม ที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยและเพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณให้สถิตแผ่ไปอย่างหาที่สุดมิได้

กิจกรรมทั้งหลายที่รัฐบาลและประชาชนได้จัดขึ้นนั้นมีการจัดเตรียมล่วงหน้ากันมาเนิ่นนาน และเกิดขึ้นจนถึงวันคล้ายวันพระราชสมภพในวันที่ ๕ ธันวาคม 2542 ในโอกาสนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อพระราชพิธีและชื่อการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ ดังนี้

ชื่อพระราชพิธี

"พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542"

ชื่อการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ

"งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล
เฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542"

ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติฯ

กรมศิลปากรได้รับมอบหมายให้ดำเนินการประกวดดวงตราสัญลักษณ์ของงาน มีผู้ส่งเข้าประกวด 223 แบบ ผลการตัดสินคือ

รางวัลชนะเลิศ ได้แก่ ผลงานของ นายนิรันดร์ ไกรสรวิรัตน์
รางวัลชมเชย ได้แก่ ผลงานของ นายนันทพงศ์ สินสวัสดิ์
รวม 3 รางวัล กับผลงานของ
นางสาววิยะดา เจริญสุข และ
นายเอกราช เพิ่มผล คนละ 1 รางวัล

* บรรณาธิการงานบริการ สำนักหอสมุดและศูนย์สารสนเทศ มหาวิทยาลัยรังสิต

ตราสัญลักษณ์เฉลิมพระเกียรติ มีลักษณะและความหมายดังนี้

อักษรพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎอยู่ตรงกลางตราสัญลักษณ์ ประดิษฐานอยู่เหนือพระที่นั่งอัฐทิศ เป็นการแสดงความหมายว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นศูนย์รวมดวงใจของคนไทยทั้งชาติทรงเป็นที่ยึดเหนี่ยวและเคารพบูชาอย่างสูงสุดของประชาชนชาวไทยทั่วทุกภาคของประเทศที่อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระองค์ด้วยความร่วมเย็นเป็นสุข

สีเหลืองของอักษรพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. เป็นสีประจำวันพระราชสมภพ อยู่บนพื้นวงกลม สีน้ำเงินซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์ ล้อมรอบด้วยตราพระแสงจักร และมีเลข 9 บนอักษรพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. ซึ่งหมายถึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 9 แห่งบรมราชจักรีวงศ์ มีสี่ปดปฏุลเศวตฉัตรประกอบอยู่ 2 ข้าง ซ้าย-ขวา และมีนบปฏุลมหาเศวตฉัตรประดิษฐานอยู่เบื้องบนสุดเส้นกรอกรอบนอก ที่ออกแบบให้มีลักษณะเป็น 4 แฉก หรือ 4 ส่วน แทนประชาชน สีพื้นที่ใช้จึงเป็นโทนสีเขียวอันแสดงถึงความสงบร่มเย็นเป็นสุข และอุดมสมบูรณ์มีดอกบัว 4 ดอก แทรกตรงกลางระหว่างแฉกทั้ง 4 แสดงความหมายเป็นการเทิดทูนบูชาในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ

รัศมีสีทองโดยรอบตราสัญลักษณ์ เปรียบได้ดังพระบุญญาบารมี พระมหากรุณาธิคุณและน้ำพระราชหฤทัยที่แผ่ไพศาลไปทั่วทุกทิศ ทั้งในและต่างประเทศทั่วโลก ยิ่งความปลาบปลื้มมาสู่พสกนิกรทุกหมู่เหล่า

เบื้องล่างตราสัญลักษณ์ ออกแบบเป็นแพรแถบสีน้ำเงินแสดงข้อความพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542

เพื่อเป็นการถวายความจงรักภักดีแก่พระองค์ท่าน รัฐบาลได้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนทั่วไป ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคประดับธง และตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตามสถานที่ของหน่วยงาน อาคารบ้านเรือน และสถานที่ที่

เหมาะสม ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2542 จนถึง 31 ธันวาคม 2542 และขอให้ดูแลรักษาธงและตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติฯ ให้มีสภาพสวยงามอยู่เสมอ โดยสีของผืนผ้าธงตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติฯ ให้ใช้สีเหลืองระดับความเข้ม 80%

หมายกำหนดการพระราชพิธี

พระราชพิธี

- พระราชพิธีหล่อพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร มหามณฑลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ
ในวันที่ 28 ตุลาคม 2542 ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- เสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคณ วัดอรุณราชวราราม ในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2542 ซึ่งตามโบราณราชประเพณีเคยกำหนดในวันแรม 9 ค่ำ โดยเห็นว่าเป็นช่วงที่น้ำนิ่ง
- พระราชพิธีฉลองสมโภชพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร มหามณฑลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวันที่ 1 ธันวาคม 2542
- การเสกทำน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ โดยกระทรวงมหาดไทย กรุงเทพมหานคร และทุกจังหวัดทั่วประเทศ ประกอบพิธีพลีกรรมตักน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนเคารพเลื่อมใส หรือจากแหล่งน้ำเส้นชีพสำคัญของจังหวัด หรือจากแหล่งน้ำที่เคยใช้ทำน้ำศักดิ์สิทธิ์ เมื่อครั้งพระราชพิธีมหามณฑลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2542 และจังหวัดรวบรวมส่งให้กระทรวงมหาดไทยเพื่อประกอบพิธีเสกทำน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ณ พระอุโบสถหรือวิหารหลวง วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ในวันที่ 3 ธันวาคม 2542
- พระราชกุศลทักษิณานุปทาน ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง ในวันที่ 4 ธันวาคม 2542
- เสด็จออกมหาสมาคมรับการถวายพระพรชัยมงคล ณ สีหบัญชรหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต ในวันที่ 5 ธันวาคม 2542
- พระราชพิธีมหามณฑลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ
ในวันที่ 5 ธันวาคม 2542
- การพระราชกุศลเลี้ยงพระเทศน์มิ่งคลวิเศษ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง ในวันที่ 6 ธันวาคม 2542
- คณะทูตฝ่าย ถวายพระพรชัยมงคล ในวันที่ 8 ธันวาคม 2542
ณ ห้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง
- พระราชพิธีเปิดเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ณ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ในวันที่ 2 ธันวาคม 2542

รัฐพิธี

- พิธีถวายพระพรชัยมงคลของเหล่าข้าราชการและประชาชน ณ ท้องสนามหลวง ในวันที่ 5 ธันวาคม 2542
- งานสโมสรรสนันทิบาท และงานถวายพระกระยาหารค่ำเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ในวันที่ 9 ธันวาคม 2542 ณ บริเวณสนามหน้าตึกไทยคู่ฟ้า ทำเนียบรัฐบาล โดยจะมีการแสดงนาฏศิลป์เฉลิมพระเกียรติและการแสดง ประกอบแสง-เสียง โดยระบบฉายภาพบนฉากม่านน้ำ (WATER SCREEN)

ของที่ระลึกเพื่อเฉลิมพระเกียรติ

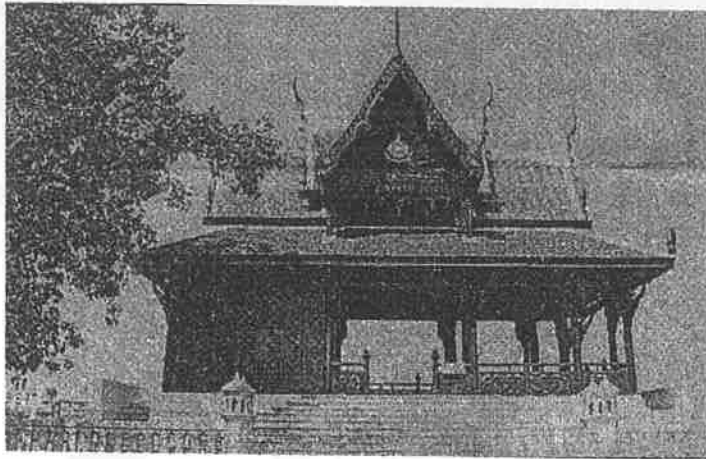
ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาฯนี้ทั้งรัฐบาล หน่วยงานราชการและเอกชนหลายหน่วยงาน ได้จัดทำของที่ระลึกขึ้นเพื่อร่วมเฉลิมฉลองในวาระสำคัญนี้

1. ในนามของมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ได้จัดทำ ซีดี-รอม รวมพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใ้ชื่อภาษาอังกฤษว่า "Cycle of life Cycle of Development" โดยจัดทำเป็นภาษาไทย 2,500 ชุด ภาษาอังกฤษ 500 ชุด ข้อมูลทั้งหมดจะมีค่าสำคัญให้ค้นได้เช่น เชื้อนป่าสัก ชลประทาน เศรษฐกิจพอเพียง โครงการแก้มลิง ทฤษฎีใหม่ ฯลฯ เรียงตามตัวอักษรในภาษาไทย 85 คำ ภาษาอังกฤษ 35 คำ นอกจากนี้จะมีภาพสถานที่ มีวีดิทัศน์แสดงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย จัดจำหน่ายโดยมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในราคาแผ่นละ 500 บาท

2. รัฐบาลน้อมเกล้าฯ ถวาย พระที่นั่งสันติชัยปราการ พระที่นั่งหลังใหม่ บริเวณบ่อนพระสุเมรุ ซึ่งเป็นพระที่นั่งเรือนไม้จำหลักทรงไทย กว้าง 8.70 เมตร ยาว 14.20 เมตร อ่อนช้อยของรูปทรงสถาปัตยกรรมบวกกับสีสนิมของตัวเรือนพระที่นั่ง ที่ทำด้วยสีน้ำตาลปนแดง ไม่ฉูดฉาดและไม่ปิดทองหิ้งองค์ ทำให้ดูเรียบง่ายแต่แฝงไว้ด้วยความยิ่งใหญ่ตระการ ลวดลายแกะสลักเป็นเรื่องเกี่ยวกับน้ำ คันทวย หน้าบันแกะสลักเป็นรูปนาคและเทรา ภายในองค์พระที่นั่งแกะสลักลายดาวเพดาน ด้วยลายดอกไม้ ฉากบังห้องทรง เป็นลายรคน้ำ ลายต้นไม้ตัด หน้าบันประดับ ตราสัญลักษณ์เฉลิมพระเกียรติสี่เหลี่ยมทอง สภาพพื้นที่โดยรอบพระที่นั่งเป็นสวน สวยงาม มีต้นไม้ใหญ่และประติมากรรมนูนสูงแกะสลักภาพสะท้อนวิถีชีวิต ไทยจัดแสดงไว้ด้วย

นอกจากนี้ รัฐบาลได้จัดทำ หุ่นจำลองพระที่นั่งสันติชัยปราการ ทำจาก โลหะเงิน 90-95 % หนักประมาณ 4.5 กิโลกรัม หรือประมาณ 270 บาท โดย แกะสลักขึ้นลวดลาย มีลายนูนขัดเงา ตีตราสัญลักษณ์พระราชพิธีเฉลิมพระ- เกียรติ และได้น้อมเกล้าฯ ถวายแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในงาน สโมสรสันนิบาตฯ เฉลิมพระเกียรติ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2542

3. ธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมเฉลิมฉลองในวาระสำคัญนี้โดยน้อมเกล้าฯ ถวายราชสักการะด้วยการกำหนดดอกเบี้ยธนบัตรที่ระลึกชนิดราคา 1,000 บาท จำนวนทั้งสิ้น 9,999,999 ฉบับ ซึ่งได้อัญเชิญตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พิมพ์บนด้านหน้า และอัญเชิญพระราชลัญจกรประจำพระองค์ พิมพ์ แทนที่ตราสัญลักษณ์ ตัวเลขราคาธนบัตรที่พิมพ์ในเส้นใยสีโลหะฝังในเนื้อกระดาษ ที่ต้องยกส่องดูกับแสงสว่างจะเห็นว่าเป็นคำว่า '1000 Baht' ไม่ใช่ '1000 บาท' อย่างที่เห็นกันอยู่ทั่วไป โดยธนบัตรนี้ออกใช้หมุนเวียนตามปกติ กำหนดจ่ายแลก ธนบัตรที่ระลึกตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2542 เป็นต้นไป ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ สำนักงานภาคและสาขาจังหวัด สำนักงานคลังจังหวัด สำนักงาน คลังจังหวัด ณ อำเภอ ธนาคารพาณิชย์สำนักงานใหญ่และทุกสาขา

4. กระทรวงการคลัง ได้จัดทำเหรียญเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสสำคัญนี้ขึ้น ลักษณะเป็นเหรียญกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 32 มิลลิเมตร ทำด้วยเงิน ด้านหน้า กลางเหรียญมีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย ทรงพระมาลาเส้าสูงด้านหลัง กลางเหรียญมีตราสัญลักษณ์มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ภายในวงขอบเหรียญเบื้องบนมีข้อความว่า "มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ" เบื้องล่างมีข้อความว่า "๕ ธันวาคม ๒๕๔๒" โดยมีดอกประจักษ์ยามคืนข้อความ ระหว่างเบื้องบนกับเบื้องล่างทั้งสองข้าง ขอบนอกเหรียญเบื้องบนเป็นตัวเลขไทย "๗๒" โดยมีส่วนปลายของเลข "๗" และเลข "๒" โค้งบรรจบกันด้านบน ตรงกลางระหว่างเลข "๗" กับตัวเลข "๒" มีพระปรมาภิไธยย่อ "ภปร" ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ด้านหลังมีห่วงสำหรับใช้ห้อยกับแถบแพรประดับได้อย่างเครื่องราชอิสริยาภรณ์ หรือใช้ห้อยคอ หรือโดยวิธีอื่นที่สมควรก็ได้

5. การสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.) ได้จัดสร้างแสตมป์เฉลิมพระเกียรติ 4 ชุด ดังนี้

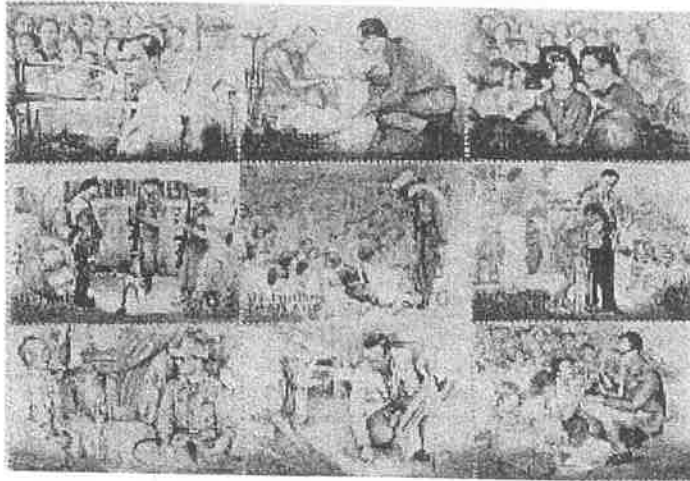
ชุดที่ 1 เป็นภาพพระตำหนักต่างๆในแต่ละภาคที่พระองค์เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม 4 แบบ คือ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต กรุงเทพฯ พระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์ เชียงใหม่ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ สกลนครและพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ นราธิวาส จำหน่ายในชนิดราคา 6 บาท

ชุดที่ 2 เป็นภาพเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ จนถึงปัจจุบัน จำนวน 9 แบบ โดยแบ่งเป็น 3 ชนิด ราคาชนิดละ 3 บาท คือ 3 บาท 6 บาท และ 12 บาท

ชุดที่ 3 เป็นภาพเกี่ยวกับในหลวงกับประชาชนจำนวน 9 แบบ โดยแบ่งเป็น 3 ชนิด ราคาชนิดละ 3 บาท ราคา 3 บาท 6 บาท และ 12 บาท

ชุดที่ 4 ชุดภาพแสตมป์ ในแสตมป์เป็นการนำภาพตราไปรษณียากรชุด สยามชนิดราคา 5 บาท มาเป็นแบบและจัดพิมพ์ใช้ระบบปั๊มคูนูนบนโลหะ 3 ชนิด คือ ทอง เงิน และนาก ชนิดราคา 100 บาท

6. โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ สมาคมดนตรี สมาคมนักแต่งเพลง สมาคมนักร้อง สมาคมเทปและแผ่นเสียง และ สำนักราชเลขาธิการ ได้ร่วมกันสร้างสรรค์บทเพลงเทิดพระเกียรติสดุดี ขึ้นเป็น เพลงสัญลักษณ์ ในปีทีในหลวงครบ 72 พรรษา ชื่อเพลง "ภูมิแผ่นดิน นวมินทร์ มหาราช"

เนื้อร้องและทำนอง ประพันธ์โดยนักประพันธ์เพลงระดับบรมครู 9 ท่าน ร่วมกันแต่ง และขับร้องโดยนักร้องศิลปินแห่งชาติและศิลปินเพลงต่างๆ 10 ค่าย จำนวนทั้งหมด 72 คน สมาคมเทปฯ ได้ผลิตเทปและซีดีทองออกจำหน่ายให้กับ ประชาชนในราคาเทปแผ่นละ 20 บาท ซีดีแผ่นละ 40 บาท โดยรายได้ส่วนหนึ่ง นำทูลเกล้าฯ ถวายแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามพระราชอัธยาศัย

7. องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ทูลเกล้าฯ ถวาย เหรียญ เทเลฟูด แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเฉลิมพระเกียรติที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ต่อปวงชนชาวไทยในการพัฒนาการเกษตร และสร้างควมมั่นคงด้านอาหาร เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีต่อครัวเรือนของเกษตรกร ภายใต้โครงการเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการทฤษฎีใหม่ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2542

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่างๆ จัดทำของที่ระลึกประเภทต่างๆ โดยประดับตราสัญลักษณ์เฉลิมพระเกียรติ ออกจำหน่ายหรือแจกเพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณและพระบุญญาธิการ ให้พสกนิกรทุกหมู่เหล่า ได้ร่วมเฉลิมฉลองเพื่อสำแดงความจงรักภักดี สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงพระอุตสาหะวิริยะ ประกอบพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ บำบัดทุกข์ บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ ตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชมาจนถึงปัจจุบัน

บทความนุกอม

- กระดาศสา (นามแฝง) "ซ้อบป้งโกด์. "ขวัญเรื้อน. 31, 669 (ตุลาคม 2542) : 156 - 157.
- การลือสารแห่งประเทศไทย "72 พรรษา มหาราชา" <http://sita.cat.or.th/thal/king 72>, ธันวาคม 2542.
- ขวัญเกล้า (นามแฝง). "พระที่นั้ง "สันติชัยปราการ" อล้งการรูปทรงสถาปัตยกรรมไทย". **เคลนิวิล**, 19 ธันวาคม 2542, หน้า 29
- ธรรมศักดิ์ ฟังตนเพียร. "Cycle of life Cycle of development : ซิดี-รอม ประวัติศาสตร์รวมพระราชดำรัสในหลวง". **มติชน**, 6 ธันวาคม 2542, หน้า 12
- "เพลงประวัติศาสตร์." **กุลสตรี**. 29, 688 (กันยายน 2542) : 63.
- "ล่องแ่วนขยาย แบงก์พัน ใหม่ เก้-ปลอม' ดูกันอย่างไร." **มติชน**, 7 ตุลาคม 2542, หน้า 1, 20.

แนะนำเว็บไซต์เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา

เยาว์รัตน์ เอกตะ *

เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 เป็นปีมหามงคลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเจริญพระชนมายุครบ 72 พรรษา ปวงชนชาวไทยต่างร่วมใจถวายความจงรักภักดีและถวายพระพรชัยมงคลแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หน่วยงานต่างๆ ได้จัดสร้างเว็บไซต์เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาขึ้น เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อแสดงพระเกียรติยศให้เป็นที่ยปรากฏแก่ชนทุกรุ่นสืบไป เว็บไซต์เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา ที่ได้ทำการรวบรวม มีดังต่อไปนี้

1. เว็บไซต์ของการสื่อสารแห่งประเทศไทย

http://sita.cat.or.th/thal/king72/king72_1.html

เนื้อหาของเว็บไซต์แบ่งออกเป็น 8 หมวด ได้แก่

1. การจัดงานเฉลิมพระเกียรติ กล่าวถึงพระราชพิธีและชื่อการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา โดยละเอียดอีกด้วย

* บรรณาธิการงานสื่อสตรีททัศน์ สำนักหอสมุดและศูนย์สารสนเทศ มหาวิทยาลัยรังสิต

2. หมายกำหนดการพระราชพิธี กล่าวถึงพระราชพิธีที่สำคัญ ซึ่งจะจัดขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา เช่น พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน โดยกระบวนพยุหยาตราขลมารค พระราชพิธีเสกทำน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

3. พระผู้สถิตในดวงใจราษฎร์ กล่าวถึงพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ครั้งทรงพระราชสมภพ จนกระทั่งถึงทรงผนวช โดยมีคำอธิบายสั้นๆ ประกอบภาพพระบรมฉายาลักษณ์

4. พระบารมีแผ่ไพศาล กล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ การเสด็จพระราชดำเนินศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จนกระทั่งเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในวันที่ 5 พฤษภาคม 2493

5. พระมหากษัตริย์ของปวงชน กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

6. ตราไปรษณียากรที่ระลึกมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ เป็นภาพตราไปรษณียากรที่ระลึก ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้การสื่อสารแห่งประเทศไทยจัดสร้างขึ้น โดยแต่ละภาพมีข้อความบรรยายสั้นๆ ประกอบ

7. พระราชอัจฉริยภาพ กล่าวถึงพระราชอัจฉริยภาพเกี่ยวกับการสนับสนุนและพัฒนาระบบการสื่อสารโทรคมนาคมทุกรูปแบบ รวมถึงพระราชอัจฉริยภาพในการสร้าง ส.ค.ส. ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อพระราชทานคำอวยพรแก่ปวงชนชาวไทย

8. สมุดถวายพระพรชัยมงคล เป็นสมุดลงนามถวายพระพรแบบง่าย ๆ เพียงกรอกชื่อ-นามสกุลที่อยู่ พร้อมทั้งข้อความถวายพระพร แล้วทำการส่ง อีกทั้งยังสามารถเปิดดูสมุดถวายพระพรในช่วงเดือนต่างๆ ได้ด้วย

2. เว็บไซต์ของ Loxinfo ร่วมกับ การบินไทย

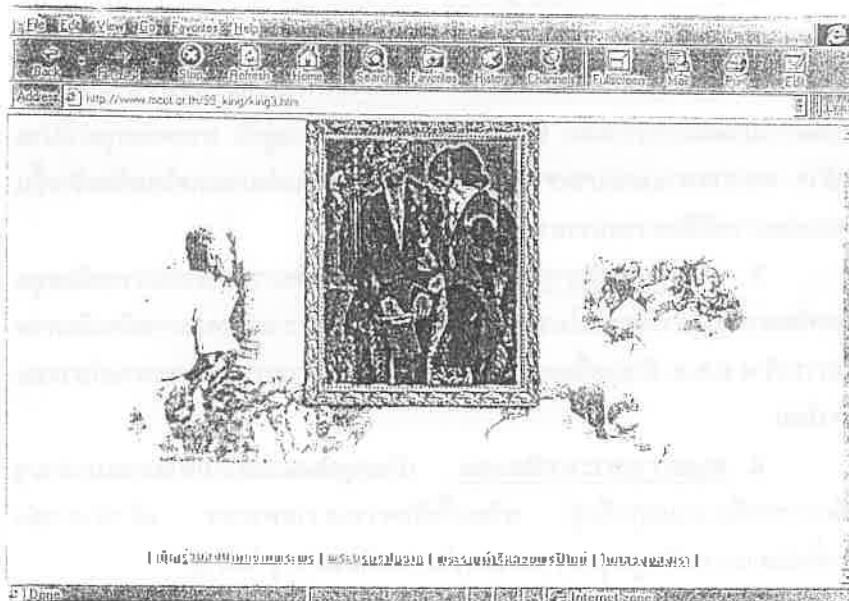
<http://www.hmtheking.loxinfo.co.th>

เป็นเว็บไซต์ที่เปิดบริการให้ประชาชนชาวไทยร่วมใจกันถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยส่งเป็นการ์ดผ่านอินเทอร์เน็ต ผู้ใช้สามารถเลือกการ์ดรูปพานพุ่มสักการะ มาลัย ดอกไม้ไทยสวยๆ ที่หลากหลายอีกทั้งยังสามารถเลือกข้อความถวายพระพรที่ไพเราะและเป็นทางการ มีให้เลือกทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จากนั้นผู้ใช้กรอรายละเอียดส่วนตัว preview ดูอีกครั้งแล้วทำการส่งได้

3. เว็บไซต์ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท.

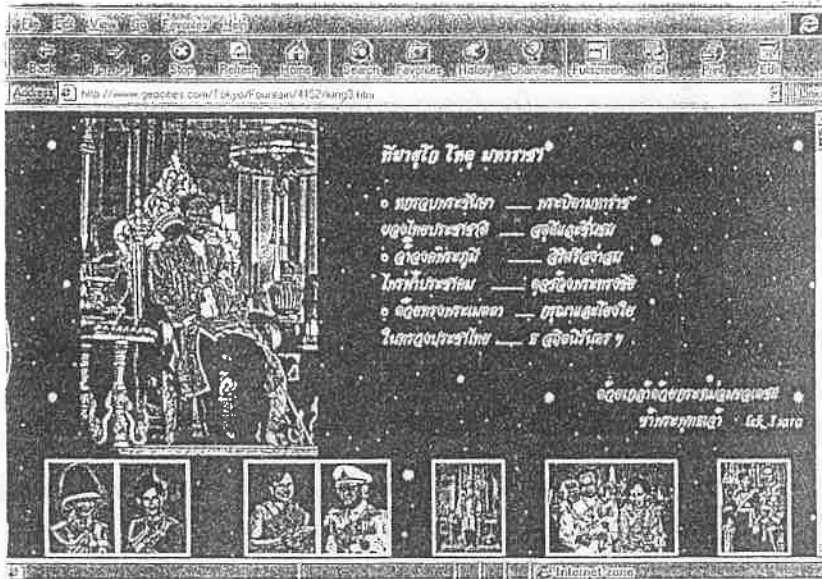
http://www.mcot.or.th/99_king/king3.htm

เป็นเว็บไซต์ถวายพระพรผ่านอินเทอร์เน็ตที่เรียบง่ายแต่สวยงาม ผู้สนใจสามารถลงนามถวายพระพร และพิมพ์ข้อความถวายพระพรด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังสามารถฟังพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสถวายพระพรใหม่จากพระสุรัสวดีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คอมพิวเตอร์ที่ใช้จะต้องมีโปรแกรม RealPlayer ถึงจะสามารถรับฟังได้ เว็บไซต์นี้สามารถ link ไปที่เว็บไซต์ถวายพระพรของหน่วยงานอื่นๆ อาทิ เช่น การสื่อสารแห่งประเทศไทย Loxinfo KSC และ กองบัญชาการทหารสูงสุดได้ด้วย

4. เว็บไซต์ส่วนบุคคล ซึ่งใช้นามแฝงว่า "Lek Isara"

<http://www.geocities.com/Tokyo/Fountain/4152/king9.htm>

เว็บไซต์นี้ประกอบด้วยคำถวายพระพรจาก Lek Isara พร้อมทั้งภาพพระบรมฉายาลักษณ์ที่หลากหลายโดยผู้สนใจสามารถ click ไปที่ภาพเพื่อขยายภาพให้ใหญ่และชัดเจนขึ้น อีกทั้งยังสามารถ load ภาพเก็บไว้ได้ตามต้องการ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยสังเขปพร้อมตัวอย่างบทเพลงพระราชนิพนธ์ "แสงเทียน" และเพลงแสงเทียนในฉบับภาษาอังกฤษที่ใช้ชื่อว่า "Candle light blue" เว็บไซต์นี้สามารถ link ไปหาเว็บไซต์ Golden Jubilee Photo Page ซึ่งเป็นโฮมเพจประมวลภาพพระราชพิธีกาญจนาภิเษกได้อีกด้วย

5. เว็บไซต์ของธนาคารแห่งประเทศไทย

<http://www.bot.or.th/govnr/public/celebrate/index.htm>

เนื้อหาแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อเรื่อง ดังนี้

1. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับนโยบายเศรษฐกิจ กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับโครงการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม เช่น โครงการธนาคารหมู่บ้าน โครงการเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการเศรษฐศาสตร์การเกษตร เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรให้สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้เสียก่อนแล้วจึงค่อยขยายกำลังการผลิตในภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้ผู้สนใจสามารถ click เข้าไปดูรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการดังกล่าว รวมถึงพระราชดำรัสอันเกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจการเกษตร เศรษฐศาสตร์ตามแนวทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง
2. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับธนาคารแห่งประเทศไทย ในเนื้อหา กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการของธนาคารแห่งประเทศไทยหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดพิมพ์ธนบัตรและพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีประมวลภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงพิมพ์ธนบัตร และเสด็จพระราชดำเนินเปิดพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทยอีกด้วย
3. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับธนบัตร กล่าวถึงธนบัตรที่น่าออกใช้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งอัญเชิญพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์เป็นภาพประธานด้านหน้า และมีภาพอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ รวมถึงสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมอื่นๆ เป็นองค์ประกอบ เพื่อให้ธนบัตรซึ่งเปรียบเสมือนดังทูตวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์ความเป็นไทย อันจะสามารถช่วยเผยแพร่ให้ทั่วโลกรู้จักประเทศไทยเป็นอย่างดี นอกจากนี้ธนบัตรออกใช้แล้วธนาคารแห่งประเทศไทยได้จัดพิมพ์บัตรธนาคารและธนบัตรที่ระลึกเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในมหามงคลสมัยสำคัญต่างๆ จนถึงมหามงคลสมัยปัจจุบัน ซึ่งก็คือพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 โดยสามารถ click ไปที่ตัวอย่างธนบัตรแต่ละแบบเพื่อดูรายละเอียดเกี่ยวกับชนิดราคา วันประกาศออกใช้ ความสำคัญในการจัดพิมพ์ ลักษณะของธนบัตรทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ลักษณะพิเศษต่างๆ สี และขนาดของธนบัตร

นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น เว็บไซต์นี้ยังเชิญชวนให้เข้าไปเที่ยวชม นิทรรศการถาวร เรื่อง "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการเกษตร เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ณ อาคารนิทรรศการ สำนักพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตั้งแต่วันอังคารที่ 18 มกราคม 2543 เป็นต้นไป

จากเว็บไซต์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น บางเว็บไซต์อาจจะมีการเปลี่ยนแปลง หรือยกเลิกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาและความต้องการของคณะผู้จัดทำเว็บไซต์ ที่แนะนำครั้งนี้ล้วนแต่เป็นข้อมูลภาษาไทย มีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย รูปแบบเรียบง่าย แต่สวยงาม ถ้าผู้อ่านสนใจและต้องการอ่านรายละเอียดที่มีมากกว่านี้ ให้ลองเข้าไปชมในเว็บไซต์ที่เสนอมาดังกล่าว เพื่อเป็นความรู้และเสาะหาความรู้ต่อไป

Internet ระบบใหม่ (19-23 พฤษภาคม 2540)

Internet ระบบใหม่ หรือ Internet II ซึ่ง มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา กำลังร่วมมือกันสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นระบบ computer network แห่งชาติอันใหม่ จะเป็นระบบที่มีความเร็วสูง และมีการป้องกันการติดขัดในการเดินทางของข้อมูลที่เป็น ปัญหาของ Internet ในปัจจุบัน

นักวิจัยจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของอเมริกาประมาณ 60 แห่ง กำลังร่วมมือกันออกแบบ Internet II โดยเน้นที่ application เพื่อการศึกษา ระบบใหม่นี้จะมีขีดความสามารถสูงกว่า network ในปัจจุบันมาก โดยเฉพาะทางด้าน ความเร็วซึ่งจะเร็วขึ้นถึง 10 เท่าตัว ตามการกล่าวของ J. Gary Auguston ผู้อำนวยการระดับสูงทางด้าน computer systems ของ Penn State University และ ประธานคณะกรรมการผู้วิจัย Internet II Internet II จะทำให้มหาวิทยาลัย ในสหรัฐอเมริกาสามารถติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกถึงในระดับ desktop ต่อ desk-top ซึ่งจะเป็นการง่ายต่อการแสดงการบรรยายสำหรับการศึกษาทางไกล video conferencing การค้นคว้าและการวิจัยระหว่างมหาวิทยาลัย

Penn State University (PSU) ได้ทดลอง Internet II ต้นแบบโดยการ เชื่อมต่อเครือข่ายระหว่างตึกวิศวกรรมและตึก computer ภายในบริเวณมหาวิทยาลัย ระบบจะใช้ band-width กว้าง ในการส่งข้อมูลและจะมีความเร็วถึง 600 ล้าน bps (ความเร็วของ modem ในระบบ internet ปัจจุบันประมาณ 28,800 bps) มัน จะสามารถส่งถ่ายข้อมูล ใน encyclopedia ทั้งเล่มได้ภายในเวลา 10 วินาที นักศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประมาณ 3,000 คน ของ PSU ขณะนี้สามารถใช้เครื่อง computer ในระบบ network นี้สำหรับศึกษาและแก้ ปัญหาในวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น Fluid dynamics และเคมี นอกจากนี้ Internet II ยังถูกนำมาใช้ทางด้านศิลปะด้วย ยกตัวอย่างเช่น ใช้ในการออกแบบ virtual sets สำหรับรายการ TV ซึ่งนักแสดงจะทำการแสดงในห้องว่างๆ แล้วภาพ background จะถูกเพิ่มเข้าไปภายหลัง